ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №1 (65) (студзень)

www.lit-bel.org www. novychas. org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

СЛОВА

УТРЫМАЦЬ ДУШУ!

Віктар КАЗЬКО

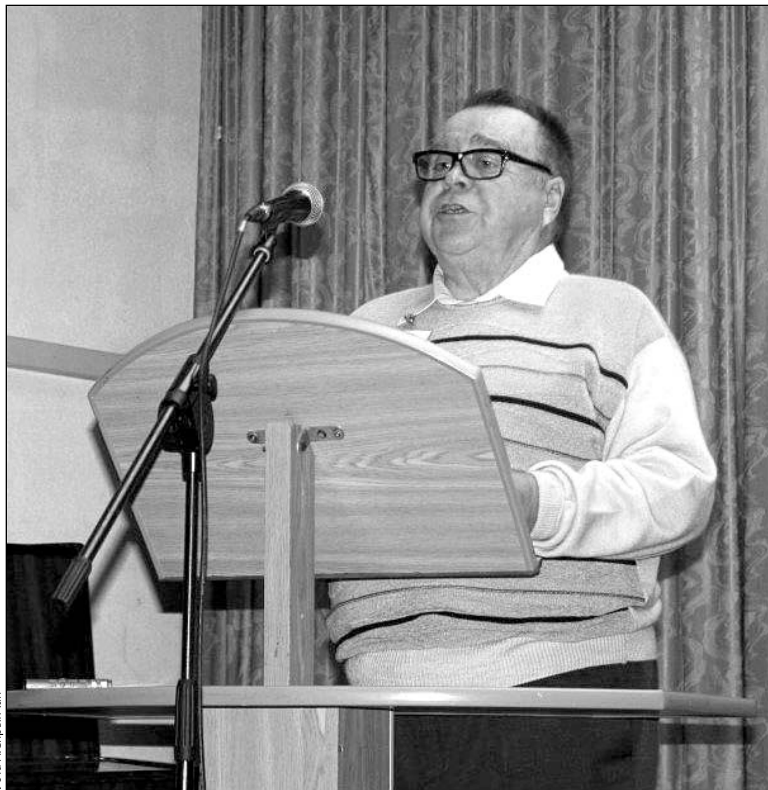
Хоць кітайцы і гавораць: не дай вам Бог жыць у часы перамен, здаецца, зусім нядаўна нам актыўна даводзілі: таленты абуджаюцца і найбольш ярка і плодна расцвітаюць на пераломе, на стыках эпох — у час крутой змены пакаленняў. Усё старое скідваецца з воза гісторыі, бяруць сілу і лейцы ў рукі маладыя пачаткі.

Мо і таму ў свой час на зломе эпохі малады Аляксандр Фадзееў у адным са сваіх твораў напісаў: «У пакой зайшоў стары гадоў сарака». Крыху пазней, праўда, паправіўся: «гадоў пяцідзесяці». Калі ж увабралася ў сілу і заняло ўладныя высоты ўсё маладое, яркае і таленавітае на зломе і ў росквіце застойнай, як пазней пачалі гаварыць, стабільнасці, адпаведна было яно амністывавана і пасунута: сярэднім узростам сталі 70 гадоў.

Сёння на чарговым, а мо і постчарговым пераломе эпохі ці не большасць нашых літаратараў можна назваць людзьмі сярэдняга ўзросту, а то постсярэдняга. Вось такія вынікі нашай зацягнутай гульні з гісторыяй, часам і ўзростам. Мастацкай гульні ў пацеркі — дэманстрацыя вынаходлівасці нашага розуму, яго здольнасці да самападману. Таму што жывем мы ў час непадробнага самаспакушэння, калі не толькі апазіцыі, але і ўсім нам, усяму народу згодна з найноўшымі ўладнымі пастановамі, дырэктывамі, законамі амаль загадана добраахвотна садзіцца ў турму. І зусім не за нейкія парушэнні, дзейнасць, а нават сумненні! Бо мы вінаватыя ўжо ў тым, што жывем, дыхаем…

Думаю, некаторыя з вас чыталі ў «Новым часе», як прадпрымальнік Мікалай Чарнавус падаваў заяўку ў Баранавіцкі гарвыканкам на дазвол падыхаць дзве гадзіны ў цэнтры горада каля помніка Леніну. Адмовілі, бо гэта парушае артыкулы 2,5,8 Закона аб масавых мерапрыемствах.

Абсалютная абсурднасць, падманная прывіднасць нашага жыцця і ладу вымусілі мяне выказацца. У сучасных гульнях, гульнях беларускіх дурняў і ў беларускага дурня, як пісала ў «жаноцкім рамане з гноем» Аксана Спрынчан, удзельнічаем, вымушаны ўдзельнічаць і мы. У тым і сутнасць «падкіднога»: падкідваць нешта і некаму.

Фота А.Спрынчан

Беларускі літаратар, творчае сталенне якога прыпадае на цяперашні этап так званай новай літаратурнай сітуацыі, выгнаннікам не становіцца, а «нараджаецца»

І падкідваючы, наступаючы ці абараняючыся, мы павінны думаць пра тое, што застанецца ўсё ж пасля гэтай высокаінтэлектуальнай гульні. Пра наш стан, хаця б метафізічны пасля заканчэння яе, стан сярэдняга ўзросту і тых, хто падменіць іх у новых гульнях у новага «падкіднога». Як не страціць метафізічнае і сапраўднае, прыроднае і прыроджанае, карэннае і карнявое, дзякуючы чаму беларус спакон веку гуляе амаль з усім светам? Як захавацца і працягнуць сілу і моц нашай наканаванасці, нарачонасці і прызначэння на зямлі?

Амаль пятнаццаць гадоў таму ў часопісе «Дружба народаў» была надрукавана мая аповесць «Прахожы». Надрукавана і надрукавана. Мне заўсёды сорамна перачытваць напісанае мной. У свой час я так і не разгарнуў часопіс. Зірнуў на аповесць, перабіраўшы архіў, якраз напярэдадні нашага пісьменніцкага З'езда. Здзівіўся пасляслоўю Льва Аннінскага. Вось яно, прабачце, скарочанае і без перакладу:

«…После пятилетнего госразвода беру в руки новую повесть Козько с щемящим чувством: родные, ну как вы там, за кордоном? Суверенность гуляет по страницам повести, как кот (кот — это главный герой), сама по себе… На земле перегородок понаделали, а в головах перегородки попадали: все смешалось… С сочувствием слежу, как отделившийся брат пускает в свой новый дом кота… Возврат к природе, к началам, к истокам. По Руссо… В смутное, неопределенное время надо строиться. Есть пристанище, нет пристанища — совершенно не в этом дело. А дело в том, что смута — страшное время. А в страшное время надлежит строиться. Чтобы не свихнуться…

Может, так: звезда Полынь положила конец нашему расширяющемуся свинарнику. А может, наоборот, в самом свинарнике вонь дошла до небес. И Чернобыль — следствие конца, и начало, что по Руссо, что по Дарвину — одно. Однако между началом и концом душу удержать надо…».

«Удержать» душу!

Утрымаць душу! На вялікі жаль, у нашай літаратуры не атрымалася. «Выгнанне» (прынамсі, метафізічнае, па сведчанні крытыка Ірыны Шаўляковай), для беларускага літаратара найноўшае пары — стан натуральны.

Беларускі літаратар, творчае сталенне якога прыпадае на цяперашні этап так званай новай літаратурнай сітуацыі, выгнаннікам не становіцца, а «нараджаецца».

Інакш аб'ектыўна і суб'ектыўна не магло і не можа быць. Выгнанне, вытручванне беларускай душы, беларушчыны пазбаўляе не толькі ў творчасці, але і ва ўсіх іпастасях нашага развіцця і існавання плёну — творчасці.

Апатычны народ цяжарны апатычнымі нашчадкамі. Маладыя творцы больш і часцей збягаюць, знаходзяць прытулак у віртуальнай рэальнасці. А як інакш, калі выгнанніцтва — справа рэальная? І яна сёння ўзаемная: уласцівая літаратуры маладой і літаратуры сталага і постсталага ўзросту. Таму з яе амаль цалкам знікла надзённае, рэальнасць. Альбо тое, што ў наш час называлі грамадскім гучаннем. Найбольш гэта тычыцца, адчуваецца ў маладой паэзіі. Дарэчы, мо таму ў яе сёння пераважна жаночы, а праўдзівей дзявочы твар і столькі гламуру…

Што тычыцца літаратуры старэйшага пакалення — я зноў вяртаюся да Ірыны Шаўляковай: вострае адчуванне яго прадстаўнікамі сваёй «адчужанасці» ў хаосе літаратуры і культуры так званага пераходнага перыяду, на першы погляд, лагічна вытлумачваецца «ўзроставым абвастрэннем, калі мінулае — асабістае і мастацкае (творчае) — успрымаецца больш сапраўдным, больш жывым за сучаснасць. З гэтага пункту гледжання добраахвотнае «выгнанніцтва» многіх старэйшых беларускіх пісьменнікаў паўстае не выракам, а выраем, ратавальнымі ўцёкамі ў віртуальную маладосць ад рэальнага, фізічна адчувальнага нябыту».

Жорстка сказана, вылеплена. Але гэта так, так. І што здзіўляе: такія процілеглыя тлумачэнні двух пакаленняў, як гэтыя процілегласці, супадаюць, сыходзяцца. Сапраўды, чары выгнанніцтва (сапраўднага і метафізічнага) не такія ўжо і «бяскрыўдныя».

І сёння, як ніколі, нам трэба думаць пра шляхі вяртання. Трэба думаць, як вярнуць і «удержаць душу». Як утрымаць душу. Гэта наша, па запавету Васіля Быкава, доўгая дарога дамоў. Да сябе.

РАДА

ПАСЯДЖЭННЕ РАДЫ САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

23 снежня мінулага года адбылося пасяджэнне Рады ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў», на якім быў абраны Сакратарыят старэйшай творчай арганізацыі Беларусі.

Першым намеснікам старшыні Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў быў аднагалосна абраны Алесь Пашкевіч (які ўзначальваў аб'яднанне на працягу 9 апошніх гадоў), другім намеснікам стаў Эдуард Акулін.

Рада ГА «СБП» зацвердзіла старшыняў абласных аддзяленняў пісьменніцкай арганізацыі, а таксама новы склад Прыёмнай камісіі і яе старшыню — Віктара Слінку.

Хвілінай маўчання сябры Рады ўшанавалі памяць пісьменніка, першага прэзідэнта Чэшскай Рэспублікі Вацлава Гавала, які пайшоў з жыцця 18 снежня 2011 года.

ПРЭМІЯ

У ГОНАР ГЕДРОЙЦА

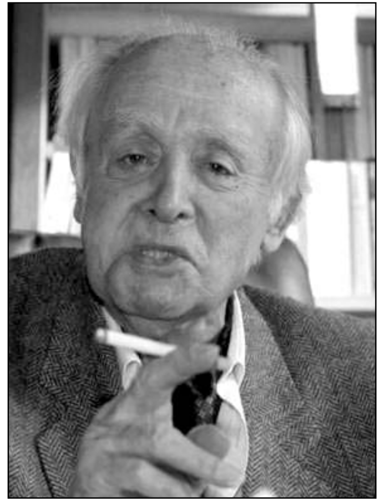
Амбасада Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь, Польскі Інстытут у Мінску, Беларускі ПЭН-Цэнтр і Саюз беларускіх пісьменнікаў абвяшчаюць пра заснаванне ЛІТАРАТУРНАЙ ПРЭМІІ ГЕДРОЙЦА за найлепшую кнігу прозы, якая выйшла ў 2011 годзе на беларускай мове.

Мэты прэміі: ушанаваць памяць Ежы Гедройца (1906 — 2000) — публіцыста, палітыка, заснавальніка і рэдактара парыжскага грамадска-палітычнага часопіса «Kultura». Ежы Гедройц нарадзіўся ў 1906 годзе ў Мінску і ў сваёй культурнай дзейнасці быў паслядоўным прыхільнікам добрасуседскіх зносінаў паміж Польшчай і Беларуссю, Літвой, Украінай; паспрыяць паглыбленню польска-беларускіх стасункаў у галіне культуры; папулярызаваць сучасную беларускую літаратуру ў Беларусі і Польшчы; падтрымаць актуальных беларускіх пісьменнікаў, паспрыяць выхаду іх творчасці на міжнародны ўзровень.

Літаратурная прэмія Гедройца прысуджаецца за найлепшую кнігу, якая была выдадзеная (у папяровым або электронным варыянтах) у 2011 годзе на беларускай мове ў жанрах мастацкай прозы і эсэістыкі (журы прэміі пакідае за сабой права вызначаць жанр твораў у спрэчных выпадках).

Намінаванне пройдзе ў тры этапы. На пачатку 2012 года будзе абвешчаны лонг-ліст прэміі (12 пазіцыяў). На пачатку лютага будзе абвешчаны шорт-ліст прэміі (6 пазіцыяў). Абвяшчэнне і ўшанаванне пераможцы(-аў) адбудзецца 3 сакавіка 2012 года — у Міжнародны дзень пісьменніка. Сярод узнагародаў — магчымасць выдаць кнігу ў Польшчы, літаратурныя стыпендыі і запрашэнні ў еўрапейскія дамы творчасці.

Правы прапаноўваць кнігі для ўключэння ў лонг-ліст прэміі

маюць: сябры журы, дырэктары выдавецтваў, кіраўнікі творчых суполак і пісьменніцкіх арганізацыяў і (у перспектыве) лаўрэаты прэміі папярэдніх гадоў. Для намінацыі кнігі на прэмію неабходна даслаць або перадаць у сядзібу Беларускага ПЭН-Цэнтра падпісаную заяўку ў адвольнай форме, далучыўшы да яе 5 асобнікаў намінаванай кнігі.

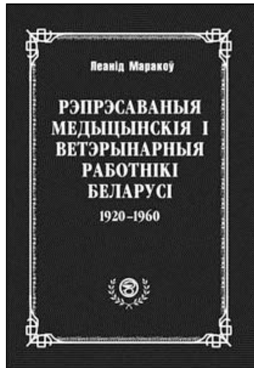
Кантакты для падачы заявак: 220050, Мінск, а/с 218 або: Мінск, вул. Залатая горка, д. 2, кв. 101.

Даведкі па пытаннях вылучэння: (017) 288 14 61 (з 9:00 да 16:00 па буднях); e-mail: pen@vessobel.by.

ПАЛІЦА

ПАМЯЦЬ ПРА ПРОДКАЎ

Не першы год журналіст, пісьменнік, гісторык і энцыклапедыст Леанід Маракоў займаецца вывучэннем гісторыі рэпрэсіяў у савецкай Беларусі.

Вось з якімі словамі звяртаецца ён да наведнікаў створанага ім сайта marakou.by:

«Вы зайшлі на адзіны ў свеце сайт, дзе размешчаны біяграфіі нашых продкаў — пакутнікаў, расстраляных або закатаваных у турмах НКВД, і тых нямногіх, што пакалечанымі вырваліся з ленінска-сталінскіх канцлагераў. Гэта больш за 4000 настаўнікаў, 3000 каталіцкіх і праваслаўных святароў, 1500 медыцынскіх і ветэрынарных работнікаў, больш за 1000 літаратараў і навукоўцаў, многія тысячы іншых дзеячаў культуры, грамадства, прамысловасці Беларусі.

У бліжэйшыя часы плануы пазнаёміць вас з біяграфіямі 20000 рэпрэсаваных беларускіх інтэлігентаў, а гэта фактычна ўся інтэлектуальная эліта крывавых 1920–1950-х гадоў. Усяго ж на сёння сабраны звесткі пра больш як 130 тысяч рэпрэсаваных жыхароў Беларусі.

Памяць пра нашых продкаў — падмурак, на якім мы зможам бараніць будучыню Беларусі, яе Свабоду і Незалежнасць!».

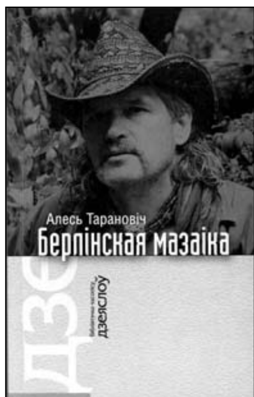
За апошнія гады Леанід Маракоў выдаў некалькі новых кніг на гэтую тэму: «Рэпрэсаваныя медыцынскія і ветэрынарныя работнікі Беларусі. 1920–1960», «Рэпрэсаваныя каталіцкія духоўныя, кансэкраваныя і свецкія асобы Беларусі. 1917–1964», «Рэпрэсаваныя праваслаўныя свяшчэнна- і царкоўнаслужыцелі Беларусі. 1917–1967. Том I», «Рэпрэсаваныя праваслаўныя свяшчэнна- і царкоўнаслужыцелі Беларусі. 1917–1967. Т. II».

На згаданым сайце можна атрымаць поўную інфармацыю пра выданні і азнаёміцца са спісам усіх кніг, выдадзеных Леанідам Мараковым.

Набыць гэтыя ды іншыя кнігі можна, звязаўшыся з аўтарам.

БЕРЛІНСКАЯ МАЗАІКА

Даўно ў кнігарні «ЛогвінаЎ» не было такіх гарачых дыскусіяў, дзе і глядацкая зала, і выступоўца, і арганізатары сустрэчы былі б роўнымі ўдзельнікамі гутаркі. Менавіта ў такім фармаце 28 снежня прайшла прэзентацыя кнігі Алеся Тарановіча «Берлінская мазаіка», якую зладзіў Саюз беларускіх пісьменнікаў пры падтрымцы кампаніі «Будзьма беларусамі!».

Пагаварылі пра ўсё: пра Беларусь сённяшнюю і ўчорашнюю, пра яе адрозненне ад Нямеччыны, пра «тупік» мадэрнізму ў выяўленчым мастацтве і магчымае выйсце з яго, пра «Тахелес», берлінскія блышыныя рынкі, пра эміграцыю і пра тое, чым ёсць Нямеччына для Алеся Тарановіча, паспрачаліся наконт сучаснай нямецкай прозы і абмяняліся думкамі наконт цяперашняга стану літаратуры і мастацтва ў Беларусі.

Адкрыў сустрэчу старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч. Алесь Разанаў расказаў пра сваё знаёмства з аўтарам «Берлінскай мазаікі» і згадаў, як параіў яму пісаць па-беларуску для беларусаў. Леанід Дранько-Майсюк прызнаўся, што чытае кнігу Алеся Тарановіча паўсюль, у метро і кавярнях, і ў пацверджанне прадэманстраваў чэк з кавярні, якім скарыстаўся замест кніжнай закладкі. Віктар Шніп прысвяціў Алесю Тарановічу свой верш «Тутэйшы вожык», мадэратар сустрэчы паэт Анатоль Івашчанка таксама прачытаў некалькі сваіх вершаў з апошняй публікацыі ў «новачаснай» «Літаратурнай Беларусі».

Сам Алесь Тарановіч пачытаў урыўкі са сваёй кнігі і падзяліўся сваімі назіраннямі, што да беларускай ментальнасці ў параўнанні з нямецкай. «Беларусы лёгка жывуць з немцамі,

Прамаўляе Алесь Разанаў

але паміж сабой ім паразумецца цяжка». «Беларусы робяць усё з аглядкай на іншых, а немцы ў цяжкія моманты гуртуюцца».

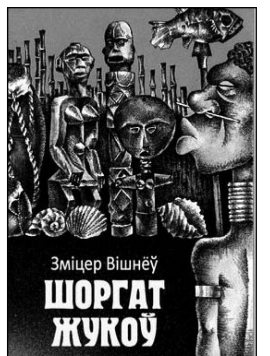
У конкурсе на самае цікавае пытанне аўтару кнігі перамог колішні амбасадар Беларусі ў Нямеччыне Пятро Садоўскі, які за сваю актыўнасць на сустрэчы (спадар Пятро проста засыпаў аўтара іранічнымі пытаннямі) атрымаў у падарунак новы нумар часопіса «Дзеяслоў».

Прэсавая служба СБП

ВЕРШЫ НЕ ПА ЗАГАДЗЕ

Сваю новую кнігу «Шоргат жукоў» паэт Зміцер Вішнёў прэзентаваў у «еўрапейскім фармаце». Аўтар вырашыў абысціся без перформансаў і проста пачытаў свае вершы ды адказаў на пытанні аматараў паэзіі. Зрэшты, як выявілася, свае творы Вішнёў не хоча называць «вершамі» і аддае перавагу слову «тэксты».

Прэзентацыя новай кнігі Змітра Вішнёва адбылася ў перадкалядную пятніцу ў актавай зале Мінскай абласной бібліятэкі імя А.Пушкіна. Вядоўца вечарыны, арт-мэнэджар і перакладчыца Ірына Герасімовіч, пачала імпрэзу з цытаты Віславы Шымборскай, якая казала пра тое, што паэзія акрамя саміх паэтаў і даследчыкаў цікавіць хіба двух-трох чалавек з тысячы. «А нас тут паглядзіце колькі!» — з аптымізмам сказала Ірына, звяртаючыся да амаль поўнай залы.

Каб усіх настроіць на адну хвалю, героя вечара адразу папрасілі прачытаць што-небудзь паказальнае з новага. Зміцер паабяцаў, што гучна прамаўляць не будзе — ды абраў верш, з якога пачынаецца «Шоргат жукоў»: «Вершы не пішуцца па загадзе, яны не падпарадкоўваюцца сігнальным ракетам…».

У працэсе дыскусіі паэта назвалі адным з самых паслядоўных удзельнікаў суполкі «Бумбам-літ», якая калісь імкнулася змяніць аблічча беларускай літаратуры. Але той не пагаджаўся: «Хоць у творах і вокладцы аўтарства Ігара Клімава праглядаецца сувязь з мінулым, я ўсё ж адышоў ад бумбамлітаўскай творчасці», — заявіў ён і прыняў толькі вызначэнне, якое дала Ірына Герасімовіч: «Ён піша не так, як у «Бумбам-ліце», а так, як трэба пісаць пасля «Бумбам-літа».

З.Вішнёў працягваў нягучна чытаць вершы з новага зборніка ды адказваць на пытанні цікаўных. «Я спрабую ўдасканальваць унутраны досвед. У «Трапе для сусліка» я ўзяўся рыфмаваць сказы. Цяпер мне гэта нецікава. У новай кнізе я ўзяўся за санеты, але больш не буду, бо гэта пройдзены этап», — сказаў ён і прызнаўся, што яму шмат чаго не падабаецца з напісанага ім, але галоўнае тое, што за гэта не сорамна — ані перад сабой, ані перад чытачом. Яго паэзія не выробленая, так лічыць сам паэт: «Ніколі не бывае такога, што я выпісваю. Словы на мяне сыходзяць, і здараецца, што магу за пару хвілінаў напісаць тэкст». Ён вельмі проста падзяляе паэзію — на «выпісаную» (калі людзі навучыліся ўдала рыфмаваць) і «ўнутраную» (гэта калі ад душы). Прычым Зміцер падкрэслена жадае, каб яго называлі мастаком і літаратарам, а не паэтам і выдаўцом.

Паводле Мікалая Дубавіцкага, budzma.org

ПЫТАННІ

БЕЛАРУСКАЯ КНІГА: АЎТАРЫ І ЧЫТАЧЫ

Як часта чытаюць беларусы? Колькі сучасных пісьменнікаў ведаюць і ці купляюць кнігі ў кнігарнях? Адказы на гэтыя і іншыя пытанні высвятляла лабараторыя «Новак» па просьбе Саюза беларускіх пісьменнікаў у снежні 2011 года. Вынікі апытання, праведзеныя напярэдадні Года кнігі, не абнадзейваюць. Як паведаміла прэс-служба Саюза беларускіх пісьменнікаў, каля паловы беларусаў не чытаюць літаратуру або чытаюць вельмі рэдка, беларускімі кнігамі не цікавяцца 62 % апытаных, каля двух трацінаў не ведаюць ніводнага сучаснага беларускага пісьменніка.

Згодна з вынікамі апытання, мастацкую літаратуру хаця б раз на тыдзень чытае 16,9% беларусаў, раз на месяц чытанню прысвячае свой вольны час — 24,4% рэспандэнтаў. Ніколі не бярэ ў рукі кнігу — амаль траціна насельніцтва.

Па-беларуску кнігі не чытаюць 80% апытаных…

97,1% беларусаў не чытаюць мастацкія творы ў перакладзе на беларускую мову. 68,4% з іх ні пры якіх умовах не абралі б беларускамоўны пераклад.

Варта адзначыць, што сярод літаратурных жанраў, якім у большай ступені аддаюць перавагу нашыя суайчыннікі, асноўны — дэтэктыўны (38,3%), за ім па «чытанасці» ідуць жаночыя раманы (28,1%) і класічная (26,5%) літаратура.

Асноўны шлях кнігі да беларускага чытача — ад сяброў і знаёмых. 44% аматараў чытва пазычаюць кнігі, 28,7% — купляюць у кнігарнях, у тым ліку праз інтэрнэт, 26,8% — па-ранейшаму наведваюць бібліятэкі, 12,6 % — спампоўваюць з Інтэрнэту. 49,9 % не купляюць кнігі наогул.

На пытанне пра постаці сучаснай айчыннай літаратуры абсалютная большасць беларусаў (74,6%) не можа назваць ніводнага пісьменніка. Сярод самых вядомых — Васіль Быкаў (6,5%), Уладзімір Караткевіч (3,8%), Іван Шамякін (3,2%), Уладзімір Някляеў (2,8%). Сучаснымі Якуба Коласа і Янку Купалу лічаць 2,4% і 2,2% адпаведна. Ніводнай сучаснай беларускай пісьменніцы не змаглі назваць 84,9 % апытаных. Шасцёрка ж названых выглядае так: Святлана Алексіевіч (2,8%), Цётка (2,5%), Валярына Кустава (2,1%), Раіса Баравікова (1,5%), Наталля Батракова (1,1%) і Яўгенія Янішчыц (1,1%).

А сярод айчынных пісьменнікаў, якіх беларусы не проста ведаюць, але і любяць, –Васіль Быкаў (7,4%), Уладзімір Караткевіч (7,4%), Якуб Колас (5,5%), Янка Купала (3,9%) і Іван Мележ (2,9%).

Замежных пісьменнікаў не ведаюць і не любяць чытаць — 48,7% і 39,0% адпаведна. Любімыя небеларускія пісьменнікі нашых чытачоў: Дар'я Данцова (11,3%), Аляксандра Марыніна (5,6%), Таццяна Усцінава (3,4%), Леў Талстой (2,5%) і Юлія Шылава (2,0%).

Што тычыцца перыядычных выданняў, то 91,9% беларусаў не чытаюць айчынныя літаратурныя часопісы, а 98,9% не чытаюць часопісы замежныя, у тым ліку і расійскія, з якіх найбольш папулярныя «Литературная газета» (0,3%) і часопіс «Наш современник» (0,3%). Найбольш чытаныя айчынныя выданні — дзяржаўныя (якія адпаведна папулярызуюць і выпісваюць бібліятэкі): часопіс «Нёман» (2,9%), газета «Літаратура і мастацтва» (2,6%), часопісы «Полымя» (2,2%), «Маладосць» (2,2%). З незалежных найбольш чытаныя часопіс «Дзеяслоў» (0,6%) і дадатак да «Новага Часу» «Літаратурная Беларусь» (0,4%).

Але даволі сумная сітуацыя з беларускай літаратурай у нашай краіне, на думку рэспандэнтаў, можа змяніцца. Больш за палову апытаных (52,4%) лічаць, што гэтаму будзе спрыяць з'яўленне цікавых аўтараў і твораў, 27,2% — большавая жанравая разнастайнасць, 22,9% — лепшая рэклама, 17,5% — зніжэнне кошту кніг. Дзяржаўная падтрымка можа палепшыць сітуацыю на думку толькі 14,6% рэспандэнтаў.

Варта таксама адзначыць, што дзейнасць найстарэйшай творчай арганізацыі Беларусі — Саюза беларускіх пісьменнікаў — станоўча ацэньваюць 61,4% апытаных, і толькі 8,8% даюць дзейнасці СБП негатыўную адзнаку.

Вынікі прыведзенага сацыялагічнага апытання выклікалі розгалас. Адно з меркаванняў публікуем сёння. Вось якімі думкамі падзяліўся ў сваім блогу крытык Павал Абрамовіч:

«Саюз беларускіх пісьменнікаў замовіў сацыялагічнае апытанне, па выніках якога высветлілася: 82% чытаюць кнігі на рускай мове і толькі 13,8% — па-беларуску. Пры гэтым 70% не ведаюць ніводнага сучаснага пісьменніка.

Чаму такія вынікі?

З аднаго боку, дзяржава імкнецца кантраляваць сферу беларускага кнігагандлю праз механізмы ліцэнзіяў, выдавецкіх планаў і цэнзуры; яна не аслабляе падаткі, не дае інвестыцыяў, дзічыцца найновых сродкаў камунікацыі, выдання і распаўсюду кніжнай прадукцыі; паўсюль тут пануюць бюракратыя, адсутнасць ведаў, густу і матывацыі. Больш за тое, улады задзейнічалі адміністрацыйны рэсурс, каб аддаліць ад людзей сапраўдную нацыянальную літаратуру — як класічную, так і сучасную, — падмяніць яе ідэалагічнай графаманіяй, паралізаваць працу нелаяльных пісьменнікаў і прыватных выдаўцоў.

Акром таго, у краіне не распрацаваныя нацыянальныя праграмы папулярызацыі чытання, зруйнаваныя перакладчыцкая школа і інстытут літаратурных крытыкаў. Распаўсюдам літаратуры па-за межамі краіны займаюцца, як могуць, Мінкульт і МЗС. Паўсюль галеча, неўладкаванасць: работнікі культуры ў сталіцы і рэгіёнах выбіваюцца з апошніх сіл, атрымліваючы мізэрныя заробкі за сваю працу; у дзіцячыя садкі бацькам даводзіцца несці свае кніжкі, бо іх настойліва просіць аб гэтым адміністрацыя, — гэта мела месца нават у часы беларускага «эканамічнага цуду».

Пры гэтым на дзяржаўным узроўні мовай зносінаў у сферы культуры, як і ва ўсіх іншых, застаецца пераважным чынам руская.

З другога боку, беларускія чытачы апынуліся ў палоне расійскіх выдаўцоў, якія свабодна пачуваюцца на нашай тэрыторыі. Адбылося гэта дзякуючы моўнаму фактару, моцным сувязям на ўзроўні «метраполія-правінцыя», наяўнасці вялікіх грошай ў расійскіх літаратурных холдынгаў, неаслабнай падтрымцы рускай (і рускамоўнай) літаратуры з боку розных інстытутаў, у тым ліку мас-медыя, якія транслююцца на тэрыторыі Беларусі. Да таго ж расійскія выдавецкія групы могуць задаволіць чытацкі попыт на ўсе жанры масавай літаратуры, якая цяпер дамініруе ва ўсім свеце, маюць рэзервы для якасных перакладаў замежных твораў розных узроўняў на сваю мову, спрытна друкуюць розныя даведнікі і энцыклапедыі. У гэтых варунках нядзіўна, што многія беларускія прыватныя кнігавыдавецтвы дзейнічаюць як расійскія філіі, а маладыя пісьменнікі Беларусі вырашаюць пытанне з моваю сваіх кніг на карысць рускай і адпраўляюць свае рукапісы ў Маскву і Санкт-Пецярбург.

Гэтую прыкрую сітуацыю можа змяніць толькі стварэнне эканамічна незалежнай дзяржавы ў нацыянальных формах — усё астатняе беларуская літаратура зробіць сама. Як магутная рака, на берагох якой нарэшце зруйнавалі хімічныя прадпрыемствы».

РЭХА

МАЛЕНЬКІЯ РАЗВАГІ НАД ВЯЛІКАЙ ДЗЯРЖАВАЙ

ДА 20-ГОДДЗЯ РАСПАДУ СССР

Анатоль ТРАФІМЧЫК

За детство счастливое наше
спасибо, Родная Страна.
З песні сталінскіх часоў

Сёння многія яшчэ праяўляюць даволі высокую ступень настальгіі па такім дзяржаўным утварэнні, як Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, з якога родам, бадай, усё наша сацыяльна свядомае насельніцтва.

Гэтая настальгія мае пад сабой не столькі рацыянальную глебу, колькі ірацыянальныя вытокі. Найперш хочацца адзначыць, што настальгія — гэта пачуццё, а не думка. Калі ж асэнсоўваць такі феномен — меркаванне, што ў час Саюза было лепей, трэба звярнуць увагу перадусім на псіхалогію чалавека. А 20 гадоў назад, калі скончыліся «старыя добрыя часы» застою і стабільнасці, акрамя той самай стабільнасці і непатрэбнасці думаць пра свой лёс (тут асноўную функцыю бралі на сябе інстытуцыі дзяржавы), чалавек быў нашмат маладзейшы і больш здаровы — гэта тое, чаго не купіш, нават зарабіўшы сёння вялікія грошы. Таму настальгія тая — гэта не што іншае, як сум па маладзейшым узросце (калі хацелася і маглося). Да таго ж сёння цяжкім друзам лягло на чалавека крытычнае мысленне, рэфлексійнасць, чаго за савецкім часам дзяржава імкнулася не развіваць у чалавеку на сацыяльным узроўні, каб сабе не нашкодзіць, бо трымалася яна на ўніфікацыі жыцця свайго насельніцтва — «усе роўныя».

Але ж давайце разбяромся, што такое Савецкі Саюз, дый увогуле, што такое любое дзяржаўнае ўтварэнне. Гэта — ідэя. І не больш. Абстракцыя — у адрозненне ад кожнага канкрэтнага чалавека. Таму за час існавання цывілізацыі і ўсталяваліся гуманістычныя каштоўнасці, вянцом якіх з'яўляецца чалавек.

Заўважце: не нейкая абстрактная ідэя. А ідэі — яны былі і будуць. Іх адрозненне паміж сабой заключаецца ў тым, што некаторыя з іх увасабляюцца ў рэчаіснасць, а некаторыя — не.

Колькі было дзяржаўных праектаў, нават на беларускіх землях? А рэалізоўваліся адзінкі. А вось адрозненне дзяржаўніцкай ідэі ад канкрэтнага чалавека палягае ў тым, што апошні, стаўшы аднойчы рэальнасцю, можа застацца толькі ў памяці іншых, знікнуўшы раз і назаўсёды. У той час, калі ідэі могуць адраджацца. Да таго ж ідэя як суб'екту не баліць — у адрозненне ад чалавека, які перажывае рэчаіснасць. Ідэя ўвогуле не можа быць суб'ектам. Яна — толькі аб'ект нашага ўспрымання і маніпуляцый. А ўспрыманне тое вельмі індывідуальнае. Таму адна і тая ж ідэя можа ўяўляцца розным людзям па-рознаму. Той самы СССР — для адных гэта дабрабыт і спакой, а для іншых — таталітарызм і прыгнёт.

З гэтай прычыны чалавек з'яўляецца самакаштоўным феноменам, які не павінен служыць абстракцыям. Гэта ідэі павінны служыць чалавеку. Такім чынам, не чалавек для дзяржавы, а дзяржава для чалавека. Гэта не значыць, што дзяржава, нацыя не з'яўляюцца каштоўнасцямі. З'яўляюцца. І вельмі значнымі. Толькі канкрэтны чалавек стаіць паперадзе як каштоўнасць, ачольвае аксіялагічную сістэму, з'яўляецца яе мэтай.

Аднак па-ранейшаму, як сказаў філасаф С. Лец, у барацьбе ідэй гінуць людзі. Праз гэты афарызм высвечваецца ненармальнасць сітуацыі, калі чалавек становіцца вінцікам ідэі ці хоча ім стаць, як у выпадку настальгіі па Савецкім Саюзе.

Любіце канкрэтнага чалавека, а не штучныя абстрактныя выдумкі (асабліва ў выглядзе дзяржаўных ідэалогій). Толькі такім чынам жыццё будзе паляпшацца.

▸ **АЛФАВІТ ІНШАДУМСТВА**

«ТАЛСТОЙ ПАДПІСАЎСЯ Б ПАД ЛЮБОЙ

Ужо дзявяты год Беларусь жыве без Васіля Быкава. Жыве — па спрагназаваных і напрарочаных пісьменнікам днях, клопатах, падзеях. І ўсё часцей мусіць успамінаць яго — каб знасці ўрэшце выйсце.

Помняць Васіля Быкава і звяраюць свой шлях па ім не толькі ў Беларусі… Чытачам «ЛБ» прапануюцца фрагменты гутаркі пра творцу і грамадзяніна, якая нядаўна прагучала на хвалях расійскай рэдакцыі «Радыё Свабода» ў перадачы «Па-над бар'ерамі».

Іван Талстой: — Васіль Уладзіміравіч Быкаў… Як Вы ставіцеся да гэтага пісьменніка?

Андрэй Гаўрылаў: — З захапленнем. Такі быў час, што ўсе хлапчукі чыталі ваенную прозу, прычым, самую розную — і добрую, і дрэнную, як я цяпер разумею, і хлусліваю, і праўдзівую, і сярэднюю, — усё, што трапляла пад руку, бо ваенная тэма была вельмі блізкая пакаленню, якое было ледзь-ледзь старэй нас, і пад іх уплывам мы таксама ўсё гэта праглыналі. Дык вось, усе гэтыя ваенныя аповесці ў большасці сваёй былі прадказальныя. І раптам мне трапляецца «Мёртвым не баліць». І я памятаю, як я пачынаю чытаць прыкладна з такім жа адчуваннем, і гэта адчуванне пачынае тармазіцца: не тое, не тое, — я ўчытваюся ў гэта, і ўжо зусім па-іншаму вайна раскрываецца.

Я здагадваўся, што вайна была не такая прыгожа-святочная, як многія кнігі пра вайну спрабавалі яе паказаць, але тое, што вайна ўпершыню мне раптам была паказана знутры чалавека, з усімі перажываннямі чалавека, не калі батальёны вырашаюць, каму пайсці направа, каму налева, якую вышыню ўзяць першай, якую другой і хто хутчэй фарсіруе Днепр ці Одар, а калі паказаны чалавек, які, вядома, вельмі хоча выжыць, але пры гэтым яшчэ адчувае, што ён не можа страціць сябе. Вось тады я ўпершыню заўважыў прозвішча аўтара — Васіль Быкаў. Тады я ўпершыню зразумеў, што гэта зусім іншая літаратура, і гэтым творам ён мяне скарыў назаўжды. І хоць пазнейшыя рэчы былі нашмат глыбей, у чымсьці трагічней, у чымсьці лепш напісаныя, тым не менш, для мяне Быкаў застаецца шмат у чым менавіта аўтарам рамана «Мёртвым не баліць».

Іван Талстой: — Першай аповесцю Васіля Быкава для мяне стаў «Сотнікаў». У самым пачатку 70-х мне далі мае старэйшыя часопіс «Новый мир» з гэтай аповесцю. Мне было гадоў чатырнаццаць. Быкаў, я тут з вамі зусім пагаджуся, спыніў маё чытанне. Звычайна чытаеш хутка — зразумелыя хады, лініі нейкія, модулі апісання вайны даволі стандартныя і шаблонныя. Быкаў спыняе нетрывіяльным, нетыповым ходам аповеду, бо ў Быкава не пра бой, а пра сумленне, пра чалавека, пра выбар — гэта экзістэнцыяльныя аповесці.

І тады мяне ўразіла вось што. Я ўжо прачытаў сёе-тое Набокава да таго часу, ён мяне зусім захапіў, гэта моўная раскоша, «парчёвая проза», як ён сам пра кагосьці сказаў, неверагодная выкшталцонасць, і зразумела, што такі пісьменнік павінен быць забаронены, задушаны, у нас не друкаваны, і гэтак далей. Я прачытаў і «Майстра і Маргарыту» да таго часу. Я хачу сказаць, што ў мяне быў нейкі досвед чытання недазволенай літаратуры. І ў Васілю Быкаву мяне ўразіла нейкая недазволенасць, але гэта была недазволенасць іншага гатунку, гэта была ідэйная, ці што, экзістэнцыяльная недазволенасць. <…> Заставалася нейкае ўзрушаючае талстоўства. Я ўпэўнены, што Леў Мікалаевіч Талстой, калі б ён пражыў XX стагоддзе, падпісаўся б пад любой з аповесцяў Васіля Быкава, настолькі гэта было сур'ёзна, па-сучаснаму, адмяняючы фальшывыя хады аповеду, адмяняючы нязначныя эпізоды. Усё працуе на раскрыццё героя, на ўсю складанасць яго. Паглядзіце: Быкаў у сваіх кнігах ніколі нікога асабліва не лае, тым больш, калі гэта цэнтральныя героі. Ён не паказвае падлюгаў ці добрых, любімых герояў чорнай ці белай фарбай. У яго абавязкова падлюга моцны фізічна, ён амаль прыгожы, ён ладны, разумны, ён вострый, хуткі, здагадлівы, адважны… Але ён становіцца нягоднікам і здраднікам, ён становіцца маладушным. І ў гэтым выдатны кантраст, у гэтым выдатнае разуменне мастацкасці. Але не эфектнай, а талстоўскай мастацкасці. І, наадварот, герой чэзлы, як той жа Сотнікаў (я люблю гэтую аповесць, гэта лепшае, што я чытаў пра вайну), ад якога суцэльныя праблемы, ён «troublemaker», як сказалі б ангельцы, ён кашляе, ён хворы, ён невыносны… А вось у ім чалавечая прыгажосць раптам раскрываецца. І гэта таксама наймоцны, найправільны ход… І ў гэтым, я думаю, Васіль Быкаў вялікі і несмяротны.

Андрэй Гаўрылаў: — Калі Вы казалі, што ў яго аповесцях няма залішняга, я б яшчэ дадаў, што няма залішняй рыторыкі, якая, да таго часу, як ён пачаў пісаць і друкавацца, цалкам практычна запоўніла ўсё, што распавядала пра вайну ў літаратуры, у кіно і ў жывапісе. Мне здаецца, што своеасаблівая адсутнасць стылістычных узлётаў, некаторая шэрасць стылю (шэрасць не ў адмоўным сэнсе, а ў сэнсе адсутнасці яркіх фарбаў) была абрана калі не свядома Васілём Быкавым, то як рэакцыя. Успомніце карціны: бравы генерал з залатымі зіхоткімі медалямі, чырвоны, сіні, чорны колер — ён практычна заўтра паставіць нагу на цела зрынутага фашыста. Вось супраць такіх фальшывых фарбаў і спрацоўвае адмысловая шэрасць стылю Васіля Быкава. Мне здаецца, што гэты стыль блізкі шмат у чым стылістыцы яго герояў. Яго героі жывуць у такіх фарбах, яны жывуць у такой стылістыцы свету. Менавіта таму некаторыя іх душэўныя хістанні, маральныя пакуты раптам нечакана вылучаюцца на, здавалася б, такім шэрым і пазбаўленым колераў фоне. Але гэта, напэўна, справа густу, кожны гэта разумее па-свойму.

Акром таго, у Васіля Быкава ёсць бязлітасныя выявы, бязлітасныя хады, і далёка не заўсёды падлюгі і нягоднікі ў яго валодаюць нейкімі станоўчымі ці наогул нават чалавечымі рысамі. У Васіля Быкава было адно бліскучае апавяданне, якое я вельмі доўга захоўваў у часопісе «Юность», бо яно не ўваходзіла ні ў якія зборнікі твораў пісьменніка, ён у кніжным фармаце быў перавыдадзены ўжо падчас новай эпохі ці падчас перабудовы. Гэта было апавяданне «Сваякі». Жорсткае апавяданне, страшнае, пра тое, як у беларускай вёсцы жанчына прыходзіць да сваяка з просьбай пагаварыць з сынам, бо сын-падлетак збіраецца ў партызаны. Яна не можа ўявіць сабе, што яго страціць (зразумела, што большасць партызан асуджаны), і просіць: вось пагавары ты з ім па-мужчынску, па-свойму, тым больш, ты ведаеш, пра што казаць. А гэты яе сваяк — паліцай (вёска занята немцамі). Так, — згаджаецца сваяк, — я з ім пагавару. Ён прыходзіць у хату з немцамі, хлопца забіраюць і расстрэльваюць. Жанчына кідаецца ў калодзеж.

Усё. Кароткае, зусім немудрагелістае апавяданне, з аднаго боку, і апавяданне, якое табе не пакідае і наймалой надзеі ні на што. Вось там гэты родзіч-паліцай, нават калі ён выведзены, як вы кажаце, Іван, вялікім, добрым, моцным, гэта забываецца праз імгненне: занадта моцнае адчуванне нам перадае аўтар ад усёй гэтай жудаснай сітуацыі.

Іван Талстой: — Я ўсяго толькі меў на ўвазе, што гэты шэры моўны, стылістычны фон, які ўжывае Быкаў (абсалютны майстар, якому падуладная сіла слова!), ён наўмысна падбірае гэтыя кіпцюры, бо разумее, што, як на вернісажы яркія карціны, а, у дадзеным выпадку — яркія чалавечыя выявы і неверагодна запамінальныя экзістэнцыяльныя ўчынкі і сітуацыі, павінны вісець на шэрым палатне. Не трэба націскаць моваю там, дзе націскае само жыццё, дзе націскае ўчынак, прыгажосць ці пачварнасць чалавечых паводзінаў.

Мы запрасілі ў нашую студыю супрацоўніка Беларускай рэдакцыі «Свабоды», у мінулым — дэпутата беларускага парламента Сяргея Навумчыка, які блізка ведаў і шмат гадоў супрацоўнічаў з пісьменнікам. Ці справядліва, з Вашага пункта гледжання, уключэнне Васіля Быкава ў шэрагі іншадумцаў?

Сяргей Навумчык: — Абсалютна справядліва, таму што ў яго біяграфіі зафіксаваны і 60-я гады, і супрацоўніцтва з «Новым миром», і дзякія канфлікты з цэнзурай, і «тамиздаты» яшчэ адносна маладога Быкава, літаральна першых жа яго твораў, і, нарэшце, канец 80-х гадоў, калі ён узначаліў, па сутнасці, антыкамуністычны нацыянальны рух у Беларусі, быў духоўным лідарам, і для многіх з тых, хто тады быў у дэмакратычным руху, Быкаў стаў постаццю з першага шэрагу, ён увасабляў сабой і дэмакратычны рух, і, як мы яго тады разумелі, іншадумства.

Іван Талстой: — Распавядзіце, калі ласка, пра ўзаемаадносіны Васіля Быкава з савецкай цэнзурай. Наколькі я ведаю, зусім не ўсё, што ён хацеў надрукаваць, атрымлівалася надрукаваць… З чаго ўсё пачалося? Ён што, апазіцыянерам ці іншадумцам нарадзіўся?

Сяргей Навумчык: — Не, безумоўна. Да пачатку 60-х гадоў у Быкава была цалкам трывіяльная біяграфія. Падумайце самі: афіцэр у гады вайны, прычым, дэмабілізаваны значна пазней, чым вайна скончылася, потым праца ў гарадзенскай абласной газеце, потым ізноў яго прызвалі ў войска, служба на Далёкім Усходзе, служба на працягу некалькіх гадоў, вельмі цяжкая, і служба не ў ваеннай газеце ці паліторганах, а звычайным ротным. Потым вяртанне ў Гародню, праца ў абласной газеце літкансультантам (зразумела, што гэта была партыйная газета). Нядаўна апублікаваны яго першыя літаратурныя досведы, якія ён сам ніколі не друкаваў. Там, безумоўна, бачныя праблескі таленту, але па ідэйным утрыманні гэта абсалютна савецкія апавяданні.

І ён пачынаў, калі браць тэматыку, як пісьменнік, які ў рэчышчы Віктара Някрасава падаваў тую праўду, якую ён бачыў, яе звалі «акопнай праўдай''. І вось тут у сярэдзіне 60-х гадоў і адбыліся яго першыя сутыкненні з цэнзурай. Найбольш яркі прыклад — гэта яго аповесць «Мёртвым не баліць», дзе, сярод іншага, былі выведзены і смершаўцы, супрацоўнікі НКВД. Гэта стала прычынай таго, што аповесць была вельмі моцна падрэзана. Яму толькі часткова, у вельмі скарочаным варыянце ўдалося яе надрукаваць у Беларусі, і потым у рускім, у яго ж аўтарскім перакладзе яна была апублікавана ў Маскве. «Круглянскі мост» (праз два гады) апублікаваў Твардоўскі ў «Новом мире», і тады ж завязаліся адносіны Быкава з Салжаніцыным, які добра ацаніў раннюю быкаўскую прозу. Хоць казаць пра тое, што гэта быў малады пісьменнік, не даводзіцца: Быкаву ўжо было 42–44 гады, ён быў ва ўзросце, чалавекам з жыццёвым досведам, бацькам дваіх дзяцей.

Калісьці я яго спытаў: «Васіль Уладзіміравіч, а колькі тамоў было б у вашым поўным зборы твораў? Атрымалася б наогул апублікаваць гэта ўсё ў першародным выглядзе?». Ён сказаў: «Не, Сяргей, калі гаварыць пра раннія аповесці, я б і сам іх не мог аднавіць, бо рэдактарская рука і цэнзура так па іх пахадзіла, што цяпер мне ўжо проста не разбярэш, і я сам не разбяру, што там ад мяне, а што — ад рэдактара ці цэнзара».

Дарэчы, мы маем больш ці менш аўтэнтычнае выданне «Мёртвым не баліць». У 1965 годзе нашыя калегі, супрацоўнікі Беларускай службы Радыё Свабода ў Мюнхене, выдалі гэту аповесць.

Іван Талстой: — Гэта значыць, гэта быў быкаўскі «тамиздат»?

Сяргей Навумчык: — Больш за тое, цікава, што сам Быкаў у той час толькі чуў, што, нібыта, там гэтую кнігу апублікавалі, а ўбачыў ён яе і трымаў у руках ужо ў 2000 годзе, калі прыехаў у Прагу…

Іван Талстой: — Кніга была апублікавана па-беларуску?

Сяргей Навумчык: — Так… З «Мёртвым не баліць» менавіта дыяспара дапамагла, што ж тычыцца выдання многіх іншых яго твораў: па дадзеных маскоўскай Кніжнай палаты на канец 90-х гадоў Быкаў быў перакладзены на 52 мовы свету. Да сённяшняга часу мы не маем у Беларусі аўтара, якога б столькі перакладалі. Вядома, яго выдавалі ў сацыялістычных краінах, але не толькі.

З АПОВЕСЦЯЎ ВАСІЛЯ БЫКАВА»

<…>

Іван Талстой: — У студзені 2000-га года ў нашай маскоўскай студыі Уладзімір Бабурын гутарыў з Васілём Быкавым, які толькі што атрымаў прэмію «Трыумф». Але гаворка ішла, зразумела, не толькі пра яе. Уладзімір Бабурын паставіў пытанне так: ці лічыце Вы сябе незапатрабаваным? Ці пакутуеце праз тое, што пісьменнікаў цяпер не слухаюць. Быкаў адказаў:

Васіль Быкаў: — Калі не слухаюць, гэта яшчэ не трагедыя. Горш, калі слухаюць не тыя. А вось па гэтай частцы, я б сказаў, у нас нічога не змяняецца. Тыя органы, якія прыстаўлены да літаратуры, яны заўсёды слухаюць. Я не ведаю, як цяпер у Расіі, я ўсё-ткі тут даўно не быў, а ў нас, у Беларусі, гэта працягваецца, напэўна, з дзён Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Вядома, тут дваякае можа быць стаўленне да гэтага факту. Дзесьці напачатку 60-х гадоў прыязджаў у Маскву выдатны Джон Стэйнбек, ён сустракаўся з маскоўскімі маладымі пісьменнікамі і, як я памятаю з тых часоў, ён казаў: «Што ў вас за вольнае слова саджаюць, даюць тэрмін, — гэта ж выдатна. Гэта гаворыць пра кошт гэтага слова. На Захадзе, напрыклад, яно не мае ніякага значэння: што б вы ні казалі на любой плошчы, усё будзе марна».

Дык вось, мы цяпер якраз прыйшлі да такога стану, калі слова пісьменніка па вялікім рахунку нічога не варта. Стаўленне да гэтага можа быць выравана ў духу Камю. Памятаеце, яго «Чума», выдатная рэч, якую калісьці Твардоўскі назваў «Евангеллем XX стагоддзя»? Можа быць, і ў духу Талстога: самае яго вядомае выслоўе: «Рабі, што належыць, а там хай будзе, што будзе». Таму, я думаю, не варта драматызаваць гэтую сітуацыю. Пісьменнік проста павінен рабіць сваю справу і пісаць так, як ён лічыць патрэбным.

<…>

Іван Талстой: — Пра феномен пісьменніка разважае ўважлівая чытачка, якая прагна цікавілася быкаўскай творчасцю ўжо напачатку 60-х, — Валерыя Навадворская.

Валерыя Навадворская: — …Можна сказаць, што спачатку гэта быў сумленны франтавы пісьменнік («Трэцяя ракета», скажам)... Насамрэч, безумоўна, ён быў тым, каго звалі ў савецкай Беларусі ў 30-я гады «нацдэмам» — нацыянал-дэмакратам. Такіх усіх запар арыштоўвалі і знішчалі... Па-першае, ён пісаў па-беларуску, што было не характэрна — многія ўкраінцы і беларусы проста не ведалі сваёй мовы і так і шпарылі па-руску з самага пачатку, не даводзілася перакладаць. І ён не пасвіўся, як усе, у «Дружбе народов» (гэта быў такі аазіс, такая дзіцячая пляцоўка для нацыянальных літаратур, там дазвалялася больш, чым у іншых месцах). Ён пачынаў з «Юности», і пачатак быў нетыповы.

Яшчэ ў 1964 годзе (мне тады было 14 гадоў, таму я з цяжкасцю ўзгадваю) была бліскучая аповесць «Западня». Вельмі страшная аповесць. Там ішла гаворка пра тое, што сваё страшней чужых. Там немцы не змаглі зламаць маладога палоннага лейтэнанта, ён ім нічога не сказаў, але ў кішэні яны ў яго знайшлі ведамасць — ён камсамольскія ўнёскі атрымліваў. І яны прарабілі з ім такую штуку, як быццам бы ён ім назваў сваіх байцоў, і яны запусцілі ў трансляцыю на савецкія акопы, што, маўляў, заклікаем перайсці на наш бок вось такога, вось такога... Даволі дурны варыянт здрады, як сабе гэта бачылі тагачасныя асабісты. Але асабістаў і смершаўцаў хапала. Пасля чаго гэты ўмелы садыст-гестапавец, які выдатна гаварыў па-руску, загадаў яго адпусціць і сказаў: «Ты ж хацеў ісці да сваіх. Ну, ідзі». І калі малодшы лейтэнант дайшоў да сваіх акопаў, да яго, нарэшце, дайшло, што стралялі па ім не з нямецкіх, а з савецкіх акопаў, і калі ён там апынуўся, ніхто яму не верыў, усе лічылі яго здраднікам. І ўжо збіраўся асабіст яго арыштаваць, але тут абвясцілі чарговы наступ...

Гэта быў вельмі нетыповы варыянт франтавой літаратуры. Далей усё так і пайшло. Партызаны аказаліся не анёлы, а такія ж людзі, як немцы, калі не горш... «Мёртвым не баліць» — гэта ж жудасная рэч, таксама вельмі ранняя, калі на міннае поле гоняць сваіх санітарак і сваіх байцоў, калі бравы капітан, які баіцца, што хтосьці дэзерціруе ці не ляжа пад танк, патрапіўшы ў палон, тут жа пачынае служыць немцам.

Увогуле — суцэльны жах. І ніякага прасвету, ніякай радасці ад перамогі няма. Гэта не Сіманаў, гэта нават не Леанід Першамайскі, у якога былі гэтыя моманты, гэта нават не Кандрацьеў, гэта значна далей.

І так і пайшло... «Выварат» вайны — вось што даваў Васіль Быкаў. <…>

Васіль Быкаў, натуральна, не ўжыўшыся з Лукашэнкам, — вось парадокс гісторыі і сітуацыі — ён, удзельнік вайны, знайшоў прыстанак у таго самага народа, з якім ён ваяваў, — у немцаў, а вярнуўся на родную зямлю толькі паміраць. І яшчэ паспеў напісаць «Чырвоныя пятліцы». Гэта, вядома, ужо поўны апафеоз — як раскулачвалі па разнарадцы. Калі няма каго было раскулачыць, проста хадзілі і пыталі: ці не згодзен ты, каб цябе раскулачылі?..

Васіль Быкаў стварыў зусім страшную палітру, якая даходзіць да нашых дзён. Яго палітра, яго маляўнічая галерэя — гэта проста Еранім Босх — даходзіць да нашых дзён, і там адзін з яго герояў проста памірае ў трубе. У той самай трубе, у якой мы жывём, у трубе, якую пачалі зварваць, — заблудзіўся ў «Газпраме». Так у гэтай трубе і памёр ад голаду і адсутнасці паветра. Ну, увогуле, гэта будучы лёс Расіі.

Іван Талстой: — Давайце паспрабуем падагульніць: што ж у Васілю Быкаву было іншадумнага?..

Андрэй Гаўрылаў: — Сам Васіль Быкаў на пытанне, чаму ён піша практычна толькі пра вайну, адказаў: «Бо мінулая вайна — усёабдымная, там усяму было месца. Падчас вайны, як ніколі ні да, ні пасля яе, выяўлялася важнасць чалавечай маральнасці, непахіснасць асноўных маральных крытэрыяў». Я думаю, што іншадумства Васіля Быкава было менавіта ў тым, што, у адрозненне ад агульнай тэндэнцыі, якая панавала ў той час, на агульным фоне гэтай фальшывай урачыстасці, калі распавядалі пра найвялікую трагедыю ў жыцці савецкага народа XX стагоддзя ці, прынамсі, адной з двух найвялікіх трагедый, на гэтым фоне паказаць трагедыю не народа, не краіны, а асобнага чалавека, і паказаць так, што мы раптам успамінаем, што асобны чалавек — гэта і ёсць народ, што няма масы, якая завецца народ, гэта не пластылін, не кавалачак пластыліну, які часам можна падзяліць на маленькія кавалкі, а часам нельга, — не, народ — гэта людзі, гэта кожны чалавек. І той паліцай, які здае свайго родзіча, і той непрыкметны чалавек, які раптам, як Ісус, прымушае нас успамінаць нейкія маральныя непарушныя асновы, які б герой ні быў, хто б ні быў, хто б ні загадваў... Гэта ўсё асобныя людзі, яны складаюць той народ, трагедыю якога, подзвіг якога ці ахвярнасць якога мы, напэўна, павінны памятаць шмат у чым дзякуючы Васілю Быкаву.

Дык вось, мне здаецца, што яго іншадумства заключалася ў тым, што ён, як цяпер кажуць, «перавеў стрэлкі» з безаблічнай масы на асобнага чалавека. А што можа быць важней для нас і што можа быць ненавісней для сістэмы тады? Мы з вамі не раз сутыкаліся з тым, што сістэма спараджала сваіх ворагаў менавіта таму, што ворагі яе, сістэмы, проста хацелі быць людзьмі, нават не задумваючыся пра нейкія палітычныя патрабаванні.

<…>

Іван Талстой: — Пісьменніца Святлана Алексіевіч ведала Быкава на працягу многіх гадоў.

Святлана Алексіевіч: — Я памятаю нашыя гутаркі з Быкавым, бо гэта два мае настаўнікі — Адамовіч і Быкаў. Калі яны гаварылі пра вайну, было відаць, што гэта найглыбокая траўма. Я думаю, што іншадумства ішло адтуль. Я б не сказала, што іншадумства тут дакладнае слова, хутчэй гэта — супраціў. Ішоў адтуль супраціў гэтай сістэме, якая здавалася з цэменту ўся ці з чагосьці мацнейшага, а апынулася ўсё не так зусім...

Гэта быў час, калі ва ўсіх нас быў вельмі вораг — камунізм. Гэта стала зусім відавочна падчас вайны. Калі ў часы ГУЛАГа можна было людзей пасляць у Сібір, і там гэтыя мільёны гінулі, і ніхто іх не бачыў, то на вайне было відаць, як гінулі гэтыя людзі, як яны нічога не каштавалі, і гэта была найглыбокая траўма для той моладзі, якая і выйграла перамогу. Бо на вайне ваявалі 18-ці і 20-цігадовыя хлапчукі, яны прагналі ворага. Але яны ж зразумелі, што ўся праблема ў іншым, што ўся праблема ў гэтай ідэі і, вядома, яны працягвалі барацьбу ўжо іншымі спосабамі. Адно выходзіла з іншага, і справа нават была не ў тым, што гэта ідэя вянчалася нейкімі пэўнымі імёнамі — Брэжнеў, Хрушчоў, Маленкоў — яны разумелі, што справа не ў Хрушчове, не ў Брэжневе, а ў сістэме...

Іван Талстой: — А які быў Быкаў у апошнія свае гады? Ён жа адыграў велізарную ролю ў руху за беларускую нацыянальную самасвядомасць?

Святлана Алексіевіч: — Мы шмат спрачаліся з ім пра гэта. Ён застаўся рамантыкам... Я не стаўлю гэта ім у віну, ні ў якім разе, я, наадварот, захапляюся гэтым пакаленнем, але нельга абагнаць гэты час, нельга абагнаць уласны народ. Гэта ўсё адбываецца, на жаль, па нейкіх сваіх законах. Дык вось потым ён стаў рамантыкам нацыянальнай ідэі, нашых нацыянальных лідараў, якія тут жа выраджаліся ў Гамсахурдзія, толькі не паспелі нічога зрабіць, а было б тое ж самае. І ён стаў рамантыкам гэтай ідэі.

А потым таксама, па-мойму, быў вельмі расчараваны. Гэта было вельмі складана. Ва ўсякім разе, я думаю, што ён мог бы, як і Астаф'еў, напісаць, што я радасна прыйшоў у гэты свет, а сыходжу ўзрушаным, расчараваным і адзінокім.

Мне здаецца, такога Быкава я сустракала за мяжой. Я памятаю, аднойчы мы сустрэліся ў Франкфурце, ён прыйшоў з жонкай, і ў нас было трошкі часу пагаварыць. І так я была настолькі засмучана яго душэўным станам — з-за таго, што ён не мог вярнуцца дахаты, што ён шмат у чым расчараваўся, што ўсё аказалася не так, як мы сабе ўяўлялі, што пасля шэрых прыйшлі чорныя, што я нават села на цягнік, які ехаў у іншы бок. І дагэтуль памятаю гэтыя дзве фігуркі на платформе, якія махалі мне, зусім разгубленыя, у гэтым новым, незразумелым свеце.

Іван Талстой: — Мне здаецца, што неўміручасць Васіля Быкава і яго, адначасова, іншадумства звязаныя з тым, што ўсе сюжэты, пра якія ён пісаў, усе чалавечыя калізіі, усе скрыжаванні для маральнага, экзістэнцыяльнага выбару чалавека, яны ў яго лёгка пераносяцца з эпохі ў эпоху, з культуры ў культуру, з адных мерыдыянаў і шырот на іншыя. Сітуацыі, якія апісвае Васіль Быкаў, — інтэрнацыянальныя, трансцэндэнтныя, яны наогул не маюць адносінаў да Беларусі ці да Расіі, да сярэдзіны XX стагоддзя, да вайны Нямеччыны з Савецкім Саюзам, і гэтак далей. Ён малюе сітуацыі тыпавыя. Але не ў адмоўным сэнсе, не ў агідным сэнсе гэтага слова, а ў нейтральным. Гэта сітуацыі, якія могуць здарыцца з кожным з нас: ён піша пра цябе і пра мяне. І ў гэтым неверагодная сіла і ўніверсальнасць яго кніг. Я ведаю рэакцыю немцаў, якія чыталі яго прозу ў перакладзе, амерыканцаў, французаў, і ўсе сыходзяцца на тым, што зусім усё роўна, як завуць гэтых герояў: кожны чытач ставіць сябе на месца героя́ў Васіля Быкава, і кожны вымушаны для сябе выбіраць, куды ён ідзе — налева ці направа, наперад ці назад, здраджвае ён іншым ці ратуе сваю душу.

Кнігі Быкава ў гэтым сэнсе іншадумныя, бо так звычайна чалавек не паводзіць сябе, ён заўсёды апраўдвае сябе, а разгарнуўшы быкаўскія кнігі, ён пачынае думаць, у ім прачынаецца сумленне.

Пераклад з расійскай мовы

МЕРКАВАННІ

І СМЕРЦІ… НЕ СТАНЕ… УЖО…

Ігар ТУМАШ

Мінуў год пасля падзей 19 снежня на Плошчы Леніна — тэрмін дастатковы, каб ацаніць іх як бы з вышыні птушынага палёту. Не хочацца быць кампліментарным, але без патэтыкі не абысціся. Беларуская інтэлігенцыя, наступіўшы на горла ўласнаму страху і сумневам, здзейсніла духоўны подзвіг. Дзякуючы чаму перагарнула старонку беларускай гісторыі і заклала трывалы падмурак для абнаўлення нашай дзяржавы. Не менш.

Многія ж думалі, што няма ўжо беларускай інтэлігенцыі, што, ідэйна збанкрутаваўшыся, растварылася яна ў гегемоне мяшчанства, вымерла ад прадукцыі «Крышталя». А яна — «жива курилка», выйшла на галоўны сталічны праспект, выплюхнулася на Плошчу. І сказала НЕ навязваным спаўзанню ў неасаўковае балота, местачковаму самадзяржаўю і русіфікацыі. І зрабіла гэта выключна інтэлігентна, па максімуме. Бо іншага, акрамя як легчы пад дубінкамі бялковых робатаў у чорнай форме, зрабіць нічога не магла. Ну як чаму? Бо інтэлігенцыя закліканая ствараць каштоўнасці ў душэўнай галіне, а зусім не для таго, каб біцца з МУС і з войскам. (Войска таксама было прыведзена ў стан боегатоўнасці...)

Аб страху асабіста па сабе мяркую: дрыжаў як асінавы лісток. Перад тым, як паехаў на Плошчу, «пачысціў» кватэру, кампутар і напісаў цыдулку блізкім на выпадак невяртання. Хоць, магчыма, гэта было выклікана тым, што ў мяне не было ілюзій. Дакладна ведаў, што на Плошчы будуць мясарубка і хапун. Скажу больш: у маёй душы ў той дзень ужо было веданне пра тэракт, я рыхтаваўся маральна, што выбухне на Плошчы, аднак пад выбух патрапіў праз чатыры месяцы — у метро. Таксама ж цуд Гасподні: сядзеў насупраць акна, якое разляцелася на тысячу аскепкаў. Ні адзін не патрапіў. З ног да галавы быў у чужой крыві і — без драпіны. Але гэта іншая гісторыя.

Зараз аб тым, як раскручваюцца спіралі гісторыі народаў. Прафесійныя гісторыкі прасейваюць фактлогію і вызначаюць тэндэнцыі, на аснове якіх робяць прагнозы. У выніку пастаянна ашукваюцца. Бо гісторыя вяршыцца не ў кабінетах зямных начальнікаў, а на нябёсах.

Ну што: СССР Ельцын прапіў, Гарбачоў здаў, ЦРУ разбурыла? Як атрымалася, што наймагутная дзяржава свету раптам рассыпалася, нібы картачная хатка? Дэманічны Савецкі Саюз рассыпала Неба — за нянавісць да богапакланення. Ніякім іншым спосабам СССР было не ўзяць, нават не падступіцца (пяцімільённае войска, 1500 атамных боегаловак, КДБ, МУС). Увогуле, не варта казаць пра радзімую пляму на галаве Гарбачова як пра пячатку звера — шмат гонару… Бог гэты Вавілон разбурыў. А падставай для канструктыўных дзеянняў Неба паслужылі духоўныя подзвігі савецкіх праваабаронцаў.

Каб мы хоць бы адчулі сябе людзьмі, праваабаронцы свядома ішлі ў пекла савецкіх лагераў і вар'ятняў. Пяць хвілін на Чырвонай плошчы з плакатам — пяць, сем гадоў мардоўскага лагера строгага рэжыму. Ці вар'ятня «з канцамі». Растрэл быў бы больш гуманным, бо ў спецыялізаваных псіхіятрычных лякарнях людзей мэтанакіравана ператваралі ў «гародніну». Пасля «курсу лячэння» гэтыя людзі пад сябе да смерці хадзілі.

Праваабаронцы як бы прымалі на сябе віну савецкіх людзей за саўдзел у навязванні ўсяму свету плана Вельзевула. Марчанка, Дэланэ, Габай, Навадворская, Букоўскі, яшчэ дзясяткі, сотні імёнаў. Гэта іх самаадданасць здэтанавала ланцужок падзей па разбурэнні савецкай дэманічнай цвярдыні.

З чаго я ўсё гэта ўзяў? З кантэксту хрысціянства. Калі Пісанне ілжэ, то яго трэба выкінуць. Але Пісанне — Сам Бог у паліграфічным фармаце. Слова — адзіная крыніца, якому можна давяраць на ўсе 100. Увогуле, беларуская інтэлігенцыя выйшла на Плошчу, праліла на ёй кроў і тым самым расчысціла Беларусі дарогу ў цывілізаваную будучыню. Як і калі тая будучыня стане рэальнасцю, я не ведаю. Але ўпэўнены, што Бог гэтую працу абавязкова праробіць.

Што яшчэ можна з кантэксту Пісання вынесці? Што сілавікі, войска пусцілі ў свае хаты праклёны. Што за бесхрыбетнасць, пустэчу сэрцаў і жорсткасць ім адгукнецца Плошча так, што будуць потым сабе локці кусаць.

Паважаныя, гэты «кавалачак», званы Беларуссю, нам Бог даў. Ён жа даў беларусам мову. Азначыў асноўныя вехі гісторыі. Наш гістарычны шлях. І людзі з дубінкамі і аўтаматамі ў руках, ускормленыя гэтай зямлёй, гэтым народам, абавязаныя ўсё гэта абараняць. Аднак…

Прадбачу апраўданні: ды асабіста я ў збіванні немаўлятаў не ўдзельнічаў, ні на каго нават не замахнуўся. Але вы саўдзельнічалі. Вы з'яўлецеся часткай сістэмы, якая зневажае наш народ, ператварае яго ў пачак пяльменяў для крамлёўскага стала. Гэтага досыць. Ведаю, пра што кажу з уласнага досведу.

Мой дзядуля быў добрым чалавекам, але атэістам, камуністам і кадравым вайскоўцам.

Гэтага аказалася дастаткова, каб род мой стаў праклятым. У яго былі жонка, два сыны. Старэйшага — падлетка — у вайну застрэлілі немцы. Проста так, з машыны. Бабуля страціла розум. Малодшы сын, які стаў маім бацькам, з юнацкіх гадоў укінуўся ў выпіўку. Памёр у турме, яму было ўсяго 48. Бацька толькі і паспеў, што зламаць жыццё маёй маці і перадаць радавы праклён мне. Дзядуля і вар'ятка бабуля памерлі ад рака. Я прадаў іх дом, але грошы патраціць не паспеў — згарэлі ў агні рэформы. Ад усяго роду бацькі, ад усёй іх маёмасці засталіся толькі некалькі фатаграфій. Калі ракам захварэла мама, я зразумеў, што наступная чарга мая…

Гэта падштурхнула мяне змяніць жыццё радыкальным чынам. Бачыў бы мяне цяпер атэіст дзядуля…

…На Плошчу пайшоў я з сябрам, «недоучившимся» ксяндзомукраінцам, які, да прыкладу, у свой час усумніўся ў праведнасці савецкага войска і… адмовіўся служыць. Але замест турмы апынуўся ў польскім езуіцкім універсітэце. Набыў глыбокую веру, але да прыняцця сану аказаўся не гатовым. Дык вось, Сяргей шмат гадоў досыць злосна «падшпільваў» мяне адносна беларускай бесхарактарнасці. А тут назіраем абодва за нашым народам і любуемся. Ні аднаго п'янага, асобы светлыя, адухоўленыя, народ імкнуўся гаварыць па-беларуску. Дагэтуль, пры ўспамінах, сэрца сцякае. Калі пачалася «мясарубка», ніхто не запанікаваў, не стаў хавацца адзін за аднаго. І тут… нібы нешта ў галаве маёй пстрыкнула: гэта ж наш трыумф, перамога. Так сказаць, уставанне з каленяў. «Ну, што цяпер скажаш пра беларусаў?» «Паважаю», — адказаў Сяргей.

Збоку мы пацешна глядзеліся. «Смешались в кучу кони, люди», а два здаравенныя мужыкі стаяць каля елак, раты да вушэй, а на шчоках — слёзы замілавання. Бо і Сяргей у тую ж хвіліну атрымаў адкрыццё, быццам на Небе нейкі тумблер пераключыўся…

Таму калі мне трапляюцца мудраванні, быццам «нічога тое не дало, усё Масква падстроіла», я толькі пытаю: «Што за абуральнае невуцтва! І няўдзячнасць: у твар нашай інтэлігенцыі хочаце плюнуць? А дзе вы самі ўвечар 19 снежня былі? Дзень нараджэння Брэжнева святкавалі?»…

Гісторыяй кіруюць не людзі, яе накіроўвае дух. Бог асабліва любіць людзей, якія прыпадабняюцца Хрысту. Дабраславенне Швейцарыі прынесла служэнне Кальвіна і Цвінглі, росквіт Францыі — подзвіг Жаны Д'Арк, у аснове цяперашняга росквіту Польшчы — кроў людзей Касцёла і працоўных «Салідарнасці»…

Дэмакратыя еўрапейскага ўзору (зусім не ўсёдазволенасць, а — аўтарытэт Закона), усё нацыянальнае — ад Бога (бо Ён стварыў чалавека вольным, Ён мае на ўсё Свае планы), Бог заўсёды «развязвае», і «дзе дух Гасподні, там — воля»; таталітарызм — ад д'ябла, бо д'ябал чалавека «звязвае» і пазбаўляе ва ўсім волі. Хто пярэчыць дэмакратыі і «інстытутам ад Госпада» — адчыняюць дзверы дамоў сваіх для праклёнаў. Гэта «прапісныя» ісціны Пісання. Спрачацца з імі — не толькі дурны занятак, але і вельмі небяспечны. Савецкі Саюз заплаціў за адмову ад Хрыста страшны кошт: 10 мільёнаў загінулых у грамадзянскай, 50 — рэпрэсаваных Гулагам, 27 — загінулых у Вялікай Айчыннай вайне. І што, мы нічому не навучыліся, ніякіх высноў не зрабілі? Ну, тады галоўныя выпрабаванні наперадзе…

Хочацца паспрачацца? Добра, паспрабую давесці тую ж гіпотэзу не на багаслоўскім, а на філасофскім узроўні.

Гісторыя развіваецца не плаўна-паступальна, а як бы рыўкамі. Назапашваюцца перадумовы — паварот, зноў назапашваюцца — яшчэ адзін. Пасля снежаньскіх падзей мы апынуліся ў іншай Беларусі, значыць, здзейснілі паварот. Ці не праўда? Да 19 снежня неасаўковая Беларусь знаходзілася ў спелым дзеяздольным веку, пасля Плошчы выявіла сябе ўсталым.

У беларускай інтэлігенцыі хапіла духоўных сілаў, каб перагарнуць гэтую старонку гісторыі. Ну, колькі яшчэ ў запасе ў рэжыму старонак? А вось і няма больш… Таму што за сталасцю немінуча надыходзіць смерць. А вось не перагарнулі б — у «моцнай квітнеючай» боўталіся б. Нават паклаўшы зубы на паліцу.

Атрымаўшы ўладу ўзроўня той, што была ў Нерона, Лукашэнка, Пуцін і Назарбаеў не выявілі досыць сілаў, каб перагарнуць сваю ўладную старонку (у кожнай касты як бы свая кніга). Гэта прыкметы слабасці…

Другое. Як бы не ламалі цяпер людзі ў камуфляжы цаглiны аб галовы, сваю старонку гісторыі яны таксама не перагарнулі. Значыць, дажываюць гэтыя структуры апошнія гады. У ганьбе і ўсеагульнай пагардзе. А Беларусь, дзякуючы інтэлігенцыі, пяройдзе на новы ўзровень.

Старонкі, век — нешта з вобласці філасофскай. Што-небудзь з фізічнай? Усім зразумелай эканамічнай? Калі ласка.

У XXI постіндустрыяльнае стагоддзе на неасаўковых калёсах не заехаць. Бо постіндустрыяльнае грамадства адрознівае такая высокая прадуктыўнасць працы, што вытворчасць адыходзіць на другі план. Аднак падобную прадуктыўнасць здольна развіць толькі грамадства, дзе вытворца не баіцца дзяржавы, дзе над ім не стаяць дзясяткі кантралёраў, у якім яму не прамываюць мазгі ідэалагічным сэканд хэндам. Неасаўковае грамадства — гэта нават даіндустрыяльнае. Яго прадуктыўнасць яшчэ ніжэй савецкай. Таму яно загадзя асуджанае на злом, прычым у самы найбліжэйшы час. Не будзе зламаным знутры, дык будзе зламана вонкавым высілкам.

І тады нашаму саладжаваму пралетарыяту, які адмаўляецца займацца ўладкаваннем сваёй будучыні, адмаўляецца гаварыць па-беларуску, давядзецца вучыць кітайскую…

ВЕРШЫ

Ф

Уладзімір АРЛОЎ

фа
фабіянка
фаерка
фанатка
фантомка
фартэлька

фабрыкантка
фабзайка
фагістка
фаўнашукальніца
фабрыка-кухня

фаварытка
фантастка
фавістка
фанфарка
фантасмагорыя

фаверолька
фаготка
факотка
факачка
факачка-аль-пэста

фагацінка
фазанка
фазэндніца
фабія
фантэнблеянка

фаервэркерка
фаечка
файлічка
файка
файдушынка

фантазёрка
фантазія
фаінька
файніца
фартыфікацыя

факалістка
факірка
факолька
факленка
фактурніца

факельцужніца
факся
факея
факуля
факаня

факаньерка
факсоўка
факультатыўка
факофачка
факаіністка

факсымілька
факстротка
факушка
факіня
факутніца

фалянгістка
фальботка
фальцэтка
фальстартніца
фата-марганка

фальклярыстка
фарсінка
фарматка
фальшыўка
фальшываманэтчыца

фальканэтка
фарпостка
фальклэндка

фарсунка
фальшывамінэтчыца

фаляндушка
фантушка
фальварніца
фарандалінка
фальсыфікатарка

фалерыстка
фалістка
фатэльніца
фалесіянка
фалясаманка

фамільярка
фароска
фармозка
фанабэрніца
фахітоска

фанатычка
фаніпалька
фанікулёрніца
фанечка
фанікапланка

фантамасачка
фантапіска
фарботка
фартунка
фалясагнамістка

фанфаронка
фасонка
фартысімка
фаўст-патронка
фарватэрка

фараонка
фарэрка
фармалка
фальцоўшчыца
фастум-гелька

фа-соль-фа
фасольмайстарка
фачка
фарцоўшчыца
фарачка

фарэнгейтка
фарсажніца
фартэпіянка
фартэцыя
фармацэўтуля

фарынгітка
фарштатка
факторніца
фактаралка
фармальдэгідка

фарысейка
фашыстка
фацэтка
фатэлька
фацэція

фастрыгуля
фасгенка
фасадка
фасолька
фаршмачка

фаталістка
фэльдфэбэлька
фэльдсувязістка
фарэртарка
фёдараўна

фатэрляндка
фатхістка
фатонка
фантазія
фатка

феба
фэльчарка
фея
фэербахіянка
фэербухалка

фэдэралка

фетыда
фэсталка
фэльд'егерка
фэнамэналка

фэерычка
фэрганка
фіванка
фэміда
фэляцыяністка

фэлюмэна
фэн-шуйка
фэўдалка
фэсалянікянка
фіеста

фэрдыдурка
фэрнанда
феадасійка
фэзалія
фэля

фэрдыдупка
фэлюжка
фертушка
фрамужка
фэравальфрамка

фэстывалька
фэльдмаршалка
фэрамагнэзія
ферачка
ферця

фэтышыстка
фэліцыя
фэлічыталка
фэлісмакталка
фэміна

фехтавальніца
фенечка
фемачка
фэміністка
фелінідасьледніца

фэшэнебелька
фэрмэрка
феня
фэлёнія
фэльетаністка

фігурантка
фіглярка
фінчлееўка
фігушка
фіга

фігурыстка
фігурніца
фітафагістка
фігістка
філякартыстка

фідэістка
філюмэністка
фізвыхаваначка
фікцыя
фікса

філяматка
фінгалка
фісташка
фіксанечка
фінка

філарэтка
фізычка
фізручка
фізыякратка
фіналка

філямэна
філядэльфійка
фінвалка
фіскалка
фіна-вугорка

філёквістка
філятэлістка
філяцыялістка
фісталачка
фіфа

філіпінка
фіранка

фірмачка
фітушка
фісгарманістка

філігранка
філфачка
філейніца
фізія
фібула

філіялка
фіялка
філістэрка
фірка
фільтратка

філянтропка
філёнга
філёрка
філорка
філістымлянка

філіжанка
філівыляжанка
фіярэнтынка
філфакачка
філія

філязофка
фідэлька
фіксатарка
фырка
фівеечка

фінінспэктарка
фітагармонка
філіпіка
фія
фітагурманка

фінітыстка
фіджыйка
фіёрдніца
фішка
фіглі-міглярка

фінансістка
філяфаністка
фіярытурніца
фінічка
фінікіянка

фіналістка
філярманістка
фітнэсаманка
фітнэсакурвачка
фіцджэральдыстка

фінцiфлюшка
фірмоўка
фігурка
фізыятэрапэўтка
фініта

флейта
флёрніца
флерачка
флэшка
флердаранжолька

флёндра
фляшачка
флігелька
флексія
флёрэалька

флёрка
флегма
флегматка
флямандка
флэш-мобніца

флібуст'ерка
флятылія
флікерка
флягманка
флюараграфія

флюарынка
флейтыстка
фляворка
флюідка
фольксдойчанка

флягеляntка
фляконьніца

флёкса
флянёрка
флянэлька

флюарытка
флярынка
флярыстка
фляжалетачка
флюарэсцэнтка

флярэнтыйка
фліртушка
флебітка
флярытка
флямінга

флярыбунда
флямастэрка
флявія
фляжка
флякааматарка

фокстэр'ерка
флягшточка
флягштучка
фондадавалачка
фокстэр'ірка

фоля
фойка
фок-рэйка
фок-райка
фольк-мадэрністка

фольца
фобія
фотаэтудніца
формула
фортка

фольга
фолечка
форма
фотабактэрыя
фотагеністка

фолька
фолія
фолюшка
фон-баранэса
фолькештурмавічка

фотакопія
фотаскульптура
фон пошынгер
фотамадэлька
фотасардэлька

фотазадніца
фотапярэдніца
фотавакханка
фольксвагенка
фольцік

форс-мажорка
франкістка

франтэрка
фрылансэрка
франка

франкафонка
фразёрка
фракійка
франдзёрка
фрыгідка

франкмасонка
фронтвумэнка
фру
франтавічка
фрытурніца

франсуаза
фрыгольдэрка
франкфурцянка-на-одэры
франкенштаінька
францаўна

фройлян
фрау
францужанка
фронтаўка
фракцыянэрка

фрося
франя
франчэска
франчэська
францішка уршуля
фрыдрыхсгафэнка
фрэйліна
фрэска
фрайдыстка
фрасуначка

фрыкадэлька
фрыволька
фрустралка
фрыгійка
фрыбульбачка

фрыдрыхштрасаўка
фрызка
франконка
франкотачка
фрэзія

фрыказуля
фрэгатка
фрызурка
франталька
фрукцінка

фрыка
фрыкцыя
фрашачка
фрычка
фраззалягістка

фрыстайлістка
фрытанька

фрыпіска
фры-таунка
франкфурцянка-на-майне

фрэкен
фруза
фруктоза
франтонка
франкоўка

фуга
фурыя
функцыянэрка
фуруя
фундатарка

фуга-юга
фуэтка
фунтоўка
футуралягіня
фукусіма

фудзіямка
фужэрка
фунт золата
фурацылінка
фугаска

фудзіянка
фундушка
фунтстэрлінгаўка
фур'ерыстка
фуфлістка

фузілёрка
фурорніца
фуксія
фурачка
функцыя

фурагіня
фугета
фулярка
фундучэнька
фукалка

футаралька
футболька
футволька
фуражка
фурманька

футурыстка
футэрка
фуфырка
фуярка
фундамэнталістка

фюзэляжка
фіцюлька
фіцёлачка
ф'ючэрка
фюрэрка

фрыда...

ФРАГМЕНТЫ АПОВЕСЦІ

ШАЛ

Юры СТАНКЕВІЧ

у чалавека на імя і прозвішча андруш валовіч раптам з'явілася пачуццё, што за ім сочаць. пачуццё мела невыразнае адценне. але валовіч звярнуў на гэта ўвагу. падсвядомасць, лічыў ён, нас не падманвае. сачыць маглі хіба што з адной з машын, бо некалькі іх прыбартавалася ля вузла сувязі. у адной, са спушчаным шклом кабіны, сядзелі двое: мужчына і жанчына. валовіч не мог вызначыць іх узрост. але тыя яўна назіралі за ім. валовіч зірнуў на гадзіннік. плюс-мінус пяць хвілін. болей не чакаць. такое было ў яго правіла. ён падняўся з лаўкі, і адразу дзверы кабіны расчыніліся. з машыны вылез мажны чалавек. ён узняў руку ўгору. і валовіч здагадаўся, што гэта заказчык. валовіч зноў сеў на лаўку. заказчык вызначыў яго і, пэўна, сачыў, каб скласці адпаведнае меркаванне. да таго ж, доўгі час плавала ў сеціве PORTFOLIO, якое колькі дзён таму беспрацоўны андруш валовіч размясціў у выглядзе разгорнутай аб'явы. заказчык падышоў. гэта быў даволі моцнага складу чалавек. у дарагім спартовым касцюме. плябейскі твар яго ільсніўся ад поту. заказчык перакінуў ключы ад запальвання з правай рукі ў левую і пасля секунднай паўзы працягнуў яе валовічу. далей паміж імі пачаўся наступны дыялог:

— дык гэта вы — выканаўца? — спытаў заказчык.

валовіч кіўнуў у адказ.

— на сваім блозе вы абмовіліся неяк, што ведаеце айца віталя, экзарсіста з карэлічаў?

— магчыма і так, — сказаў валовіч. ён злёгку здзівіўся.

— мяне завуць кірыла. кірыла віж.

— вам пасуе, — вырвалася ў валовіча. і ён дадаў: — вы сачылі за мной. хто з вамі ў машыне?

заказчык сеў на лаўку побач. яго бледная, незагарэлая лысіна матава блішчэла.

— у мяне да вас далікатная справа.

— «мачылава» не прапаноўваць, — праз кароткую паўзу папярэдзіў валовіч.

— і давайце адразу па тэме, — прадожыў ён.

— згода. у мяне ў машыне дачка. яе зваць канстанцыя. прасцей — каня. ёй дваццаць сем гадоў. яна не замужам. вучылася ў тэатральна-мастацкай акадэміі. але не скончыла. часам яна бывае не зусім здаровая, скажам так. лячылася ў псіхіятрычнай лякарні. амаль месяц. мы — я і мая сям'я — хочам, каб яна наведала экзарсіста, айца віталя ў карэлічах. ведаю, што ён там практыкуе ў мясцовым прыходзе. нам яго параілі дасведчаныя людзі.

— і што з таго? — спытаў валовіч.

— з вашага блога я вычытаў, што вы цікавіцеся парапсіхалогіяй. да таго ж, выникала, быццам знаёмыя з айцом віталем…

— я не лекар, а ўсяго толькі выканаўца.

заказчык віж кіўнуў, але стаяў на сваім:

— да святара чарга, бо хворых усё больш. гэта нават дзіўна. я б хацеў, каб вы праводзілі дачку ў карэлічы. і там каб яе прыняў экзарсіст віталь. пасля таго даставілі дамоў. за адпаведнае ўзнагароджанне. памеры якога мы вызначым. я не бедны.

— чаму вы самі не адвязеце? — спытаў валовіч.

— яна не хоча ехаць са мной ці з кім-небудзь са сваякоў. можа, саромеецца. з чужым ёй больш спрыяльна. так яна сама вырашыла. зрэшты, яна адэкватная. ну, хіба што часам здараюцца адхіленні. неспадзяваныя, так бы мовіць.

— ёй ставілі дыягназ? — пацікавіўся валовіч.

— так. эмдэпэ. але, але. яны там часта перабольшваюць. па ўсім — звычайная эпілепсія.

валовіч падумаў крыху:

— усё-такі, чаму вы звярнуліся менавіта да мяне? — зноў пацікавіўся ён.

— скажу прама. бо ведаю, за што вас выціснулі з фірмы. вы не злодзей. не махляр. не падманшчык. значыць, мы можам прыйсці да згоды. і, галоўнае, вы знаёмы з айцом віталем.

— так, мы разам вучыліся ў школе, — пацвердзіў валовіч. — але гэта ў наш час амаль нічога не вырашае.

заказчык кірыла віж згодна кіўнуў:

— мяркую, мы паразумеемся. я… «пасунуся», да слова, на столькі, на колькі вы скажаце…

станцыя, на якой яны выйшлі, так і называлася: «лясная». урэшце, гэта быў невялічкі цагляны будынак брудна-шэрага колеру. зеўрала акенца касы. паламаная драўляная лаўка. валовіч зірнуў на гадзіннік — і яны рушылі па сцяжынцы ў лес.

— паслухай, андруш, — скоса зірнула на яго дзяўчына, — ты мне ўжо нібы родны. я, бадай, нават пайшла б за цябе. ха-ха. калі б ты не супраць. ну не за марыка ж мне выходзіць. а маёр знік.

затоеная ўсмешка выбівалася наверх. з яе зялёных вачэй. гарэзлівасцю і яшчэ нечым. чым? — спытаў сябе валовіч, але адказу не было.

— дзякуй за давер, — сказаў ён. — мне б хацелася, каб у цябе ўсё было пуцём. і сватоў я б да цябе заслаў. але ж я жанаты.

яны раптам апынуліся на залітай сонцам палянцы. навокал стаяла цішыня.

— ты б шворку адвязаў, — папрасіла канстанцыя і спытала: — твая жонка ведае, куды і з кім ты паехаў?

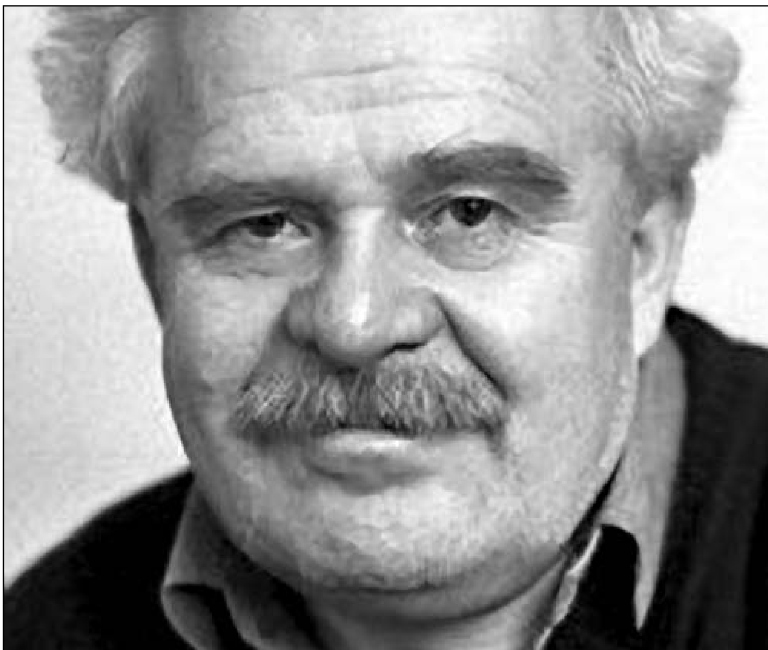
— не, — адказаў валовіч і дадаў: — ніхто не ведае. акрамя твайго бацькі.

дзяўчына зняважліва чмыхнула:

— ён мне — папік. ты што — запамятаваў? а ўвогуле — яны разам з маці зламалі мне жыццё. сукі. ненавіджу.

яна забрала ў валовіча вятроўку. пасцяліла ў траву. і села. ногі яе агаліліся з-пад сукенкі. потым скінула басаножкі.

валовіч падумаў і адвязаў лёску. прысеў побач. зняў красоўкі.

і агледзеўся. а потым пачаў слухаць. але, акрамя ледзь чутнага шуму ў верхалінах дрэў, нічога не пачуў. урэшце, ён любіў слухаць, як шуміць лес. але цяпер адчуваў выразны дысананс. трывога, — падумаў ён. — чаму— невядома.

— праз трыццаць хвілін нам вяртацца, — сказаў ён.

і адразу да яго дайшло, што яшчэ ён адчувае. акрамя пачуцця трывогі. цялесную цягу да гэтай дзяўчыны. так. нібы часцінка сонечнай спёкі прабегла паміж імі. у яго галаве прамільгнула неакрэсленая думка, што ён — толькі выканаўца. і што варта засяродзіцца на сваім заданні. але праз якую секунду тая думка знікла. растала ў сонечнай гарачыні. быццам ніколі і не ўзнікала.

— часу нам хопіць, спадзяюся, — сказала канстанцыя. голас у яе стаў хрыплы, а позірк зялёных вачэй пацямнеў.

— вазьмі мяне. на памяць. хутчэй.

і яна пачала расшпільваць на ім кашулю. потым адкінулася на спіну і, падклаўшы пад галаву сваю лёгкую скураную сумку, выгнулася дугой.

— хутчэй.

і валовіч распрануў яе. зняў ёй трусікі. распрануўся сам. і ўвайшоў у яе. адчуваючы гарачыню яе цела. і гарачыню сонца, якое ціснула на іх з неба. ён заплюшчыў вочы, знайшоўшы той рытм, якога хацела дзяўчына.

потым яны сцішыліся. але канстанцыя шэптам сказала:

— не глядзі. паляжы так.

ён адчуў рух яе рук. расслабленасць цалкам авалодала ім. быццам яна нешта шукала ў сваёй сумачцы. расплюшчыў вочы і ўзняў галаў. што і выратавала яго. бо ўдар вострa заточанага вязальнага прутка не трапіў у сонечную артэрыю, а слізнуў, падрапаўшы скуру, па шыі. валовіч перахапіў яе рукі, зведаўшы моцны супраціў. быццам косці і мышцы гэтых рук былі з жалеза, а суставы небывала гнуткія і пругкія. пачуццё нечаканай небяспекі надало яму сіл. валовіч пераціснуў ёй локцем шыю, і яна нешта крыкнула нечувана іншым, нізкім голасам. а потым захрыпела, забілася пад ім. і ён вырваў з яе рукі бліскучы пруток і выкінуў прэч. а пасля адпусціў яе. імкліва апрануўся і дастаў з сумкі лёску. зрабіў пятлю і, як і раней, накінуў ёй на кісць рукі. дзяўчына ляжала на траве, па-ранейшаму рассунуўшы ногі. яна цяжка дыхала, а мутны позірк вачэй быў скіраваны ў вышыню. нягледзячы на сонечныя промні, што джалілі ёй амаль у твар.

— збірайся. і хутчэй. бо нам пара, — урэшце спакойна сказаў валовіч. бо ўспомніў ранейшую перасцярогу яе айчыма. і ўвогуле зразумеў, што калі б якая злосць і была ў ім, то выхаду ёй даваць не варта.

яна моўчкі апранулася. і яны таксама моўчкі пайшлі назад. на станцыю. і толькі, калі яе нязграбны будынак узнік перад вачыма, валовіч спытаў:

— хіба я жадаю табе благога? ты ж магла забіць мяне.

на што канстанцыя віж адказала. з простай і яснай усмешкай. скоса зірнуўшы на яго.

— а ты ўспомні пра самку багамола. звычайныя асацыяльныя паводзіны. забудзь, праехалі…

і валовіч зноў замаўчаў. сапраўды, што тут весці допыт, — меркаваў ён. — хіба гэта дапаможа?

яны падышлі да прыстанку. на даляглядзе якраз дарэчы паказалася электрычка. у ёй было менш вагонаў. і як і прадбачвалася, яна была напаўпустая.

…канстанцыя віж бокам праслізнула ў расчыненыя валовічам дзверы. спачатку прасунуўшы сваю прыгожую галаву, — як змяя, — падумаў валовіч. вочы яе, ён адзначыў, гарэлі нязвыклым дзіўнаватым агнём. яна спынілася перад айцом віталем. высокая, стройная. нейкі час яны вывучальна глядзелі адзін на аднаго. святар — добразычлівa. дзяўчына — з выклікам. уся, быццам напружаная. да агрэсіі.

— ку-ку, святарушка, — урэшце па-блюзнерску перарвала паўзу дзяўчына.

і табе таго ж, — непарушна азваўся айцец віталь.

— адцэлебаціўся, зайчык? — пакрывіла яна ў яхіднай усмешцы свой ярка напамаджаны, прыгожы рот.

— а ты не журыся, любушка.

але дзяўчына не сунімалася:

— дык смачна ясі, салодка спіш, а чарачку бярэш? а як у цябе накшталт дзеваў буйнацелых? сірэн салодкагалосых? дурапляcачак там розных. у топіках?

айцец віталь усміхнуўся. як і раней, добразычліва:

— а вось цяпер пойдзем са мной у храм намолены. там і пагаворым аб усім.

— а можа, тут пабораемся? — спытала канстанцыя хрыпла. нізкім, нязвыклым голасам.

— навошта нам барацца? тым больш — тут? там-та лепей. там у мяне і спецыяльны малітоўнік асвечаны. у некалькіх храмах. з яго я табе і пачытаю.

— а калі я — не хацу. а как захацу, так і вскацу. ха-ха.

айцец віталь зразумела схіліў галаў.

— бачу, фёдара міхайлавіча чыталі. з яго цытуеш. а, між іншым, веруючы быў чалавек. дый захочаш, анягож. цікаўнасць твая і пераможа. а я памагу. — і святар раптам цвёрда ўхапіў яе за руку.

— пайшлі, любушка. і андруша, які цябе сюды прывёз, з сабой забяром. няхай пабачыць, пачуе. не дарма ж вы сюды ехалі. так?

дзверы невялікай царквы былі адчынены. некалькі старых сталага веку трымалі запаленыя свечкі. і ўтапіліся на тых, хто ўвайшоў. айцец віталь, не адпускаючы рукі дзяўчыны, перакрыжаваў сябе перад іконай. старыя, пэўна, ужо ведалі, што адбудзецца. і паслухмяна пацягнуліся да выхаду. святар даў андрушу валовічу ключ і папрасіў зачыніць храм. знутры, часова. валовіч пайшоў і зрабіў, як было сказана.

— і што з таго? — пачуў ён голас дзяўчыны. — што вы мне дэманструеце? а мне плеваць! так, плеваць! вы мне лепш член пакажыце! у вас ёсць член? ха-ха-ха. у вашага сябрука андруша — ёсць. ха-ха.

айцец віталь паднёс ёй крыж усутыч. да твару. але канстанцыя адхілілася.

— ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання! — выкрыкнула яна нізкім голасам, — і рохкаць вам у масць не буду. брахаць па-сабачы. сукенку на сабе рваць. не дачакаецеся! — і засмяялася, але даволі істэрычна.

айцец віталь скіраваў валовіча ўбок. за нешта падобнае на шырму.

— лепш табе не глядзець. дый і мне так лепей, — дадаў ён. і валовіч паслухмяна адышоў.

ён чуў спачатку, як святар пачаў чытаць з малітоўніка заклінанні. усё больш узвышаючы і ўзмацняючы голас. само заклінанне складалася з дзвюх частак: на латыні і старажытнаславянскай мове. але дзяўчына раз-пораз перапыняла няўцямнымі выкрыкамі. пагрозамі. праклёнамі. заклінальнік рабіў кароткую перадышку і пачынаў усё наноў. так прайшло з паўгадзіны.

— і-і-і! — раптам закрычала дзяўчына. і пачала рваць з рук. але святар затрымаў. і сам узвысіў голас.

— імя! — крычаў ён. — гавары, як цябе зваць! імя!

— а я не скажу! не скажу! і пайшоў ты на х…

…пасля таго, як дзяўчыну пакінулі адну ў бакоўцы, дзе яна дзіўным чынам хутка заснула, айцец віталь аб'явіў тым, хто ўпарта чакаў яго, што прыме іх заўтра. бо цяпер не ў стане. і сапраўды, як адзначыў валовіч, святар быў адчувальна знясілены.

айцец віталь падвёз абодвух візіцёраў да прыстанку. ехалі на яго танным аўто. старым. але дагледжаным. канстанцыя вяла драмала. валовіч хацеў было працягнуць былую размову са святаром. яму ў галаў якраз прыйшоў важкі аргумент. так ён лічыў. але айцец віталь гутарку не падтрымаў, і валовіч адразу зразумеў, чаму. справа была ў дзяўчыне.

на станцыі валовіч купіў білеты і развітаўся з айцом віталем. пад канец толькі не ўтрымаўся: спытаў у таго, ці задаволены ён сваім становішчам? тут, у правінцыйным гарадку. лічы, пасёлку. і святар адказаў яму, што нават не варта спакушаць сябе падобнымі думкамі, а прымаць жыццё такім, якое яно ёсць.

кароткім варушэннем арганічнай субстанцыі. адпаведна боскай задумцы. бо памятайма пра час страшнага суда. магчыма, нават той суд даўно пачаўся. але ніхто гэтага не ведае. і ніхто таго не агучыць. але прыкметы таго бачныя на кожным кроку. і першая з іх — шал.

…у вагоне электрычкі з карэлічаў было шмат людзей. але месцы валовічу і яго падапечнай знайшліся. у самай сярэдзіне. у канцы вагона гралі на гітары. гікалі і падсвіствалі. некалькі маладых на падпітку. былі сярод іх і дзяўчаты, апрануты як прастытуткі. яны часам пускаліся ў скокі. валовіч паспрабаваў адчыніць акно. але атлусцелыя кабеты за спінай адразу ўшчалі лямант. канстанцыя па-ранейшаму была вялая. яна схіліла галаву валовічу на плячо. ён выяснаў, што дзяўчына заснула. быццам і не было ранейшых усплёскаў істэрычнай злаславацці. нават спробы забіць яго.

жанчынам мы даруем амаль усё, — меркаваў валовіч. — яны маюць усё большы ўплыў у старым свеце. жывуць нашмат даўжэй за нас. выхоўваюць дзяцей так, як ім хочацца. іх усёдазволенасць разбурыла не адну дзяржаву…

у праходах пачалі бегаць мурзатыя і нахабныя дзеці.

— грошай, дай! — крычалі яны то аднаму, то другому пасажыру. і некаторыя давалі. дробныя паперкі. потым у вагон уціснуліся двое маладых і мажных мужчын з дурнаватымі тварамі. у аднаго ў руках была гармонь. другі трымаў у руцэ невялікі бубен са званочкамі. а ў другой руцэ — фанерную скрыню са шчылінай пасярэдзіне. туды, як здагадаўся валовіч, павінны былі кідаць грошы. Яны зайгралі на гармоні і пачалі адбіваць рытм на бубне. а потым заспявалі па-расійску. слоў валовіч не падзяляў. бо яны адскоквалі ад свядомасці і растваралiся ў пустаце.

тирлитирлитирлили
тюрлирлениайлюли…

і, не спяшаючыся, рушылі па праходзе. падсоўваючы пасажырам скрыню са шчылінай. зрэдку ім туды таксама кідалі дробныя паперкі. яны параўняліся з месцам, дзе сядзелі валовіч і яго падапечная. і раптам канстанцыя віж абудзілася і ўхапіла аднаго з музыкаў за рукаў кашулі. той з гатоўнасцю спыніўся. нават пакінуў трэсці бубнам.

— можа, грошай пазычыш? беднай жанчыне? — спытала яна даволі ласкава.

таўсматы музыка сумеўся. навокал адразу сцішыліся і пачалі прыслухоўвацца.

— ты такі тупы? — зноў пацікавілася дзяўчына і засунула руку ў скрыню. — інвалідзік? у калгасе цяжка працаваць?

бубнач выраваў скрыню ў яе з рук. бабы за спінай у валовіча ажывіліся. і падтакнулі:

— і праўда. такія маладыя. здаровыя. акурат кабаны. а яны па вагонах жабракуюць.

музыкі памкнуліся далей, але канстанцыя не адпускала.

— чуеш ты, бюль-бюль-аглы, — спытала яна бубнача: — а хто з вас муж, а хто — жонка? вы ж, спадзяюся, традыцыйнай арыентацыі?

замінаючы канфлікт, валовіч улез у непажаданую гутарку. адчапіў руку дзяўчыны ад бубнача і прапанаваў першае, што прыйшло ў галаву:

— вы б праспявалі што-небудзь па-нашаму. не на чужой мове. збацаеце?

жанчына ў капялюшыку, якая сядзела насупраць, ля самага праходу, раптам абурылася:

— а чіво гэта для вас чужое? — спытала яна з ноткамі істэрыі. — чім вам наш рускій язык не нравітца?

бубнач з гарманістам зрушылі з месца і пасунуліся далей. канстанцыя сказала ім услед.

— пакуль, педыкі! заходзьце яшчэ!

між тым бабы за спінай у валовіча не суніманіся.

— да какая разніца — какой язык? мову ім давай! а что мне з той мовы? мовай не пад'ясі.

на што канстанцыя пакпіла па-езуіцку:

— мова — не вош. адразу не заб'ёш...

але яе не зразумелі. з розных бакоў пасыпаліся рэплікі. баба сталага веку, што сядзела праз праход, выкрыкнула ў паўзе:

— нацыяналісты! усё дашчэнту давялі!

ёй ва ўнісон за спінай азвалася яшчэ адна:

— да гарбач, сволач, разваліў!

валовіч звыкла адчуў, як вяртаецца туга. яму нават нясцерпна захацелася апынуцца ў цішыні. у сваёй, няхай і занядбанай, кватэрцы. у душэўным спакоі.

— ці спыніцца, урэшце, гэтае рохканне? мову хоць не чапайце, — сказаў ён быццам нягучна, сам сабе, але яго нечакана пачулі. пасыпаліся заўвагі. іншыя даволі злаславыя.

— хто как хаціт, тот так і гаварыт.

— жыщь не дают. разумнікі.

— нацугі.

канстанцыя нібы ўзляцела:

— спыніцеся! — закрычала яна ўслед музыкам, якія ўжо выходзілі з вагона, — я ўспомніла! хачу песню! вось гэту: остановите музыку! скажу вам я! скажу вам я! с другим танцует девушка моя!

жанчына ў капялюшыку падтрымала адабральна:

— правільна! я ж помню. это бюль-бюль-оглы! харошая песня!

яе перабілі бабы за спінай у валовіча:

— эта не бюль-бюль-оглы. эта магомаев пел. муслім.

у размову нярвова ўмяшалася яшчэ адна. праз праход:

— не муслім. вы няправільна гаварыце.

бабы абурыліся:

— чіво эта неправільна? так хто эта пел?

тая, што сядзела праз праход, узвілася з месца.

— эта тыніс мягге пел! надо знать!

навокал загаманілі:

— какой ішчо мяге? эта не наш!

канстанцыя была ў захапленні:

— куды? куды вы цягу далі? — закрычала яна ў спіны музыкам. — мы хацім гэту песню!

але двое з гармонню і бубнам ужо таропка выйшлі ў суседні вагон.

за спінай зноў зацвэнькалі на гітары. пачалі гікаць. затанчылі. але неўзабаве кінулі. ад неспакойнай суполкі аддзяліўся адзін і няцвёрдай хадой скіраваў да валовіча. Уталопіў у яго выцвілыя свіныя вочкі. кірпаты нос быццам нешта вынюхваў.

канстанцыя між тым трыумфавала.

— правільна! і я люблю эту песню! — і нягучна заспявала нізкім, не сваім голасам:

тирлитирлитирлили
тюрлирлениайлюли…

і нечакана дадала на вуха валовічу:

— а вось і марык ідзе. двайнік. клон. ха-ха.

хлопец пасвідраваў вачыма валовічаў твар. яго слінявы рот ніздобра перакрывіла. на сапілох бярэ, — вяла падумаў валовіч. — хоча вэрхалу. і хоча быць пабітым. комплекс наздрова. з гогалеўскай паэмы.

— а чё ты выламваешся, га? чё, па-нармальнаму гаварыць не можаш? — з нацыскам спытаў маладзён.

валовіч адцапіў лёску са сваёй рукі.

— а, ты менавіта да мяне? з базарам? — спытаў ён маладзёна і дадаў амаль лагодна: — дык я з табой свінню не пасвіў.

на што канстанцыя радасна зашаптала. вочы яе бліснулі. свінню не пас, свінапас! — і сказала ўжо ўголас:

— а вось і «паганяла»: свінапас!

маладзён пасунуўся на валовіча. намагаючыся ўхапіць рукастай далоняй. валовіч падняўся з месца і ўдарыў таго хукам злева. прыцэльна. у падбародак. і не спудлаваў. маладзён пачаў асядаць на жанчыну ў капялюшыку. тая ўзвыла з перапуду. да маладзёна ўжо беглі. на дапамогу. замахалі рукамі, перашкаджаючы адзін аднаму.

нехта завішчаў:

— міліцыю! міліцыю выклікайце!

на сігнальную кнопку з адпаведнай шыльдай ужо торкалі пальцам.

над гэтым вэрхалам лунаў радасны голас канстанцыі віж.

— астанавіце музыку! скажу вам я! — яна тыкала пальцам у твар асалавеламу маладзёну і працягвала. у рыфму: — ну, хіба гэта не свіння?

урэшце ў вагон увайшоў міліцыянт, а за ім — другі: абодва — маладыя, вузкаплечыя, але яшчэ без прыкметных жыватоў. у аднаго з іх з-пад брыля фуражкі выторкваўся чуб. зусім, як у казакоў перыяду імперыі, — падумаў валовіч. чубаты быў шараговец, а яго напарнік — з сяржанцкімі нашыўкамі.

— гэта ў вас тут бойка? што здарылася? — запытаўся сяржант.

яму адразу пачалі паказваць на сярэдзіну вагона, дзе яшчэ валтузіліся вакол валовіча. шараговец насунуў на чуб фуражку і адхінуў тых, хто яму перашкаджаў.

— так. хто «цярпіла»? — спытаў ён і папраўіўся: — хто пацярпелы?

адразу загаманілі атлусцелыя жанчыны за спінай у валовіча. узбуджана паказвалі на яго пальцамі. даводзілі, што менавіта ён усчаў бойку.

— нацыяналіст! — даносілі яны. — руская мова яму не падабаецца. такія і бомбы падкладаюць.

канстанцыя ўзняла руку як вучаніца ў школе:

— я — пацярпелая. — кіўнула на п'яных маладзёнаў: — і вось яны. і яны, — паказаўшы на жанчын.

сяржант неахвотна ўзначаліў дазнанне. спытаў, агледзеўшы валовіча:

— і гэта ўсё ён?

канстанцыя віж скрушна кіўнула галавой у знак згоды і патлумачыла:

— я — патранажная медсястра з псіхіятрычнай лякарні. куды яго, — яна паказала на валовіча, — мне трэба даставіць ужо сёння. як вы разумееце, ён не надта адэкватны. але цалкам транспартабельны. ён спачатку быў згодны ехаць на месца лячэння. але цяпер заўпарціўся. звязаў мяне лёскай. вось зірніце… ён жа здаровы мужык.

сяржант азадачана ссунуў фуражку. на патыліцу.

— у вас ёсць дакументы? — спытаў ён у канстанцыі. — пакажыце, калі вам не цяжка.

валовіч на ўсё гэта ўсміхнуўся:

— не давайце ёй веры. яна жартуе. гэта я вязу яе ад экзарсіста.

шараговец красамоўна зірнуў на сяржанта.

— ад каго? — пацікавіўся ён спачувальна і забраў з рук канстанцыі паперкі і пасведчанне. сяржант пераняў іх. і пачаў чытаць:

— так. сарока лада міхайлаўна. медсястра. рэспубліканская псіхіятрычная клініка.

валовіч перапыніў яго.

— ды не яна гэта. давайце разбярэмся. бачыце — яна прыхварэла. я вязу яе дамоў.

сяржант прысеў насупраць. яму з гэтай нагоды вызваліла месца жанчына ў капялюшыку.

— эйш, нацуга праклятая. дык яшчэ і псіх. — пракаментавала тая ў адрас валовіча. — а з выгляду — прыстойны. адразу і не разгледзіш.

валовіч ужо з цяжкасцю стрымліваўся.

— выйшла б ты прэч, клімактэрычка, — сказаў ён, але яшчэ даволі спакойна.

жанчына адразу завішчэла. замахнулася на валовіча сумкай. праз праход.

— забярыце яго! мы тут усе ў сведкі пойдзем!

сяржант вытрымаў невялікую паўзу і звярнуўся ўжо да валовіча.

— прад'явіце вашы дакументы, грамадзянін.

валовіч пацягнуўся да сваёй рыбацкай сумкі. расшпіліў замок — і ўспомніў, што ў спешцы не браў нічога. дый навошта яму былі дакументы? каму прад'яўляць?

— у мяне іх няма. — сказаў ён.

шараговец, які, стоячы, зазірнуў у раскрытую сумку валовіча, спытаў:

— а чаму там у вас камень? — і паказаў на ружовага колеру, з крапінамі, брукаванец, які валовіч знайшоў раней на храмавым падворку. і адтуль прынёс айцу віталю.

— вы не супраць, што я яго забяру? а то яшчэ ўжываце тут. у вагоне.

валовіч выдыхнуў. ён змусіў сябе гаварыць спакойна і па справе.

— гэта яна мне падклала, — ён паказаў на дзяўчыну. — сцягнула яго ў экзарсіста. я б не раіў вам браць гэты камень у рукі, бо, магчыма, туды загнаная «бесавіца». калі тая выйшла вось з яе, — ён зноў кіўнуў на канстанцыю. былі злы на яе.

— а можа, і не выйшла. можа, іх там дзве, а то і больш.

канстанцыя засмяялася. зрабіла адпаведны выраз на сваім прыгожым твары. кранула міліцыянта за руку.

— ну, вы самі чуеце. і каментавацца не трэба. добра, што вы з'явіліся. я б адна з ім не справілася. калі вам не цяжка, звяжыцеся па рацыі. няхай вышлюць з лякарні брыгаду. прама да цягніка. тым больш, што мы ўжо амаль у сталіцы.

шараговец, пакуль сяржант раздумваў над прапановай, пацікавіўся:

— а чаму яго адразу з брыгадай не скіравалі? хто гэта вас адну прымусіў?

канстанцыя развяла рукі і патлумачыла:

— эканамічны крызіс, як кажуць. самі ведаеце. то паліва няма. то яшчэ чаго. вось і вязу. адна.

валовіч сказаў:

— не давайце ёй веры. яна — апантаная. вельмі хітрая. выкрутлівая. і дакументы скрала. і камень.

на што дзяўчына зрабіла свой каментар:

— бачыце — у яго абвастрэнне. ён і тут усчаў бойку. а раней — забіў марыка.

сяржант узняў галаву, нібы ганчак.

— калі гэта — раней? і якога марыка?

валовіч толькі фыркнуў. але не надта весела.

— яна трызніць. няхай скажа. я яшчэ зрабіў падкоп. да стакгольма. ха-ха.

сяржант супакоіў жанчыну ў капялюшыку і пацікавіўся ў канстанцыі:

— вы кажаце пра забойства нейкага марыка? вы былі сведкай забойства?

канстанцыя адказала пасля секунднай паўзы, што прозвішча марыка не ведае і сведкай забойства не была. валовіч ужо з цяжкасцю стрымліваў сябе і толькі заўважыў:

— а вы праверце па сваіх зводках. і пабачыце, хто з нас хлусіць.

між тым, сяржант выйшаў у тамбур і выцягнуў рацыю. валовіч убачыў праз шкло, як той гаварыў. але слоў, вядома, разабраць не мог.

напруга ў вагоне пакрысе зменшылася. за акном з'явіліся ўжо аднастайныя будынкі прыгарада. яшчэ праз некалькі хвілін канстанцыя ўсхапілася са свайго месца. паднялася і валовіч.

— я пакуль у прыбіральню, — патлумачыла міліцыянтам дзяўчына і выйшла з вагона. валовічу выйсці не дазволілі. міліцыянты…

«хуткая» са спецбрыгадай ужо чакала на вакзале. нягледзячы на пратэсты, валовіча запіхалі ў машыну. хапіліся медсястры сарокі лады, але яе нідзе не знайшлі. санітары, а іх было двое, выглядалі небяспечна. скуластыя. з пустымі раўнадушнымі вачыма. пэўна, студэнты з інстытута фізічнай культуры, — вырашыў валовіч, гледзячы на іх набітыя касцяшкі рук. — падпрацоўваюць такім чынам. разбярэмся.

— ну, што, напалеон? — сказаў валовічу адзін з іх абыякава: — паедзем на адпачынак?

валовіч паціснуў плячыма, бо па розуму трэба было стрымацца, і выцягнуў надалоннік. але адзін з санітараў нечакана выхапіў яго і сунуў сабе ў кішэню.

— вярні мабілу, — як мага ветліва папрасіў валовіч. — я пазваню жонцы.

і ў адказ пачуў:

— пазваніш з вострава… святой алены.

ПАЭМА

МАРГАРЫТА

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ

11 лютага паэту і эсэісту, сябру Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесю Сямёнавічу Гібок-Гібкоўскаму спаўняецца 60 гадоў. «Літаратурная Беларусь» і Сакратарыят СБП шчыра жадаюць яму здароўя, натхнення і — чытацкай увагі.

«Маргарита, ты же помнишь, как всё это было...» (З папулярнай песні)

*Ты ўсё помніш, Маргарыта —
ноч маланкамі абвіта,
наш імклівы з табой танец,
што спыніць былі не ў стане...*

*Лёгка таньчылі з табою
мы між небам і зямлёю,
рызыкуючы сарвацца,
і разбіцца ў сваёй жарсці.*

*Ты, нібы званочак срэбны,
ўсё смяялася нястрымна,
ўладаю сваёй над небам
захаплялася наіўна.*

*Цябе ведаю даўно я —
не адно, бадай, стагоддзе,
і калі наш час як мроя,
як міраж чароўны, пройдзе,*

*ты, спыніўшы танец зорны,
без адметнае нагоды
у касмічны морак чорны
раптам знікнеш як заўсёды!*

*Ты заўсёды так знікаеш,
як сляпая Агмень-птушка,
потым дзесь ў вяках блукаеш
у самоце сваёй скрушнай...*

*Ну а покуль, дзіўнай сілай
разагнаная ў сусвеце
і дзівосны бал Месіра
маючы сабе на мэце,*

*ты памчыш праз царства зорак
ў прадчуванні новай славы,
і, адольваючы морак,
не заўважыш, пэўна, нават,*

*што мяне няма ўжо поруч
ў неба неабсяжным моры
і што наш дзівосны танец
ў зорным патануў тумане.*

*На мятле сваёй з імпэтам
вокамгненная каметы
праляціш ты праз Шлях Млечны
у спакуслівую Вечнасць.*

*Тую, што Вялікі Майстар
безразважна, утрапёна
падарыў табе па-царску —
жыць ва ўсіх часах без скону!*

*Эх, каб ведаў гэты геній,
як ты на вачах сусвету,
сціплым зоркам на здзіўленне,
толькі што ўдваіх з Паэтам*

*жарсць сляпую наталяла
апантана і ... прыўкрасна...
І зарок тым парушала
вернай быць навекі Майстру!*

*Не зважаючы ні мала
на ўсю хеўру, што чакала,
мітуслівай гонкай світай —
Сваю пані — Маргарыту...*

*Так, цябе даўно чакалі
на Вялікім грэшным бале,
як чакаюць Каралеву,
без ніякага сумневу!*

*Але танец твой з Паэтам
прытаміў-знясіліў цела,
і на бал сусветнай цемры
ты, стамлённая, ляцела…*

*Спынішся на міг прад залай,
што цябе даўно чакала,
прыгажосць сваю адчуеш,
дзіўную, бы незямную...*

*І, адкінуўшы сумненні
у мінулае, бы ў прорву,
выйдзеш ўсім на захапленне
Каралевай бездакорнай.*

***

*Ў зале той раскоша будзе
шчыраваць ярчэй за сонца,
і табе зноў цені-людзі
у чарзе сваёй бясконцай*

*будуць аддаваць пашану
у паўзмроку бальнай ночы,
а ты зноў будзеш аддана
зазіраць Месіру ў вочы...*

*Князь сусвету — вось ён, побач!
Што захочаш, можа даць ён:
ўладу, славу ўсякай пробы,
нечуванае багацце!*

*Ён, калі свет бачыш смутна,
лёгка зробіць цябе зрачым!..
Толькі вер ў яго магутнасць
і за гэта ён аддзячыць!*

*Праўда, ёсць адна умова,
калі марыш наталіцца
ў гэты вечар адмыслова
ад Месіравай крыніцы...*

*Ўсім шукальнікам Фартуны,
тым, хто прагне быць шчаслівым,
Трэ адмовіцца бяздумна
назаўжды ад Неба сілы!*

*Ну і каб зусім «па масці»
быць кампаніі гуллівай,
ўсім лаўцам лёгкага шчасця
трэба «здаць» сваю Радзіму.*

*На «дэсерт»» жа, пад натхненне,
дробная зусім умова —
без згрызотаў у сумленні
адрачыся Роднай Мовы!..*

***

*Клятвы ты, вядома, прымеш —
што там Бог, Радзіма, Мова!..
Гэта ж проста так з усімі:
паклясьціся адмыслова!*

*І адказнасць твая стане
бы падзеленай на многіх,
і жыццё ў ілжы-падмане
больш не выкліча трывогі.*

*І ты быццам набрыняеш,
ўладай новаю высокай,
ўсё, што толькі пажадаеш,
будзе для цябе навокал!*

*Ў міг той здасца недарэчным
шчасце зорнае з Паэтам...
Ды чамусьці твае плечы
ўздрыгануцца непрыкметна...*

*А яшчэ праз міг-імгненне
ўсе душэўныя хістанні
раптам вернуцца аднекуль...
Ты чамусьці зноўку станеш*

*ўспамінаць свайго Паэта;
яго ўсмешку, голас, рукі,
спетыя табе санеты,
наркатычныя іх гукі,*

*ў паднябессе што ўздымалі,
як іх вечна было мала...
І ў душу тваю паволі
ўкленіцца самота болем,*

*нібы шып ад ружы, вострым!
І ты ўбачыш раптам з жалем,
што пачвары — усе госці
таго д'ябальскага балю...*

*І як цацку ў міг адкінеш
прэч карону ад Месіра,
з цёмнай вырвешся ты плыні
ў сэрцы чуючы зноў сілу*

*жыць, пазнаць йшчэ раз каханне,
смак ягонай асалоды,
і забыць Дрэва Пазнання
цяпер раз і назаўсёды!..*

*А калі світанку промні
Апраметнай ноч разгоняць,
усвядоміш канчаткова:
час з Паэтам быў галоўным!*

*І захочаш зноў вярнуць ты
ўсё назад любой цаною,
каб душэўныя пакуты
засталіся за спіною.*

*Клятвы цёмныя адрынуць,
Божай ласкі прычасціцца,
зноў вярнуць сабе Радзіму,
Мовай Роднай наталіцца.*

*Адшукаць свайго Паэта
на міжзоравых дарогах,
і сваёй душы сакрэты
кінуць ўсе яму пад ногі...*

*Стаць ізноў з ім адным цэлым,
гэтым разам толькі ўпотай,
зазяміцца ў жарсным целе
ўсёю грэшнаю істотай.*

*І — як чыстая крыніца —
стаць свабоднай, непадсуднай...
Так вось мораку пазбыцца
у душы сваёй аблуднай.*

***

*Ды не ўсё лёгка спрацуе
у тваім бліскучым плане,
твой Паэт з другой шчыруе,
ды й Радзіму не падманіш.*

*Мова нешта не кладзецца
на душу тваю сляпую...
Толькі Бог не адштурхнецца...
Ён усё табе даруе...*

***

*Тут бы й крылы ціха скласці...
Стаць звычайнаю жанчынай!...*

*Толькі мець зямное шчасце
Бессмяротным немагчыма!...*

Верасень 2010

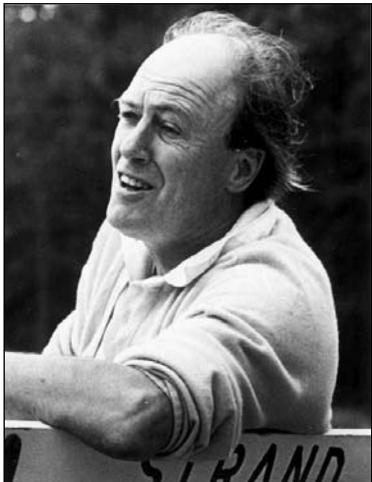

АПОВЕД

ГЕНЕЗІС І КАТАСТРОФА

САПРАЎДНАЯ ГІСТОРЫЯ

Руал ДАЛ (Roald DAHL)

— Усё прайшло нармальна, — сказаў лекар. — Проста адпачніце цяпер, паляжыце.

Ягоны голас гучаў нібыта з далечыні, і падавалася, што ён крычыць на яе.

— Сынок нарадзіўся.

— Што?

— У вас цудоўны сынок. Разумееце мяне? Сынок. Вы чулі, як ён плача?

— З ім усё добра, доктар?

— Усё з ім добра.

— Дайце мне зірнуць на яго, калі ласка.

— Вельмі хутка яго ўбачыце.

— З ім дакладна ўсё добра?

— Абсалютна дакладна.

— Ён яшчэ плача?

— Паспрабуйце адпачыць. Няма чаго хвалявацца.

— Чаму ён больш не плача, доктар? Што здарылася?

— Не стамляйце сябе, калі ласка. Усё так, як і мусіць быць.

— Я хачу яго бачыць. Майце літасць, дайце мне паглядзець на яго.

— Дарагая, — сказаў лекар, паляпваючы яе па руцэ, — у вас цудоўнае, моцнае, здаровае дзіця. Ці вы думаеце, я вас падманваю?

— Што тая фраў з ім робіць?

— З ім робяць звычайныя працэдуры перад тым, каб вам паказаць, — супакоіў доктар. — Яго проста памыюць, вось і ўсё. Гэта не зойме шмат часу.

— Вы даеце слова, што з ім усё добра?

— Даю. А цяпер кладзіцеся і адпачывайце. Ну, заплюшчвайце вочы, вось так. Вось і малайчына. Так ужо лепей. Харошая дзяўчынка…

— Я так шмат малілася, каб толькі ён жыў, доктар.

— Вядома, ён будзе жыць. Пра што вы кажаце?

— Іншыя не выжылі.

— Якія іншыя?

— Ніхто з маіх іншых дзяцей не выжыў, доктар.

Лекар стаяў каля ложка і глядзеў на бледны змучаны твар маладой жанчыны. Дагэтуль ён ніколі яе не бачыў. Яна і яе сужэнец былі новымі людзьмі ў горадзе. Жонка гаспадара гатэля, якая прыйшла дапамагчы з родамі, сказала, што муж гэтай кабеты ўладкаваўся працаваць на памежную мытню і што ў гатэль яны прыехалі нечакана, каля трох месяцаў таму. З сабой у іх былі толькі валіза і куфар. Муж паддае, казала жонка гаспадара гатэля, такі напышлівы і ўладалюбны п'янюжка. Але сама маладая жанчына — далікатная і набожная. Вельмі сумная, ніколі не ўсміхнецца. За некалькі тыдняў, якія яна правяла тут, жонка гаспадара гатэля ніколі не бачыла, каб тая ўсміхнулася. А яшчэ хадзілі плёткі, што ў ейнага мужа гэта ўжо трэці шлюб і што першая жонка памерла, а другая развялася з ім праз нейкую агідную гісторыю. Але гэта было няпэўна, проста так казалі.

Лекар нахіліўся і падцягнуў коўдру, каб яна зручней атуляла пацыентку.

— Нагоды хвалявацца няма, — сказаў ён мякка, — гэтае дзіця абсалютна нармальнае.

— Дакладна тое самае мне казалі і пра астатніх. Але я страціла іх усіх, доктар. За апошнія васямнаццаць месяцаў я страціла ўсіх трох маіх дзяцей, таму даруйце мне хваляванне.

— Траіх?

— Гэта маё чацвёртае… за чатыры гады.

Лекар ніякавата пераступіў з нагі на нагу, голыя дошкі падлогі рыпнулі.

— Думаю, вы не ўяўляеце, што гэта значыць, доктар, паступова губляць іх усіх, усіх трох, аднаго за адным. Я ўсё яшчэ бачу маіх дзетак. Магу бачыць твар Густава гэтак жа ясна, як бы ён ляжаў на ложку побач са мной. Густаў быў прыгожым хлопчыкам, доктар. Але ён заўсёды быў хворы. Жахліва, калі яны ўвесь час хварэюць, а ты нічога не можаш з гэтым зрабіць.

— Ведаю.

Жанчына расплюшчыла вочы, узіраючыся ў твар лекара, потым зноў іх заплюшчыла.

— А маю дачушку звалі Іда. Яна памерла за некалькі дзён да Раства. Толькі чатыры месяцы таму. Хацела б я, каб вы ўбачылі маю Іду, доктар.

— У вас нарадзілася новае дзіця.

— Але Іда была такой прыгожай.

— Так, — сказаў лекар, — я ведаю.

— Адкуль вы ведаеце? — заплакала жанчына.

— Упэўнены, што яна была прыгожым дзіцём. Але гэтае, новае, таксама прыгожае.

Лекар адвярнуўся ад ложка, падышоў да вакна і паглядзеў у двор. Стаяў шэры і вільготны красавіцкі дзень, бачна было, як буйныя кроплі плёскалі па чырвонай дахоўцы дамоў насупраць.

— Іздзе было два гады, доктар… і яна была такой красуняй, што я не магла адвесці ад яе вачэй, ад раніцы, калі апранала яе, да вечара, калі закалыхвала яе ў ложку. Увесь час я адчувала жуду ад таго, што з гэтым дзіцём можа штосьці здарыцца. Густаў памёр, і мой маленькі Ота памёр, і яна была ўсім, што ў мяне заставалася. Часам я ўзнімалася ўначы, на дыбачках кралася да калыскі, толькі дзеля таго, каб нахіліцца вухам да яе рота і паслухаць, ці яна дыхае.

— Паспрабуйце адпачыць, — сказаў доктар, вяртаючыся да ложка. — Калі ласка, паспрабуйце адпачыць.

Твар жанчыны быў белы і бяскроўны. Вакол рота і крылаў носа ляжаў блакітна-шэры цень, да ілба прыліплі вільготныя валасы.

— Калі яна памерла… Я зноў была цяжарная, калі гэта здарылася, доктар. Калі Іда памерла, ужо добрыя чатыры месяцы я насіла гэтае новае.

Не хачу яго! — закрычала я пасля пахавання. — Не буду яго нараджаць! Я дастаткова дзяцей пахавала!

А мой муж… ён тоўкся сярод гасцей з вялікім куфлем піва… хутка падскочыў і сказаў: «Клара, у мяне для цябе навіны, добрыя навіны». Вы можаце сабе гэта ўявіць, доктар? Мы толькі што пахавалі наша трэцяе дзіця, а ён стаіць з куфлем піва і кажа, што ў яго добрыя навіны. «Сёння мне далі пераводу Браўнаў, — ён так сказаў, — так што ты можаш пачынаць пакаваць рэчы. Для цябе, Клара, гэта будзе новы пачатак, — такія былі ягоныя словы. — На новым месцы ў цябе будзе новы лекар…»

— Калі ласка, не размаўляйце больш.

— Доктар, гэта вы той самы лекар?

— Гэта я.

— І вось мы цяпер у Браўнаў?

— Так і ёсць.

— Я баюся, доктар.

— Паспрабуйце не баяцца.

— Якія шанцы ў гэтага чацвёртага?

— Вам трэба перастаць думаць гэтак.

— Не магу. Я ведаю, што нешта спадчыннае забівае маіх дзяцей. Мусіць быць штосьці такое.

— Ды наўрад ці.

— Доктар, вы ведаеце, што сказаў мой муж, калі нарадзіўся Ота? Ён увайшоў у пакой, паглядзеў у калыску, дзе Ота ляжаў, і запытаўся: «Чаму ўсе мае дзеці павінны быць такімі дробнымі і слабымі?»

— Упэўнены, што было не зусім так.

— Ён засунуў галаву проста ў калыску Ота, нібыта даследаваў нязначную мошку, і сказаў: «Мяне здзіўляе толькі адно: чаму яны не могуць быць экзэмплярамі палепей? Толькі гэта й здзіўляе». А праз тры дні пасля гэтага Ота ўжо не было. Мы пахрысцілі яго хутка, на трэці дзень, і ўвечары таго ж дня ён памёр. Потым памёр Густаў. Затым Іда. Усе яны памерлі, доктар… У момант наш дом спусцеў…

— Толькі цяпер пра гэта не думайце.

— Гэтае таксама вельмі маленькае?

— Ды нармальнае дзіця.

— Але маленькае?

— Крыху драбнаватае, але ў маленькіх часта мацнейшая хватка, чым у вялікіх. Толькі ўявіце, фраў Гітлер, праз год, гэтай самай парою, ён ужо будзе станавіцца на ножкі. Ці не слаўная гэта думка?

Яна нічога не адказала на гэта.

— А праз два гады, магчыма, ён будзе балбатаць без упыну і даводзіць вас сваім лапаценнем. Вы яшчэ не вызначыліся з імем для яго?

— Імем?

— Ну, так.

— Не ведаю, я не ўпэўненая. Падаецца, муж казаў, што, калі будзе хлопчык, мы яго назавем Адольфусам.

— То бок яго будуць зваць Адольф?

— Мужу падабаецца імя Адольф, таму што яно крыху падобнае да імя Алаіз. Так завуць мужа.

— Ну і цудоўна.

— О не! — ускрыкнула яна, раптам падскочыўшы з падушкі. — Яны пыталіся тое самае, калі нарадзіўся Ота! Гэта значыць, што ён памрэ! Зараз жа рыхтуйце ўсё для хросту!

— Цішэй-цішэй, — сказаў лекар, далікатна беручы яе за плечы, — вы памыляецеся. Кажу вам, памыляецеся. Проста я не ў меру цікаўны стары, вось і ўсё. Люблю пагаварыць пра імёны. Мяркую, Адольфус — надзвычай удалае імя. Адно з маіх любімых. Дарэчы, зірніце, вось і ён.

Ідучы з асцярогай, высока трымаючы дзіця на неабнімных грудзях, жонка гаспадара гатэля наблізілася да ложка. «Вось ён, маленькі прыгажун! — праспявала яна з замілаваннем. — Не хочаце яго патрымаць, дарагая? Пакласці яго побач?»

— Яго добра загарнулі? — запытаўся доктар. — Дужа халодна тут.

— Вельмі добра загарнулі.

Дзіця было шчыльна спавіта ў белы ваўняны шаль. Адкрыты быў толькі ружовы тварык. Жонка гаспадара гатэля ціха паклала немаўля каля маці. «Вось, цяпер можаце ляжаць і глядзець на яго, колькі душа жадае».

— Думаю, ён вам спадабаецца, — сказаў лекар, усміхаючыся. — Цудоўнае немаўля.

— У яго неверагодна прыгожыя ручкі, — выгукнула жонка гаспадара гатэля, — такія доўгія далікатныя пальчыкі!

Маці не зварухнулася. Нават не павярнула галаву, каб паглядзець.

— Ну, зірніце ж! — падбадзёрыла жонка гаспадара гатэля. — Ён вас не ўкусіць!

— Баюся глядзець. Мне ўсё роўна, што ў мяне новае дзіця, і што з ім усё добра.

— Не дурыце.

Павольна маці павярнула галаву і паглядзела на малюсенькі надзвычай ціхамірны тварык таго, хто ляжаў на падушцы побач з ёй.

— Гэта мой сынок?

— Вядома.

— О… о… але ён прыгожы.

Лекар павярнуўся, перайшоў да стала і пачаў складаць свае рэчы ў валізу. Маці ляжала на ложку, разглядаючы дзіця і, усміхаючыся, пяшчотна кранала яго пальцамі, штосьці ціха казала яму.

— Прывітанне, Адольфус, — шаптала яна. — Прывітанне, мой маленькі Адольф.

— Ц-с-с-с! — засыкала жонка гаспадара гатэля. — Чуеце? Здаецца, ідзе ваш муж.

Лекар падышоў да дзвярэй. Адчыніў іх і зазірнуў у калідор.

— Гер Гітлер!

— Я.

— Калі ласка, заходзьце.

У пакой ціха ўвайшоў чалавек нізкага росту ў цёмна-зялёнай уніформе і агледзеўся.

— Прыміце мае віншаванні, — сказаў лекар. — У вас сын.

Спадар меў агромністыя вусы, старанна ўкладеныя на манер імпэратара Франца Ёзэфа. Ад яго моцна патыхала півам.

— Сын, кажаце?

— Сын.

— Як ён?

— Цудоўна. І вашая жонка таксама.

— Добра.

Спадар павярнуўся і, неяк дзіўнавата падскокваючы, наблізіўся да ложка, дзе ляжала ягоная жонка.

— Ну што, Клара, — сказаў ён, усміхаючыся ў вусы, — як справы?

Ён нахіліўся, каб паглядзець на немаўля. Потым нахіліўся яшчэ. Рэзкімі рухамі ён нахіляўся ніжэй і ніжэй, пакуль ягоны твар не апынуўся за трыццаць сантыметраў ад галавы дзіцяці. Жонка ляжала збоку на падушцы і глядзела на яго з маленнем у вачах.

— У яго найдзівосныя лёгкія, — заўважыла жонка гаспадара гатэля. — Чулі б вы, як ён загаласіў, ледзь з'явіўся на свет.

— Але, божа мой, Клара…

— Што, мілы?

— Гэты яшчэ драбнейшы за Ота!

Лекар зрабіў два хуткія крокі наперад.

— Дзіця абсалютна здаровае.

Павольна мужчына выпрастаўся, павярнуўся спінай да ложка і паглядзеў на лекара. Яго твары былі збянтэжанасць і боль.

— Не варта маніць, доктар. Я разумею, што гэта значыць. Усё будзе гэтак жа, як і мінулыя разы.

— Цяпер слухайце мяне… — сказаў лекар.

— Але ці ведаеце вы, што здарылася з іншымі?

— Забудзьце на тое, што здарылася з іншымі, гер Гітлер. Дайце шанец гэтаму.

— Але такі малы і слабы!

— Дарагі мой, ён толькі што нарадзіўся.

— Хай нават і так…

— Што вы спрабуеце зрабіць? — крыкнула жонка гаспадара гатэля. — Будзеце казаць так, пакуль і гэтага не зведзяце ў магілу?

— Досыць! — адрэзаў лекар.

Маці была ўжо ўся ў слязах, яе цела моцна торгалася ад усхліпаў.

Доктар наблізіўся да мужа кабеты, паклаў руку яму на плячо і вымавіў шэптам:

— Пабераджыце яе, калі ласка, гэта вельмі важна.

Моцна паціснуўшы яго плячо, доктар пачаў цішком падштурхоўваць мужа да жонкі. Той вагаўся. Доктар сціснуў пальцы на ягоным плячы мацней, настойваючы. Урэшце, з вялікай неахвотай муж нахіліўся да жонкі і лёгка дакрануўся вуснамі да яе шчакі.

— Усё добра, Клара, — вымавіў ён. — Перастань плакаць.

— Я так шмат малілася, каб толькі ён жыў, Алаіз.

— Усё так.

— Некалькі месяцаў я штодня хадзіла ў царкву і на каленях вымольвала, каб гэтаму было дазволена жыць.

— Так, Клара, я ўсё гэта ведаю.

— Ты разумееш, што больш як трох памерлых дзяцей я не змагу вытрываць?

— Вядома.

— Ён павінен выжыць, Алаіз. Ён павінен, павінен… О божа, будзь літасцівы да яго…

Пераклад з ангельскай Алены Казловай.

▸ ПЕРПЕНДЫКУЛЯР

ДЗЕВЯЦЬ ПРЫЧЫНАЎ, КАБ ЛЮБІЦЬ БЕЛАРУСКУЮ ЛІТАРАТУРУ

Мюр ФАРЫДОВІЧ, Ася ПАПЛАЎСКАЯ

Артыкул, які прапануецца ўвазе чытачоў «Ь», змяшчае завочную палеміку з тэкстам Маргарыты Аляшкевіч «Дзевяць прычынаў не любіць беларускую літаратуру», які, пасля змяшчэння на сайце часопіса «ПрайдзіСвет» (prajdzisvet.org), выклікаў актыўную дыскусію.

Меў рацыю Віктар Жыбуль, які ў сваім каментары заўважыў, што гаворка там ідзе перадусім пра нелюбоў да беларускай літаратуры як да прадмета. Прынцыповы перагляд школьнай праграмы па літаратуры — сапраўды даўно наспелае і дужа балючае пытанне. Па сутнасці, яго вырашэнне і шырокае абмеркаванне мусіць стаць найгалоўным і для Міністэрства адукацыі, і для ўсіх грамадзян і інстытуцый, якіх клапоціць сам факт далейшага існавання беларускай нацыі…

Між тым, замест гутаркі па сутнасці, абмеркавання шляхоў да выхаду з таго глабальнага гуманітарнага крызісу, які склаўся ў краіне, удзельнікі прайдзісветаўскай палемікі — а сярод іх і некалькі вядомых літаратараў — пераважна спрабавалі навязаць сваё бачанне таго, «як трэба любіць беларускую літаратуру» з непазбежным далейшым пераходам на асобы.

На жаль, не пазбеглі гэтага і аўтары прапанаванага ніжэй артыкула. І, хаця яго назва не зусім адпавядае зместу (аўтары прыводзяць шэраг неардынарных цытатаў з беларускай савецкай класікі, спрабуючы зруйнавіць такі Аляшкевіцкі стэрэатып, як «цнота», але ж — ці дастатковая гэта нагода для таго, каб палюбіць беларускую літаратуру?), мы вырашылі пакінуць яе, як і сам тэкст без істотных зменаў. Вырашаць, хто мае рацыю, вам, шаноўныя чытачы. «Ь» гатовая працягнуць распачатую палеміку і вітае новыя водгукі на яе.

Дзякуючы школьнай праграме, многія нашыя маладыя паэты, празаікі, крытыкі (як і пераважная большасць беларусаў) цвёрда зразумелі, што айчынная (і асабліва савецкая) літаратура — гэта нешта гідотна-вясковапартызанска-нецікава-пафаснапрыродаапісальнае (асабліва калі параўноўваць творы нашых класікаў з тэкстамі Кафкі, Джойса альбо Набокава).

Школьная праграма па беларускай літаратуры — рэч каварная і хітрая. Вельмі лёгка, самому для сябе незаўважна, стаць няшчаснай ахвярай таго стэрэатыпа, які яна так спрытна навязвае. І тады нічога не застаецца, як надзеўшы маску хобіта, шкадаваць, што ў Максіма Багдановіча не было пранцаў, вышукваць прычыны, каб не любіць літаратуру, зводзіць з ёй «гамбургскія рахункі» ў бясконца-прадуктыўнай «доўгай дарозе да гаршка».

Адчуваць сябе прадстаўніком другаснай літаратуры — не тое што непрыемна, гэта моташна! Таму цалкам зразумела, што каб заглушыць боль душы, трэба шчодра заліць яго алкагольна-суцяшальным сцёбам, аздобленым вострымі ноткамі агрэсіўнай эпатажнасці. Хоць на малы час, але дапамагае.

Як жа ратавацца ад гэтага стэрэатыпа? Бо на адным сцёбе, як казаў яшчэ Уладзімір Караткевіч, доўга не пражывеш. Мабыць, трэба зрабіць немагчымае, сабраць волю ў кулак і паглядзець, ці сапраўды беларуская літаратура такая ўжо аніякая? А раптам (маленькая надзея), што не?

Мы адмыслова назавем тут 9 імёнаў, чые прозвішчы грунтоўна звязаныя менавіта з савецкай «класічна-нецікавай» беларускай літаратурай. Паглядзім, ці сапраўды гэтыя аўтары настолькі ўжо лапцюжна-другасныя.

Пачнем з па-сялянску грунтоўнага Якуба Коласа. Цікава, калі вы вучыліся ў школе, ці расказвала вам настаўніца, што ў аўтара «На ростанях» была цудоўная тонка-іранічная проза («Хаім Рыбс», «Курская анамалія», «Калектыў» пана Тарбецкага», «Трагізм» (першая ж фраза з гэтага апавядання зачароўвае: «Усё няшчасце гэтага чалавека было ў тым, што ён быў паэт»); альбо што, пачынаючы з 40-х гадоў, Якуб Колас напісаў цэлую серыю выдатных вершаў пра каханне?

Нельга не згадаць і яго эмацыйна-ваенны твор:

Нібы камень на плечы ўзвалілі —
Такая задуха, цяжар,
Цяжка сэрцу таміцца ў бяссіллі,
Горка думаць, усведамляць,
Што краіну тваю паланілі
Чужаніцы, нямецкая бляць…

Як бачым, ні грама лапцюжнасці і прыкрага маралізатарства, якое можа пакідаць пасля сябе гэты геній, калі над ім папрацавала школьная праграма.

Возьмем Янку Купалу. Як вядома, ён таксама багата і ярка прадстаўлены і ў сённяшніх школах. Але, як раней, у падручніках ні слова пра п'есы «Сон на Кургане» і «Тутэйшыя», не вывучаецца яго вострa-экспрэсіяністычная лірыка 1910-х гадоў: «Смейся!..», «Таварыш мой», «Увесь да дна…».

А для псіхалогіі падлетка (асабліва, калі ён вырас на гатычнай музыцы, альбо на творчасці Джыма Морысана ці Курта Кабэйна) такая паэзія настраёва вельмі ж блізкая! Існуе дурны забабон, які актыўна падтрымліваецца некаторымі нашымі моднымі празаікамі-«эмігрантамі», што ў 30-ыя гады Янкам Купалам нічога цікавага не было створана. Падобны забабон мог узнікнуць толькі таму, што ў школе не праходзілі (ды і не праходзяць) такія творы паэта, як вострa-рокавая «Балюе панская Варшава…», верш-рэп «Заўсёды наперад», дзіцячыя песенькі «Лявоніха» і «Юрачка» (акурат для пачатковых класаў) і асабліва «Сонца». У праграме няма, а многія сучасныя літаратары далей за праграму не ходзяць…

Як бы тое ні было, але Янка Купала, Якуб Колас і асабліва Максім Багдановіч прадстаўлены, дзякуй Богу, дастаткова поўна. Ёсць жа і такія пісьменнікі, пра сапраўдную значнасць якіх вучань анічога даведацца са школьнай праграмы, каб і захацеў, то не змог бы.

Напрыклад, Пятро Глебка. Некаторыя сцвярджаюць, што аўтар цудоўнага твора «Ноч. Халодная зямлянка…», напісаўшы ў канцы 20-х некалькі яркіх вершаў, затым нічога цікавага і творча-нечаканага не стварыў, бо ў страшныя 30-ыя (і далей таксама) быў заняты пісаннем сацыялістычна-правільных дрындушак… Такія, напрыклад, радкі паэта:

Ноч на вокнах, на вокнах маіх
і чужых,
Ноч на вокнах вясковых
і на гарадскіх.

Як жа мне распазнаць сярод
гэтых акон,
Дзе мне суджана жыць,
а дзе тоіцца скон.

павінны спадабацца «экзістэнцыяналісту» Альгерду Бахарэвічу, а такі гарэзлівы вершык:

З Гарохаўскай ад Сокала,
Ад Сокала да «Якара» —
Абцасікамі цокала,
Смяялася і плакала.

Смяялася — у «Якары»,
А плакала — пакінуўшы.
І нам было ніякава,
Цябе на дзень адрынуўшы…

— можа з лёгкасцю спяваць пад гітару Андрэй Хадановіч. <…>

Творчасць Пімена Панчанкі. Пра яго школьная праграма не забылася, друкуючы самыя «правільныя, злабадзённа-дыдактычныя», а таму зусім нецікавыя для вучняў вершы. «Дзякуючы» гэтаму, школьнікі нічога не ведаюць пра дзівосны «Іранскі дзённік» (нізка вершаў, напісаная ў Іране ў 1944–45 гг., дзе ёсць такія радкі: «На Ардабільскім перавале, Пад дзікім позіркам арлоў, Мяне як скрыпку пілавалі, Смыкі дванаццаці вятроў»), не ведаюць яго вясёлай песенькі-верша:

Галяндыя ці Турцыя —
Даруйце прастаку —
Усюды прастытуцыя,
Усюды прастыту… (…)

Наступны пісьменнік, якога гэтаксама можна смела назваць пасапраўднаму нікому не вядомым — гэта Кузьма Чорны. Так-так, менавіта ён. Бо што ведае просты школьнік пра гэтага аўтара? Толькі тое, што ён напісаў «Насцечку» і раман «Пошукі будучыні»? І не будзе ведаць бедны вучань, што Кузьма Чорны — аўтар такіх паджойсаўску эпахальных раманаў, як «Сястра» і «Зямля», напісаных у 1926–27 гг., калі пісьменніку не было і 30-ці год! Што ён стваральнік такіх шэдэўральных апавяданняў, як «Парфір Кіяцкі», «Захар Зынга» альбо «Вечар». <…>

Яшчэ адзін з «нецікавых» класікаў: Міхась Лынькоў. У школьнай праграме для самастойнага (а гэта значыць неабавязковага) чытання ягоныя два цудоўныя дзіцячыя творы «Міколка-паравоз» і «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў». Але ж, але… Няма ні для якога нават самага пазапазакласнага чытання рамана «На чырвоных лядах», напісанага ў пачатку 30-х гадоў. З жорсткай аб'ектыўнасцю, месцамі нават брутальна (яшчэ задоўга да «Людзей на балоце» Івана Мележа!) выявіў пісьменнік душу вясковага беларуса: яго страхі, комплексы, жаданні, мары і памкненні. <…>

Вось вам заляцанні старога дзядзькі да маладзіцы: «– Настулька, слухай… — задыхаецца Хвядос, схапіўшы яе адзаду за рукі і налягаючы на яе ўсім сваім целам. /…/ — Дзядзька, а дзядзька, што гэта ўссела на вас, хіба то з розумам… — Ціху, Настулька, от жа ўсім пасаблю, чым хочаш… — Адчапіся ж адразу, а то людзей паклічу. Бач ты яго, збзулеў на старасці… Вот, вот крыкну… Хвядос шырокай далоняй — цёплай, пухнатай — закрывае рот Настулі, прыгінае долу яе галаў, пагінае пад пахучую капу і раптам адскоквае, як ужалены, хапаецца ротам за палец. — У-у… язва, паскудніца… Вот павыбіваю зубы». <…>

> **Школьная праграма па беларускай літаратуры — рэч каварная і хітрая. Вельмі лёгка, самому для сябе незаўважна, стаць няшчаснай ахвярай**

Максім Танк. Паэт гэтаксама добра прадстаўлены ў школьнай праграме, але было б яшчэ лепей, каб для абавязковага азнаямлення былі змешчаны і яго дзённікавыя «Лісткі календара». Старшакласнікі ўбачылі б жывога, вясёлага юнака, амаль іхняга аднагодка, які па-авантурнаму вынаходзіць хаваецца ад польскіх шпікаў, які вельмі любіць прыгодніцкае кіно (фільмы пра Тарзана), меладрамы з Грэтай Гарбо і Марлен Дзітрых, фільмы жахаў («Нявеста Франкенштэйна»).

Янка Маўр. Пісьменнік, які павінен быць прадстаўлены ў школьнай праграме адным з першых сярод дзіцячых, але знайшоў сабе месца толькі ў раздзеле «для пазакласнага чытання». Першы беларускі савецкі фантаст («Фантамабіль прафесара Цылякоўскага»), аўтар аднаго з першых у свеце рамана пра першабытных людзей («Чалавек ідзе») і стваральнік першай у нашай літаратуры антыўтопіі (чаму б і не?) «Падарожжа ў пекла» — вясёлай гісторыі пра пiянераў, якія з бясклапотнасцю зрабілі ў таталітарным пекле сацыялістычную рэвалюцыю. Такі аўтар, безумоўна, будзе цікавы самым розным узростам.

Каго ж назваць 9-м? Можа, Кандрата Крапіву? Чаму б і не?! Мала хто ведае, што акрамя класічных «Жабы ў каляіне» і «Дыпламаванага Барана» ў гэтага слаўнага пісьменніка ёсць выдатная байка, якая называецца «Саромлівы».

З 9-га класа можна смела даваць яе юнакам вучыць на памяць. Там распавядаецца пра «ласага да кабет» хлапца, які здабыў сабе «гасцінец ад Вэнэры» і вельмі ж позна прыйшоў са сваёй «цацай» да «спэца». І павучальна, і весела, і педагагічна. Акрамя таго, такія апавяданні Крапівы, як «Гарэлік і ягоная жонка» (які там па-рэнуараўску цудоўны пачатак: «Калі вы любіце ружовае, калі вы любіце белае, калі вы любіце круглае, мяккае, салодкае, цёплае, то вы бярэце гэткую жонку, як у Гарэліка») альбо «Ліха яго разбярэ» (пра стомленага сямейным жыццём дзелавода Круковіча, які заляцаецца да машыністкі Ганны), — ведаць не зашкодзіць.

І ўжо дакладна школьнікі павінны пазнаёміцца з «Рамэа і Джульетай» менавіта ў творчым перакладзе Крапівы. Адзін маналог Меркуцыё, які кліча Рамэо, варты гэтага: «Вачамі Разаліны заклінаю, яе чалом, пунсовымі губамі, маленькай ножкай, трапяткім сцягном і тым дабром, што па суседству з ім, — з'явіся нам у вобразе сваім». Для параўнання, у расійскіх перакладчыкаў (Пастарнака і Шчэпкінай-Купернік) ні слова пра гэтае «дабро» няма, замест гэтага нейтральныя «прочие прелести», «прочие околичности» і г.д.).

Кожны з названых творцаў — гэта прычына любіць беларускую літаратуру. А яшчэ ж ёсць Аркадзь Куляшоў са сваім «Хамуціусам», Анатоль Вярцінскі, Іван Мележ (для нас ён — тое ж самае, што і Стэйнбэк для амерыканцаў), Міхась Стральцоў. Ёсць ужо зусім «несавецкія» Максім Гарэцкі, Уладзімір Караткевіч, Васіль Быкаў… А колькі сучасных?

Праблема не ў літаратуры. Праблема ў нас. Вызваліць сябе ад школьна-праграмных стэрэатыпаў можна, відаць, толькі адным самым простым спосабам: навучыцца ўчытвацца ў саму літаратуру (а пісьменнікаў, якія стваралі да 1930-га года, пажадана ўвогуле чытаць не ў перавыданнях, а толькі ў арыгіналах!). Знаходзіць у ёй нешта незвычайнае і па-еўрапейску вартае (а такога ў ёй хапае з гакам), натхняцца знойдзеным і натхняць іншых.

У нас няма яшчэ цікавых, па-дэтэктыўнаму займальных даследаванняў пра Аляхновіча, Ластоўскага, Максіма Танка, Глебку і Чорнага. Няма авантурна-прыгодніцкага рамана пра Цётку, Багушэвіча альбо Максіма Танка. Няма таго, чаго хапае на кніжных паліцах Расіі, Еўропы ды Амерыкі. Але затое ёсць чыста алкагольная залежнасць ад сцёбу. Пара завязваць. Пара ўжо быць, згадваючы назву кнігі Джэці, «За здаровы лад жыцця»!

ЛЕКТОРЫЙ

ДЫК ЦІ БЫЎ ПОМНІК?

ПРА «СЛОВА АБ ПАЛКУ ІГАРАВЫМ»

Іван ЛЕПЕШАЎ

Ужо больш як дзвесце гадоў разгадваюць загадку «Слова аб палку Ігаравым», спрачаючца пра сапраўднасць гэтага твора, таямнічасць знаходкі помніка і «тэатральнасць» яго гібелі ў 1812 годзе.

У беларускіх энцыклапедыях, у тым ліку і ў 18-томавай (2002, т.15, с. 10), гаворыцца, што «Слова...» адкрыў «у пачатку 1790-х гадоў рускі гісторык А. Мусін-Пушкін у рукапісе 16 ст., які зберагаўся ў Яраслаўлі і загінуў у Маскве ў 1812 г.». У іншых жа крыніцах, таксама аўтарытэтных, сказана, што гэты спісак XVI ст. (рукапіс) знойдзены ў сярэдзіне 1790-х гадоў — і не ў Яраслаўлі, а ў Спаса-Яраслаўскім манастыры пад Масквой. А Мусін-Пушкін не проста «гісторык», а граф, стары кацярынінскі вяльможа, обер-пракурор Сінода (вышэйшага праваслаўнага органа рускай царквы).

Сам граф, як пісаў К.Ф. Калайдовіч у сваіх «Біяграфічных звестках аб А.І. Мусіне-Пушкіне», доўгі час не адказваў на яго просьбы паведаміць, калі і якім чынам было набыта «Слова...». Пазней усё ж паведаміў, што розныя рускія кнігі, і «Слова...» у іх ліку, купіў у архімандрыта Спаса-Яраслаўскага манастыра Іаіла. У «Запісках для біяграфіі» Мусін-Пушкін пісаў, што шмат другіх рэдкіх кніг, «знойдзеных у Польшчы, сярод якіх Літоўскі Статут, надрукаваны славянскімі літарамі ў Вільні ў 1586 годзе», падарыў яму «праасвяшчэнны Іоў Кацярынаслаўскі».

У ранейшых савецкіх падручніках па рускай літаратуры адназначна паведамлялася, што «Слова...» было адкрыта Мусіным-Пушкіным у 1795 годзе (а гэта, як вядома, дата трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай). Пра набыццё ў Вільні або Горадні старажытнага помніка, відаць, далажылі Кацярыне ІІ, і, як паказана ва ўсіх крыніцах, у І795–І796 гг. для яе была зроблена рукапісная копія «Слова...». Цалкам мажліва, што да 1795 г. «Слова...» захоўвалася ў архіве ці манастыры Горадні-Гродна. Такое меркаванне выказваюць беларускія даследчыкі А. Кацерлі, С. Палуцкая, украінскі лінгвіст Е. Паўленка. Згаданы вышэй расійскі архівіст-гісторык К.Ф.Калайдовіч адзначаў, что набытае Мусіным-Пушкіным «Слова...» было «пісана ў ліст беларускім почыркам». А на думку Е. Паўленкі, аўтарам «Слова...» з'яўляецца гродзенскі князь Ізяслаў Васількавіч, які пасля паражэння («притрепанъ Литовскыми мечи») уцёк у Галіч да Яраслава Асмысла. Усе гэтыя імёны князёў, як і братоў Ізяслава — Брачаслава і Усевалада, — упамінаюцца ў «Слове...» Ёсць у «Слове...» і радкі пра Горадню: «Уныли голоси, пониче веселие, трубы трубят городеньскии».

Існуе нямала другіх пунктаў гледжання пра аўтарства гэтага твора. Адны прыпісваюць аўтарства баярыну Пятру Барыславічу, другія — ваяводзе князя Ігара — Рагуйлі, трэція — сыну Ігара ад першага шлюбу Валадзіміру, іншыя — непасрэднаму ўдзельніку адлюстраванага ў творы няўдалага Ігарава паходу супраць полаўцаў у 1185 годзе — Алексічу і г.д.

Украінскі гісторык і даследчык «Слова...» М. Брайчэўскі слушна адзначыў, што ананімнасць гэтага помніка — заканамерная з'ява. «Гэта адна з характэрных рысаў літаратурнага жыцця старажытнай Русі... У тыя часы ні адзін пісьменнік не ставіў свайго подпісу пад уласным творам».

У 1800 годзе Мусін-Пушкін сумесна з дырэктарам архіва Калегії міністэрства замежных спраў і выдаўцом дакументаў Н. Банціш-Каменскім, а таксама яго памочнікам, гісторыкам-архівістам А. Маліноўскім падрыхтавалі рукапіс да выдання. Яны вызначылі, што гэты рукапіс (як ужо гаварылася, незразумела і таямніча набыты) — не арыгінал, а копія, спісак, зроблены ў XV або XVI ст. Кніга (46 старонак, наклад — 1200 асобнікаў) была выдадзена пад назвай «Ироическая пѣснь о походѣ на половцовъ удѣльнаго князя Новагорода-Северскаго Игоря Святославича, писанная старинным русскимъ языкомъ в исходѣ XII столетия с переложениемъ на употребляемое нынѣ нарѣчие».

Лічыцца, што амаль увесь наклад кнігі загінуў у вялікім маскоўскім пажары 1812 года (што таксама ўяўляецца няясным). Прапаў і спісак, знойдзены Мусіным-Пушкіным, але захавалася зробленая для Кацярыны ІІ копія (упершыню апублікаваная ў 1864 годзе).

Цёмная гісторыя знаходкі «Слова...» і знікнення ледзь не ўсяго накладу кнігі спараджала і спараджае недавер да аўтэнтычнасці гэтага твора. Яшчэ ў XIX ст. нявер'е ў старажытнасць помніка выказалі М. Качаноўскі, А. Сенкоўскі, М. Каткоў, Э. Балхавінаў, М. Надзеждзін і іншыя. Так, вядомы французскі славіст Андрэ Мазон у 1940 годзе апублікаваў працу, у якой даказваў, што «Слова...» — майстэрская падробка пад даўніну і створана ў канцы XVIII ст. на ўзор «Задоншчыны» кімсьці з яго першых публікатараў.

На старонках аналітычнай газеты «Секретные исследования» (2009, № 4) у артыкуле А. Нарваткіна «Склока... о полку Игореве» падрабязна расказана, як у 1963–1964 гг. савецкі расійскі вучоны, доктар гістарычных навук А.А.Зімін у сваёй вялікай працы (яго кніга з 600 старонак была выдадзена толькі ў 2006 годзе — праз 26 гадоў пасля смерці аўтара), аспрэчваючы сапраўднасць «Слова...», аб'яўляе аўтарам падробкі таго самага Іаіля Быкоўскага (родам з Беларусі, вучыўся ў Кіеве), у якога Мусін-Пушкін нібыта набыў скандальны рукапіс. Праца А.А.Зіміна, надрукаваная на ратапрынце колькасцю ў 101 асобнік, з грыфам «для службовага карыстання», 4-6 мая 1964 года абмяркоўвалася ў Аддзяленні гісторыі АН СССР у Маскве. Паколькі версія сапраўднасці «Слова...» лічылася афіцыйнай і была ператворана ў Савецкім Саюзе ў ідэалагічную догму, у «свяшчэнную карову» агітпропа, абмеркаванне працы А.А.Зіміна закончылася тым, што неўзабаве навуковец быў выгнаны з Інстытута гісторыі Акадэміі Навук.

У 2003 г. амерыканскі даследчык Э. Кінан аўтарам падробленага «Слова...» назваў чэшскага вучонага Йосефа Даброўскага (І753–1829), які добра ведаў амаль усе славянскія мовы. У даследаванні Э. Кінана выказваецца думка, што імавернасць стварэння «Слова...» ў канцы XVIII стагоддзя тлумачыцца самім часам — стагоддзем адкрыцця і распаўсюджання сярэдневяковых эпасаў як канцэптуальных фактараў у працэсе фарміравання нацый (прыгадаем, напрыклад, французскую «Песню аб Раландзе», нямецкую «Песню аб Нібелунгах», фінскую «Калевалу», грузінскага «Віцязя ў тыгравай шкуры»). Трэба было паказаць, што і славяне (у першую чаргу, канешне, Расія) маюць свой старажытны літаратурны помнік.

Разам з тым вельмі многія вучоныя (М. Максімовіч, М. Кастамараў, І. Франко, М. Грушэўскі, М. Палявой, М. Гудзій і інш.) лічылі «Слова...» не падробкай, а сапраўдным творам XII ст. і абгрунтоўвалі яго ўкраінскае паходжанне. Да прыкладу, расійскі вучоны М. Гудзій апісаў стылістычнае і вобразнае падабенства «Слова...» з Галіцка-Валынскім летапісам; вядомы сучасны ўкраінскі філолаг П. Білавус дэталёва супастаўляе «Слова...» і Кіеўскі летапіс, знаходзіць досыць многа падобнага, адзначае адрозненні і робіць выснову: «Аўтар летапіснага аповеду — хранограф, пісар аднаго з князёў, аўтар «Слова пра паход Ігараў» — паэт, мысляр, мастак».

У Савецкім Саюзе панавала прыдуманая ў вялікадзяржаўных, шавіністычных мэтах яшчэ ў XIX ст. канцэпцыя трохмоўнай калыскі, «трох плямёнаў адзінага рускага народа: велікарусаў, маларосаў і беларусаў», канцэпцыя-трыяда: адна дзяржава (Кіеўская Русь, ці Старажытнаруская дзяржава) — адзін народ (старажытнарускі) — адна мова (старажытнаруская). Гэта канцэпцыя аб развіцці ўсходнеславянскіх моў з адной калыскі — старажытнарускай мовы — набыла ў рускім мовазнаўстве, як пісаў прафесар Л.М.Шакун, «усеагульнае прызнанне; у савецкія часы ёй быў нададзены статус афіцыйнай дактрыны, улады адгарадзілі яе ад усялякай крытыкі, бо яна як найлепей адпавядала іх імкненню сцвердзіць «адвечнае адзінства» ўсходніх славянаў, зліць «ізноў» іх мовы ў адзіную — рускую мову». Пра гэту канцэпцыю прафесар В.У. Мартынаў сказаў, што яна «не вытрымлівае ніякай крытыкі. Гэта была больш палітычная канцэпцыя, чым навуковая, і нам усім добра вядома, чаму яна была папулярная».

Дарэчы, пры савецкай уладзе не пераставала ўвасабляцца ў жыццё тая ж самая трыяда; толькі ў абноўленым выглядзе: адна дзяржава (СССР) — адзін народ (савецкі) — адна мова (руская). Крэмль строга выконваў наказ Леніна: «Размежаванне нацый у межах адной дзяржавы шкодна. Мы, марксісты, імкнёмся зблізіць і зліць іх. А паколькі зліццё народаў магчыма толькі пры асіміляцыі нярускіх народаў у рускім, значыць, менавіта ў гэтым і павінна заключацца нацыянальная палітыка бальшавікоў».

У Расіі і цяпер прытрымліваюцца той жа канцэпцыі, уведзенай у свядомасць вельмі многіх людзей. У расійскіх энцыклапедыях, кнігах, падручніках «Слова аб палку Ігаравым» — гэта «древнерусский памятник». А ў цяперашнім тэксце «Слова...», дзе раней неаднойчы было «за землю Русьскую», напраўлена: «за землю Русскую»...

А.А.Залізняк, спрабуючы растлумачыць разнастайныя «цёмныя мясціны» «древнерусского памятника», у адных выпадках знаходзіць «правільную карціну хіба ў паўночна-заходняга перапісчыка XV–XVI ст.» [нашы ліцвіна-беларускія землі ў XIX ст. называліся Паўночна-Заходнім краем], у другіх — адзначае «прадстаўленую ў «Слове...» арфаграфію паўднёваславянскага тыпу, характэрную для пісараў канца XV — пачатку XVI ст.» (паўднёваславянскага — значыць, «украінскага»). Хоць тут і яўная нестыкоўка, але гэта факты, якія таксама гавораць пра многае: перапісчык, пісар — або ліцвін (беларус), або ўкраінец.

У сучаснай Украіне бясспрэчна называюць «Слова...» сваім, украінскім, напісаным тагачаснай, кніжнай, спецыфічна «літаратурнай» мовай. «Літературознавча енциклопедія» (Київ, 2007, т. 2, с.411) пачынае слоўнікавы артыкул пра «Слова...» так: «Слово о полку Ігоревім», або «Слово про Ігорів похід» — пам'ятка киеворуського письменства». У падручніку «Історія української літератури XI–XVIII ст.» (Київ: Академія, 2002, с. 154) «Слова...» называецца літаратурным феноменам, класічным творам, «золотою книгою українського письменного люду». У 1985 г. па рашэнні міжнароднай арганізацыі ЮНЕСКА адзначалася 800-годдзе «помніка старажукраінскай літаратуры».

…У беларускім часопісе «Роднае слова» (2011, № 3, с. 22) гаварылася пра вялікія магчымасці сучасных інфармацыйных тэхналогій і было адзначана, што з дапамогай інфармацыйна-камп'ютарных методык атрымана «машыннае» пацвярджэнне старажытнасці «Слова аб палку Ігаравым» і яго «непадробнай метафізічнай глыбіні»…

ИРОИЧЕСКАЯ ПѢСНЬ

О

ПОХОДѢ НА ПОЛОВЦОВЪ

УДѢЛЬНАГО КНЯЗЯ НОВАГОРОДА-СѢВЕРСКАГО

ИГОРЯ СВЯТОСЛАВИЧА,

писанная

СТАРИННЫМЪ РУССКИМЪ ЯЗЫКОМЪ

ВЪ ИСХОДѢ XII СТОЛѢТІЯ

съ переложеніемъ на употребляемое нынѣ нарѣчіе.

МОСКВА

Въ Сенатской Типографіи,

1800.

ЛЁСЫ

Уладзімір Лякін: «НЕ ЎСЁ СЦІРАЕ ЧАС…»

16 кастрычніка 1951 года ў гарадскім мястэчку Хойнікі Палескай (цяпер Гомельскай) вобласці ў маладой сям'і крэдытнага інспектара Дзяржбанка Аляксандра Іванавіча Лякіна і яго жонкі Вольгі Адамаўны, — настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, — нарадзіўся сын Уладзімір.

Праз пяць гадоў яны пераехалі ў Калінкавічы, дзякуючы чаму горад здабыў свайго будучага пісьменніка — гістарыёграфа і краязнаўцу. 60-гадовы юбіляр адказаў на пытанні журналіста Сяргея Саковіча.

— Уладзімір Аляксандравіч, Вы аўтар некалькіх кніг па ваеннай гісторыі, падзеях 1812 года на Беларусі. Чаму звярнуліся да гэтай тэмы?

— Нацыянальная незалежнасць — гэта абсалютная каштоўнасць. Гісторыя поўная прыкладаў, калі народ, страціўшы яе, станавіўся сыравінным рэсурсам у руках захопнікаў, губляў сваю тэрыторыю, культуру, мову, урэшце, знікаў. Незалежнасць можна захаваць, толькі маючы баяздольнае войска і вайсковыя традыцыі. Веданне сваёй ваеннай гісторыі — гэта імунітэт народа ад непрытомнасці. У сваіх кнігах, прысвечаных вялікай эпапеі 1812 года, якая змяніла лёс нашага і некаторых іншых народаў Еўропы, я распавядаю, як яна адбілася на гісторыі Беларусі і беларусах, якім давялося ваяваць тады адзін супраць другога ў шэрагах варагуючых войскаў.

— Чатыры Вашы кнігі прысвечаны гісторыі калінкавіцкай зямлі, людзям, якія яе ўславілі. Што падштурхнула на гэту працу?

— Займаючыся радаводам, знайшоў у архівах мноства цікавых дакументаў, якія асвятляць невядомыя раней старонкі нашай гісторыі, багатай падзеямі і яркімі талентамі. Пра гэта было нямала розных газетных публікацый, але асобных выданняў, за выключэннем, мабыць, раённай гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць», не мелася. Першая кніга на гэту тэму, «Свет православия на калинковичской земле», напісаная ў суаўтарстве з протаіерэем а.Георгіем Камінскім, убачыла святло ў 2006 годзе. Затым была выдадзена манаграфія «Фамилии калинкового края». Да 450-гадовага юбілею Калінкавічаў, у 2010-м, з'явіліся яшчэ два выданні па яго гісторыі: «Мы с берегов Каленковки» и «Калинковичи на перекрестке дорог и эпох». Выдатную прадмову да апошняй напісаў наш зямляк, пісьменнік, лаўрэат літаратурных прэмій Віктар Апанасавіч Казько, імем якога названа адна з новых вуліцаў нашага горада. Для мяне было вялікім гонарам атрымаць ад яго рэкамендацыю для ўступлення ў Саюз беларускіх пісьменнікаў…

— Што цікавага можаце ўспомніць пра сваю флоцкую службу?

— Пасля заканчэння ў 1969 годзе калінкавіцкай СШ №1 паступіў у ваенна-марскую вучэльню, затым служыў афіцэрам на караблях і ў берагавых частках Ціхаакіянскага, Балтыйскага і Паўночнага флатоў. Даводзілася бываць у далёкіх паходах, сустракацца з вядомымі людзьмі, напрыклад, адміралам Анры дэ Голем, пляменнікам нацыянальнага героя і прэзідэнта Францыі, кубінскім генералам Арнальдо Очоа, чалавекам легендарнага і трагічнага лёсу. Два маіх таварышы, з якімі служыў у маладыя гады ў 130-й брыгадзе супрацьлодкавых караблёў Паўночнага Флота, пасля сталі вядомымі не толькі на флоце, але і ва ўсёй краіне. Зямляк беларус Мікалай Скок стаў контр-адміралам, сібірак Кастусь Барскоў даслужыўся да віцэ-адмірала і ў свой час кіраваў паспяховай аперацыяй па ўздыме ў Баранцавым моры патанулай атамнай падлодкі «Курск»…

— А як здарылася, што Вам давялося выконваць «інтэрнацыянальны абавязак» у Афрыцы?

— Ёсць такая сярод вайскоўцаў прымаўка: ад службы не бегай, на службу не напрошвайся. Атрымаў распараджэнне і апынуўся ў 1988 годзе ў Анголе, горадзе Луанда, дзе быў тады савецкі ваенна-марскі вузел касмічнай сувязі. Наогул жа мы, у адрозненне ад кубінцаў, якія знаходзіліся там, афіцыйна ў баявых дзеяннях не ўдзельнічалі, але ў жыцці здаралася ўсякае. Памятаю, мой таварыш ляцеў па службовых справах на невялікім транспартным самалёце ў адну з ангольскіх правінцый. Раптам пілот «атрымаў радыё», што недалёка над джунглямі збіты кубінскі самалёт, пілоты выратаваліся, але на зямлі іх узялі ў кальцо «унітаўцы» (байцы антыўрадавай групоўкі). Патрабавалася падтрымка з паветра, пакуль падаспее дапамога. Былі яны на борце толькі ўдваіх, і наш афіцэр устаў за кулямёт. Паўгадзіны над гэтым месцам кружылі, але лётчыкаў выратавалі.

Ангола вельмі прыгожая краіна. Мне за час службы шмат дзе прыйшлося пабываць, але нідзе я не бачыў такога чыстага акіяна, такіх выдатных пляжаў, такой насычанай расліннай зеляніны. Вядома, даймала спякота і трапічныя ліўні, забойная (у прамым сэнсе слова) малярыя, якая забрала ў нас больш жыццяў, чым баявыя страты. Ангольцы — народ вясёлы і дабрадушны. Ну а твар вайны ўсюды аднолькавы…

— Чым цікавіцеся, над чым працуеце цяпер?

— У маім узросце людзі ўжо часта задумваюцца, ці правільна пройдзены жыццёвы шлях, чаго ты дасягнуў, што добрага змог зрабіць для іншых. Мне няма на што скардзіцца, я адчуваю сябе патрэбным грамадству чалавекам, які працуе з каштоўным матэрыялам: нашым словам і нашай гісторыяй. І праца ў краязнаўчым музеі — па душы. Калі пытаюць — якое ў цябе захапленне, чым займаешся пасля працы, адказваю — чытаю і пішу кнігі па нашай гісторыі і культурнай спадчыне. Цяпер збіраю матэрыял пра жыццё і творчасць калінкавічаніна, беларускага паэта, а пазней савецкага ваеннага пісьменніка Дзмітрыя Рыгоравіча Сергіевіча, чый стогадовы юбілей будзе адзначацца ў жніўні наступнага года.

— Што б Вы хацелі пажадаць сваім чытачам?

— Даўно вядома, што народ, этнас, перастае існаваць з таго моманту, калі ў ім рвецца пераемнасць пакаленняў, людзі перастаюць атаясамляць сябе са сваімі продкамі, карацей — губляюць, забываюць сваю гісторыю. Быў час, калі мы ўшчыльную падышлі да гэтай «кропкі незвароту», ды і цяпер, як здаецца, яшчэ не ад яе адышлі. Маштабы страты нашай гістарычнай спадчыны ўражваюць.

Мне давялося нямала папрацаваць у Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі з рознымі дакументамі, у тым ліку царкоўнымі метрычнымі кнігамі, галоўнай крыніцай даследаванняў радаводаў. Па калінкавіцкім Свята-Мікольскім храме за 1560–1836 гады, калі яны вяліся на польскай мове, захавалася толькі тры невялікія сшыткі, за наступныя гады (вяліся ўжо на расійскай мове), да 1918-га — менш паловы. У гады Грамадзянскай вайны і пазней, калі нішчылі «класава чужы элемент» і «ворагаў народа», захоўваць сямейныя архівы было небяспечна, і яны знішчаліся самімі ж уладальнікамі. Напярэдадні і пасля акупацыі Калінкавіч фашыстамі паўсюдна спальваліся паперы і фатаграфіі, якія мелі дачыненне да савецкай улады, а праз два з паловай гады — да ўлады акупацыйнай.

І нават у мірныя 70-я гады знойдзены пры разборцы былога дома калінкавіцкага святара схаваны ім царкоўны архіў быў па-варварску раскрадзены і знішчаны.

Захаваннем ацалелага з калінкавіцкай гістарычнай спадчыны мы навечна абавязаны людзям, якія пайшлі ўжо з жыцця і якіх мала хто памятае: юравічскім педагогам Ю.Ю.Папелю і В.Ф.Ісаенка, калінкавіцкім настаўнікам і працаўнікам установ культуры І.П.Літвіненка, А.А.Ладзік, В.Ф.Міщанкову і К.В.Шчарбіну. Патрыёты роднай зямлі, гісторыкі і краязнаўцы па прызванні, яны дзесяцігоддзямі неслі, не даючы загаснуць, і перадавалі іншым агеньчык нашай агульнай памяці.

Але ўсё ж многія забытыя старонкі калінкавіцкага летапісу яшчэ чакаюць сваіх даследчыкаў. Мы не ведаем імёнаў кожнага дзясятага са шматлікіх тысяч савецкіх салдатаў, якія загінулі і пахаваны на беларускай зямлі. Асвятляць гэтыя і іншыя, яшчэ неразгорнутыя старонкі нашай гісторыі, мусіць ужо маладое пакаленне беларускіх краязнаўцаў.

Сяргей Саковіч

СЛОВА

РАДАВОДНАЕ

Цяжка нават і сказаць, чаму так засцерагаецца наш сённяшні час свайго мінулага, старанна хаваецца за тое, чаго і не было: паданні, небылі і міфы. І няма нічога больш прыемнага, калі праз гэтыя напластаванні навастворанай сучаснай цаліны далучаешся да сапраўднасці. І гэта ў першую чаргу тычыцца працы Уладзіміра Лякіна.

Мы больш ведаем пра старажытных этрускаў, рымлянаў ды грэкаў — і трымаем у занядбанні кут сваёй зародкавасці. Адкуль мы пачаліся, дзе крыкнулі, піскнулі, убачылі родную зямлю і адчулі бязмежнасць свету. І гэта мо галоўнае, што можна сказаць пра творы палескага краязнаўца.

З пачуццём адкрыцця сябе і невядомага мне мацерыка — матчынай зямлі, зямлі сваіх бацькоў, дзе пачаўся і сам я, — чытаў гістарычны нарыс пра родны і назаўжды прыкрослы да мяне куточак мілага палескага краю — «Калинковичи на перекрестке дорог и эпох». Пясчынку сусвету, якую не здолеў ні страціць, ні пахаваць у курганах вякоў вецер забыцця. Уражаны неадрыўнасцю гэтай пясчынкі ад сваёй прарадзімы, яе далучанасцю і непарыўнай повяззю з гісторыяй сённяшняй Беларусі і колішняга Вялікага Княства Літоўскага.

Адно крыўдна, што такія кнігі ствараюцца сёння аматарамі без дзяржаўнай ці хаця б мясцовай гарадской падтрымкі, выдаюцца за ўласныя грошы заўзятараў і творцаў, у большасці пенсіянераў, на іх капейкі. Хаця ўсё павінна быць зусім інакш. Такія кнігі павінна мець кожная мясцовая бібліятэка, кожная школа і школьнік, каб хоць крыху ведаць свой радавод, сваіх папярэднікаў: Змушак, Цярашкоўцоў, Андрыеўскіх і іншых, каб не згубіліся імёны наступнікаў. Імёны тых, хто вызначае сёння лёс і твар старажытнага горада.

Віктар КАЗЬКО

АГЛЯД

«ПРЫЙДЗІ СА СВАІМ БОЛЕМ»

ЛеГАЛ

Свежы нумар часопіса «Дзеяслоў» (55) пачынаецца публікацыяй вершаў аднаго з вядомых нашых паэтаў старэйшага пакалення Генадзя Бураўкіна. Працытую адзін з іх, і гэтага, бадай, будзе дастаткова, каб палічыць такі зачын удалым:

Я вам скажу з дасведчанасцю ўсёй:
Не загружайце памяць непатрэбшчынай —
Палітыкаю, варажбой, папсой,
Пустой гамонкай і дурнымі вершамі.
Не трацьце час на познюю гульбу,
На хмельны сон і спадзяванку гіблую,
На лёс не закапыльвайце губу —
Шапчыце модлы і чытайце біблію.

Раман-прыпавесць **Алеся Пашкевіча** «Сім победиши» — гэта, калі не новае, дык адназначна адметнае і важкае слова ў творчасці гэтага пісьменніка.

Прываблівае да чытання чысты і нязмушаны для такога складанага жанру стыль. Да ўсяго аўтар не дае расслабіцца чытачу згусткамі насычанай дакументальнай інфармацыі (сама фактура пры гэтым яшчэ і паступова развівае сюжэт твора), для чаго аўтару давялося добра-такі паштудзіраваць архіўныя і музейныя матэрыялы не толькі ў Беларусі. Твор зманціраваны на асацыяцыйных гістарычных паралелях жыццёвага расійскага ладу ў прамежку пяціста (500) гадоў, а менавіта ад уцаравання Івана IV (Грознага або Жахлівага) да пасляперабудоўчых пострэвалюцыйных стагнацый прэзідэнцтва Барыса Ельцына. Аўтар змог сабраць бліскучую гістарычную (параўнальную) фактуру, якая накладваецца на два гэтыя перыяды і як пад капірку выяўляе станаўленне, духоўную сутнасць ды імперскую зможанасць расійскай дзяржавы, дзе перыядычна змяняецца фасад, але табулюецца ўнутраны змест…

Вельмі ўражліва выпісаны эпізоды кіравання Івана Жахлівага, асабліва падчас яго душэўнай і псіхічнай хваробы, дзе садызм і паглум над чалавечым духам і целам былі амаль нормай. Прасвятленні розуму ненадоўга варочалі да спробаў праведнага жыцця і выбудовы цярпімага ладу. Але прага — не так быць на справе, як звацца трэцім Рымам — скрыўляла і паралізоўвала свядомасць і цвярозы розум… Малаздольная да выпраўлення гістарычных памылак і новая ўлада.

Пашырэнне імперскіх межаў і грубае парушэнне нацыянальных ліній прыводзіла, груба кажучы, да звужэння сасудаў галаўнога мозгу і спрошчвання яго звілін… Аднак (у тым ліку і не ў апошнюю чаргу пад уплывам знешняга фактару) адбываецца ацвераджэнне і непазбежны роздум над будучыняй дзяржавы і народу.

Ёсць і трэцяя ўскосная, панад усім акрэслена выстраеная, звязваючая агульны сюжэт лінія — духоўна-біблейская, сімвалізаваная на пошуках рукапіснага (інкунабулы) «Евангелля ад Яна». Гэта святая кніга, якая пазбаўляла немачы і вяртала да жыцця тых, хто ў цяжкія хвіліны судакранаўся з ёй, але адных заклікала да духоўнага славянскага яднання, другіх жа — да славянскага з'яднання і свайго вяршэнства ў ім…

Кажуць, што часта гісторыя паўтараецца ў выглядзе фарсу. Бывае і так. А. Пашкевіч паспрабаваў давесці чытачу сваё бачанне сітуацыі ў славянскім свеце літаратурнымі сродкамі. Намагаўся, наколькі можна, паўстаць над актуальнай вострай праблемай сучаснасці, у тым ліку і для нашай краіны, і, як мне падаецца, змог у гэтай няпростай праблематыцы выказаць уласнае бачанне і пры гэтым захаваць у прыстойнасці свой пісьменніцкі і чалавечы твар. А тое, што сам раман, як мастацкі твор, стаў удачай аўтара, бачна не толькі па актуальнасці і займальнасці яго сюжэту, але і па жывой беларускай мове і адмысловым стылі пісьма. Вось цытата, дзе нават у такога спакойнага чалавека, як ЛеГАЛ, перахапіла дыханне:

«Раптам успалашыліся коні. «Ваўкі! Ваўкі-ы-ы!!!» — закрычалі ззаду. Максім Грэк адхінуў скураную апону і адразу ўбачыў іх: доўгая зграя гонкіх шэра-чорных звяроў злятала са снежнага ўзгрыўку наперарэз ягоным саням. Два ўпрэжаныя конікі нярвова захраплі, заматлялі прыўзнятымі галовамі — і рванулі ўбок, далей ад ікластай зграі. Дзесьці пад імі і снегам рака нечакана падала ўніз. Водны парог быў нябачны, хоць і не замерзлы.

— Стой! Сто-ой!!! — роў на коней вознік, а на возніка — праваднікі з абозу. Гохнулі некалькі пішчольных стрэлаў, і ў той момант палазіна саней натыркнулася на штосьці цвёрдае (камень?), сані рэзка віхнуліся набок, штосьці пад імі хруснула — і Максіма абдало марозным агнём. Ён хапіў паветра — і ледзь не захлынуўся вадой. Узняў руку, зачапіўся за апону і паспрабаваў прыўзняцца — ды зноў уваліўся ў марозны кіпень. Затым чыясь моцная рука сціснула ягоную — і выцягнула на свет Божы…

Спалоханыя коні, паламаўшы аглоблі, крышылі грудзьмі лёд, сані патанулі ў снезе і бурлівай вадзе, а над Максімам паўставала парнае воблака. Каля яго завіхаўся палеалоўскі прыслужнік Сілуан, які выцягнуў манаха з халоднага віру і накрыў доўгай скурай.

Стрэлы напалохалі зграю, і ваўкі раптоўна, як і з'явіліся, зніклі. Як цені д'яблавыя…»

Усе героі і падзеі XVI стагоддзя ў рамане сапраўдныя (сярод іх ёсць і вядомыя людзі з нашымі каранямі, як Міхал Глінскі, Іван Федаравіч ды іншыя), а героі зусім нядаўняга часу, хоць і выдуманыя аўтарам, але маюць сваіх пазнавальных прататыпаў.

Выкажу думку, што гэты выбітны твор напрошваецца на расійскі пераклад, каб у пошуках сваіх прыхільнікаў паблукаць па ўсё яшчэ неабсяжных прасторах цяпер ужо адзінамытнай «славянскай» саюзнай дзяржавы…

Паэма **Уладзіміра Някляева** «Турма» — рэч складаная, хоць, чытаючы яе, можа скласціся ўражанне пэўнай аўтарскай лёгкасці і непрыхаванай размашыста-напорыстай упэўненасці (экспрэсіўнасці) аўтара ў яе выкананні (стварэнні). Да гэтага схіляюць і кароткі час (25-31.XII.2010), і непрыдатнае месца для напісання паэмы (унутраная турма КДБ). Вонкавы версіфікацыйны гламурны лоск твора не гармануе і ўступае ў падсвядомасную барацьбу з унутраным псіхалагічным асуджальна-змагарным згусткам энергіі яе героя-нявольніка. Як па мне, дык не хапае натуральнасці астрожнага «духу», які збіваў бы з ног і забіваў духі чытачу, спараджаючы супраціў чалавечага духу.

Дэкламацыйна-жэставы аднастайны рытмічны стыль, здавалася б, больш падыходзіць да эскізнага вобразу гэткага рамантычна-бунтарнага «гаўроша», чым да знямоджанага, але трывучага і не гублюючага надзеі да апошняй затухаючай іскры «праметэя». Але не будзем забываць, такі быў на той час псіхалагічны ды і фізічны стан паэта, такі пульс, такі артэрыяльны ціск, такі рытм (хоць па ўсім вымагалася арытмія). Аднак жа, як і ў кожным таленавітым творы, усе гэтыя (на мой суб'ектыўны густ) нестыкоўкі кампенсуюцца хваравіта-ўзвышаным і балюча-натхняльным жарам паэта, які не дазваляе чытачу ні на ёту ўсумніцца ў адчайнай шчырасці яго гіблага становішча, магчымых дзей і спраўджаных «учынкаў» у імя вызвалення не толькі сваёй смяротнай плоці, але і канчатковага разняволення ўласнай душы…

І воля ў часе мусіць выспець —
І вы для волі ў час саспець.
Прымі яе. Гадуй. Спялі.
Няхай расце. Няхай мужае.
Зямля і воля на зямлі —
Або свая, або чужая.

Паэма на два галасы ў адным — як бы дыялагічная, хоць асновай яе ідэі ёсць суцэльны маналог спакутаванага ад турэмных і сваіх унутраныхпературбацый галоўнага героя, які хоча спраўдзіць волю ўласнага свабодалюбівага духу насуперак сатанінскай аблогі ўсяго, што прагне самасці. Бо турма, як антыгерой, хоча скарыць свайго нявольніка, а не скарыцца яму, тады як яе астрожнік — наадварот, сваёй акамулятыўнай змагарнай энергіяй хоча разбурыць мур цемры і знявечання. Імкнучыся на волю да Волі (каханай жонкі), паэт намагаецца паўстаць і над уласнай творчай прыгнечанасцю дзеля стварэння высокага мастацтва жыцця, якое свабодна выходзіць вонкі з любой змусам створанай абмежаванасці… Паднебная чалавечая існасць паўстае над прыземленай людской сутнасцю. Аказваецца, турма — унутры нас, а не вакол нас… Мы — нявольнікі ўласнай турмы.

Разбурэнне яе і выйсце адтуль залежыць менавіта ад нашай волі. Спадзяюся, прафесійныя крытыкі яшчэ палемічна і глыбока паразважаюць над гэтым неадназначным, але выбітным і арыгінальным творам сучаснай беларускай паэзіі. Ён таго варты.

Мне спадабалася другое апавяданне **Евы Вежнавец** («Любоўзла»), і ў гонар яго вартасці я не схацеў «чапаць» першы яе аповед («Заўжды адна»), які мне падаўся «выкідышам»… Разумею, што мастацтва патрабуе ахвяр, але ахвяр не дзеля хоць якой вядомасці творцы, а дзеля ўзвышэння і вядомасці твора і самога мастацтва… Словам, прачытаўшы два аповеды Евы Вежнавец, я задумаўся. Пэўна, і гэта не лішняе…

Нізка вершаў **Таццяны Беланогай** — своеасаблівая дзявочая лірыка душы, у меру экспрэсіўная і пачуццёвая, гэткі ўдалы сімбіёз чыстай паэзіі і бардаўскіх спавядальных тэкстаў. Да ўсяго часопіс зрабіў падарунак сваім падпісчыкам і прыклаў да нумара плытку з песнямі ў цудоўным выкананні Таццяны.

Таленавіты новапалачанін **Вінцэсь Мудроў** выдрукаваў навелу «Шпег», што засталася ў яго ад колішняга, пацярпелага на пажары, аповеда. З падсветкай іроніі, займальная, чытэльная рэч… Але мне чамусьці шкада таго, што пайшло попелам…

Вершы **Вольгі Чайкоўскай** гэтым разам мяне не асабліва ўразілі, нягледзячы на яе заклінанні:

Мне б узімку каб натхнення
Ты з нябёсаў прыносіў вёдрамі.
Я магу быць тваім збавеннем —
Саграваць цябе ад зімовага холаду
Сваімі дзявочымі сцёгнамі.

Цікава чытаюцца нататкі-ўспаміны **Алеся Усені** (пачатак у папярэднім нумары, а працяг будзе ў наступным). Яны жывыя і непадробныя, хоць і не маюць высокай мастацкай вышкаленасці. Кідаецца ў вочы і адкладваецца ў памяці, што аўтар ледзь не ў кожным тэксце просіць прабачэння ў людзей за тыя ці іншыя, згаданыя ім у тэкстах, колішнія непрыглядныя ўчынкі. Не кожны пісьменнік сёння схільны прызнаваць свае жыццёвыя паразы, няхай сабе і «заднім чыслом». У А. Усені прычына для адваротнага відавочная — сумленнасць і спавядальнасць.

Тры аўтары дэбютуюць з вершамі, і падборку ніводнага з іх я пакуль не назваў бы ўдалай. Усе яны пакуль вучнёўскія ці, лепш сказаць, пачаткоўскія.

Найбольш адметная і выразная на гэтым фоне **Марына Верабей.** Але і яе вершам, прэтэндуючым на арыгінальнасць, бракуе самадастатковасці, як у версіфікацыі, так і ў мысьлярстве. Двум іншым — тым больш. Каб не быць галаслоўным, працытую радкі з вершаў **Мікіты Прыходзькі:**

Адзінота…
Сумнае слова…
Быццам сэрца тваё памірае…

І наўслед гэтаму ў наступным яго вершы:

І прыемна, нат, у адзіноце
Сэрцы нашы б'юцца ва ўнісон…

Далёка не адыходзячы ад аднатэмнасці, напрошваюцца на агалошванне і два радкі з верша **Даны Антановіч:**

То ж сэрца маё ірвецца.
Да сэрца мой сцяг прывяжы…

Як бачым, у згаданых перспектыўных аўтараў трапяткія, чуйныя да любых праяў жыцця сэрцы, таму ў іх яшчэ ёсць час для ўдасканальвання свайго паэтычнага майстэрства і літаратурнага густу. Пажадаем ім удачы.

Неўпрыкмет стала ўжо традыцыйнай рубрыка ««ПрайдзіСвет» у «Дзеяслове»». Гэтым разам прапануюцца пераклады адметных твораў прозы і паэзіі афрыканскіх аўтараў.

Сяргей Шапран у рубрыцы «Архівы» працягвае «пісаць» кінадраматургічны лёс Васіля Быкава. Гэтым разам чытачы маюць магчымасць пазнаёміцца з лёсам кінасцэнарыя трохсерыйнага фільма «Кровавые версты войны», «зманціраванага» з ранейшых экранізацый аповесцей «Журавлиный крик» і «Атака с ходу», а таксама трэцяга арыгінальнага кінасцэнарыя «За два шага от победы».

Даволі цікавыя (у сэнсе фактуры) запісы **Уладзіміра Сіўчыкава,** названыя «З «Лысагорскіх» нататак і фацэцый».

Эдуард Дубянецкі выступае з артыкулам «Шызафрэнізацыя культуры ў эпоху глабалізацыі», у якім адважыўся крытычна закрануць цэлы шэраг вядомых літаратурных імёнаў. Магчыма, дачакаемся пэўнага рэзанансу. Прынамсі, будзем на тое спадзявацца, бо падобная зацікаўленая з усіх бакоў публічная гаворка пра сучасны літаратурны працэс даўно наспела…

У мяне не выклікае сумненняў, што адна з найлепшых гутарак Андрэя Масквіна ў рубрыцы «Словы» якраз гэтая — «Майго часу не было і не будзе…» (з выбітным паэтам са Скідзеля Алесем Чобатам). Тут ёсць агалены нерв і выяўлена неардынарная асоба. Раю ўсім пачытаць.

Чытач павінен звярнуць увагу на сапраўды крытычныя рэцэнзіі **Алесі Лапіцкай** (на зборнік прозы М. Шчура) і **Дзяніса Марціновіча** (на кнігу В. Ледзянёва), чарговую гутарку Кацярыны Безмацерных з сям'ёй мастакоў Вольгі ды Ігара Гардзіёнкаў, а таксама на творчы партрэт паэта-юбіляра з берасцейшчыны Алеся Каско, напісаны аўтарам гэтага агляду.

І напрыканцы — вершаванае «аліўе» да навагодняга чытацкага стала — калектыўная электронная паэма жартоўнага складу «Буслан і Жамбіла», якую напісалі сябры «Літаратурнага Прадмесця». Рэч на любіцеля (уласна я не дачытаў). Ну і рубрыка з анатацыямі новых выданняў «Дзеяпіс» канчаткова давяршае публікацыі нумара.

Прыемнага Вам чытацкага пераходу са старога ў новае часопісагоддзе!

ЛІТКУР'ЕР

КНІЖНЫ ХІТ У НАРВЕГІІ — БІБЛІЯ

Першы за 30 гадоў нарвежскі пераклад Бібліі ачоліў нацыянальныя кніжныя чарты з моманту свайго выхаду ў кастрычніку 2011 года. За гэты час, як паведаміла The Guardian, прадалося ўжо больш за 80 000 асобнікаў на пяцімільённае насельніцтва гэтай паўночнай краіны.

«Мы надрукавалі ўсяго 25 000 копіяў для пачатку і думалі, што яны разыдуцца за шэсць-дзевяць месяцаў, а прадалося ўжо 79 000 асобнікаў — гэта неверагодна», — прызнаўся Стын Смемо Страчан, які працаваў над праектам для Нарвежскага біблійнага таварыства. «Яе толькі аднойчы пасунулі з першага месца… Некаторыя людзі спалі ля кнігарняў за дзень да выхаду кнігі, бо на яе было накладзенае эмбарга — гэта крыху смешна усведамляць, пры тым што змест быў даступны ўжо пэўны час».

Над новым выданнем Бібліі працавалі 30 перакладчыкаў-кансультантаў, святароў і акадэмікаў, якія перакладалі тэкст са старагрэцкай і старагабрэйскай, а 12 літаратурных перакладчыкаў «шліфавалі» яго мастацкі ўзровень.

«Натуральна, было вельмі важна зрабіць адэкватны пераклад, але яны таксама хацелі, каб зрабіць яго чытэльным, напісаным добрай літаратурнай мовай,» — адзначыў Смемо Страчан. «Ніхто з гэтых аўтараў не рэлігійны — яны ўсе проста добрыя пісьменнікі, якія палічылі гэта для сябе цікавым праектам».

«Мастацкая» версія Бібліі, у якой няма раздзелаў ці вершаў і якая «чытаецца як раман», таксама выйшла ў Нарвегіі і, па словах выдаўцаў, «прадаецца надзвычай добра».

Згодна з афіцыйнай статыстыкай, 80 % насельніцтва Нарвегіі належаць Царкве Нарвегіі, —але не ўсе з тых, хто купляе новае выданне Бібліі, робяць гэта з рэлігійных намераў.

ГОД ЯНУША КОРЧАКА

Польшча абвесціла 2012 год годам педагога, пісьменніка, доктара і абаронцы правоў дзяцей Януша Корчака (сапраўднае імя і прозвішча — Генрык Гольдшміт). Ён нарадзіўся ў 1878 годзе ў Варшаве.

У 1911 годзе Януш Корчак заснаваў для габрэйскіх дзяцей «Дом сіротаў», якім кіраваў да канца свайго жыцця. У 1940-м разам са сваімі выхаванцамі Корчак быў накіраваны ў Варшаўскае гета. Ён адхіліў усе прапановы прыхільнікаў свайго таленту вывезці яго з гета і схаваць. У 1942-м яго разам з 200 габрэямі пераводзілі ў канцлагер у Трэблінцы, і Корчак чарговы раз адмовіўся ад свабоды — і загінуў разам са сваімі выхаванцамі ў газавай камеры.

У 2012 годзе споўніцца 70 гадоў з дня смерці Януша Корчака ў Трэблінцы і 100-я гадавіна адкрыцця ім дзіцячага дома ў Варшаве.

Рашэнне пра наданне 2012 году ягонага імя прыняў Сейм Польшчы. У адпаведнай пастанове сказана, што «Януш Корчак разглядаў дзяцей не толькі як аб'ект клопату з боку дарослых. Ён папулярызаваў і рэалізаваў на практыцы ідэю павагі правоў і інтарэсаў дзяцей, іх самастанаўлення».

Акрамя грамадскай дзейнасці, Януш Корчак таксама пісаў для дзяцей. Па-беларуску выйшлі яго кнігі «Кароль Мацюсь першы» і «Кароль Мацюсь на бязлюдным востраве» ў перакладзе Я. Бяганскай і У. Васілевіча

Падрыхтавала Юля Цімафеева

ВІНШАВАНКІ

СТО ГАДОЎ!

У студзені і лютым свае «вялікія» і «малыя» юбілеі святкуюць наступныя беларускія літаратары, сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

Студзень

01.01.1952 Сарока Валерый Іларыёнавіч
02.01.1937 Васько Уладзімір Гаўрылавіч
03.01.1947 Гігевіч Васіль Сямёнавіч
03.01.1962 Лапушын Радзіслаў Яфімавіч
05.01.1982 Гапеева Вольга
05.01.1937 Зіноўеў Аляксандр Уладзіміравіч
05.01.1947 Клімянкоў Іван Пракопавіч
07.01.1952 Гарановіч Віталь Рыгоравіч
12.01.1977 Будовіч Таццяна Васільеўна
13.01.1967 Касцюкевіч Мікалай Яўгенавіч
17.01.1982 Базылёва Вольга Уладзіміраўна
25.01.1937 Цыплюк Сяргей Фёдаравіч
26.01.1962 Сыс Сяргей Анатольевіч

Люты

05.02.1957 Загірбекаў Ахмед Амарасхабавіч
06.02.1982 Волкава Ганна Уладзіміраўна
08.02.1937 Кірылаў Герман Іларыёнавіч
11.02.1952 Гібок-Гібкоўскі Аляксандр Сямёнавіч
11.02.1952 Паўлікава (Хейдарава) Людміла Фёдараўна
12.02.1937 Наўроцкі Аляксандр Пііліпавіч
16.02.1967 Белая Святлана Анатольеўна
20.02.1957 Сянкевіч Мікалай Іванавіч
23.02.1962 Ігнацюк Алена Аляксандраўна

Сонечна віншуем паважаных творцаў і зычым ім моцнай волі, шчасця ды долі!

ЮБІЛЕЙ

УМБЕРТА ЭКА, СТВАРАЛЬНІК ПОСТМАДЭРНІЗМУ

5 студзеня 2012 года 80-гадовы юбілей адзначыў Умберта Эка — патэнтаваны інтэлектуал, семіётык і медыявіст, бібліяфіл, гурман, знаўца коміксаў і бандзіяны, а галоўнае — аўтар кніг, якія змянілі само ўяўленне пра тое, што такое гістарычны раман, якія спарадзілі паслядоўнікаў па ўсім свеце, уключаючы Дэна Браўна і Барыса Акуніна.

Эка — адзін з нямногіх італьянцаў сучаснасці, чыё імя знаёма нават тым, хто далёкі ад футбола, оперы і моды. Больш таго: можна сказаць, што дзейнасць, склад думак і сама знешнасць барадатага прафесара ў вялікіх акулярах і з нязменнай цыгарэтай шмат у чым сфармавалі наша ўяўленне пра сучаснага заходняга гуманітарыя, «публічнага інтэлектуала», які не проста з'яўляецца глыбокім адмыслоўцам у сваёй вузкай галіне (у дадзеным выпадку — семіётыцы і медыявістыцы), але і мае сфармуляванае — і падмацаванае спасылкамі на Дэкарта ці Платона — меркаванне па практычна любым надзённым пытанні сучаснасці: ад вайны ў Персідскім заліве да выхаду новага фільма пра Джэймса Бонда...

Але, вядома, меркаванне балонскага прафесара семіётыкі пра гэтыя і іншыя прадметы цікавіла б нас у значна меншай ступені, калі б не галоўнае: Умберта Эка — пісьменнік, аўтар прынамсі двух міжнародных гістарычных бэстсэлераў: «Імя ружы» і «Баўдаліна». Прычым першы з іх у 1980 годзе перавярнуў уяўленне еўрапейскіх чытачоў аб тым, што ёсць гістарычны раман і на што ён здольны.

Калі паспрабаваць коратка, у духу Нобелеўскага камітэта (які ў апошнія гады відавочна прыглядваецца да Эка) сфармуляваць, у чым, уласна, складаецца заслуга гэтага пісьменніка перад сусветнай славесНасцю, адказ будзе відавочны: Эка першым здолеў арганічна «пажаніць» займальную літаратуру, белетрыстыку, з літаратурай «высокай». І тым самым фактычна спарадзіў постмадэрнізм у літаратуры.

Вядома, мудрагелістыя і шматскладовыя літаратурныя пабудовы, сабраныя з відавочных і няяўных цытат, якія патрабуюць ад чытача бясконцай увагі і бяздоннай эрудыцыі, былі вядомыя і раней — узяць хоць бы з'едлівае «Бледнае полымя» Набокава, загадкавыя аповеды Борхеса ці апавядальныя галаваломкі Жоржа Перэка (не кажучы ўжо пра «Уліса» і «Памінках па Фінегане» Джойса). Але толькі Эка здолеў вывесці такія тэксты з гета «інтэлектуальнай літаратуры» і адпаведных мінімалістычных накладаў.

Нам ужо цяжка ўявіць, якое здзіўленне выклікаў у 1980 годзе раман «Імя ружы». У якім, з аднаго боку, з энцыклапедычнай дакладнасцю ўзнаўляецца побыт манастыра XIII стагоддзя, шчодра цытуюцца навуковыя мужы сярэднявечча і «пракручваюцца» іх схаластычныя спрэчкі, а з іншага — перад чытачом разгортваецца захапляльны дэтэктыў са змрочнымі манастырскімі пабудовамі, загадкавымі забойствамі і гарачымі любоўнымі сцэнамі. І падобны тэкст можа быць шматузроўневым, поўным філасофскіх сэнсаў і алюзій на сучаснасць. Прычым для 48-гадовага прафесара — дэбютанта ў літаратуры — гэта было не натхненне, а свядома выбудаваная стратэгія, як вынікае з апублікаванага следам за раманам эсэ «Нататкі на палях «Імя ружы»», якое стала адкрытым маніфестам постмадэрнізму.

Наступныя тры раманы Эка — «Ківаč Фуко» (1988), «Выспа напярэдадні» (1994) і асабліва «Баўдаліна» (2000) умацавалі яго рэпутацыю інтэлектуала, здольнага распавядаць «простым людзям» пра складаныя інтэлектуальныя праблемы. І паказваць на ўласным прыкладзе, як могуць ужывацца ў адной асобна ўзятай галаве самыя разнастайныя ідэі і панацэі.

Пяты раман — «Таямнічае полымя царыцы Лоаны» (2004) — аказаўся, нечакана для многіх, шмат у чым аўтабіяграфічным і таму нязвыкла безабаронным: Эка нібы здымае «браню» сваёй вучонасці...

Апошні на дадзены момант — шосты раман «Пражскія могілкі» (2010) — больш традыцыйны для Эка. У ім аўтар зноў праходзіць па ўсіх рэгістрах еўрапейскай гісторыі, на гэты раз гісторыі ксенафобіі і канспіралогіі, і ў рамане зноў шмат алюзій на іншыя творы. Толькі на гэты раз — не толькі на раманы Эжэна Сю і Аляксандра Дзюма, але і на свае ўласныя.

На васьмідзясятым годзе жыцця Умберта Эка закальцаваў трыццацігадовы сюжэт сваёй пісьменніцкай кар'еры. Што і пацвердзіў кардынальнай зменай іміджу: замест барадача-інтэлектуала ў круглым капелюшы з вокладкі на чытача глядзіць рэспектабельны вусаты сіньёр з выгаленым масіўным падбародкам.

Што будзе далей? Пры ўсёй павазе да дужых п'емонцкіх каранёў і надзеі на невычарпальнае жыццялюбства прафесара Эка, 80-гадовы юбілей — магчымасць падвесці вынікі. Калі праўда, што талент — гэта вечная маладосць, а геній — вечнае дзяцінства, то Умберта Эка як пісьменнік затрымаўся якраз пасярэдзіне: у вечным інтэлектуальным малалецтве.

Часам яго філалагічнае свавольства і гістарычнае франтаўство здаюцца залішнімі (кабалістычныя эпіграфы да «Ківача Фуко» і назвы частак у «Выспе напярэдадні» ўяўляюць сабою сапраўдныя назвы кніг XVII-XVIII стагоддзяў), ствараючы Эка двухсэнсоўную рэпутацыю халоднага маніпулятара, які кампілюе свае тэксты, як кампутарныя праграмы. Але нібы для таго, каб развеяць падобнае ўражанне, непрабіўны інтэлектуал, эрудыт і жартаўнік змяшчае ў сваіх кнігах дзіўныя прызнанні. Вось, напрыклад, з трактата пра пераклад «Сказаць амаль тое ж самае»: «Часам я задаю пытанне: ці не пішу я раманы толькі для таго, каб дазволіць сабе ўсе гэтыя спасылкі, зразумелыя толькі мне самому? Але пры гэтым я пачуваюся мастаком, які распісвае адамашкавую тканіну і сярод завіткоў, кветак і шчыткоў змяшчае ледзь прыкметныя пачатковыя літары імя сваёй умілаванай. Калі іх не адрозніць нават яна, не бяда: бо ўчынкі, натхнёныя каханнем, здзяйсняюцца бескарысліва».

Міхаіл Візель

P.S. Як паведаміла італьянскае агенцтва Andkronos, Умберта Эка да свайго юбілею выпусціў новую версію «Імя ружы». Пакуль не вядома, што што гэта будзе: ці новая аўтарская рэдакцыя, ці проста чарговае перавыданне постмадэрнісцкага бэстсэлера.

Як стала вядома італьянскім журналістам, адзначаў круглую дату Эка ў вузкім сямейным крузе ў вобласці Марку ў цэнтральнай Італіі.

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by